

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
 ІВАНА ОГІЄНКА
 ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Кваліфікаційна наукова праця
 на правах рукопису

ПОДОЛЯНЧУК Ольга Володимирівна

УДК 821.161.2

ДИСЕРТАЦІЯ
ІДЮСТИЛЬ ГНАТА ХОТКЕВИЧА

10.02.01 – українська мова

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати
 власних досліджень.
 Використання ідей, результатів і
 текстів інших авторів мають
 посилання на відповідне джерело

О. В. Подолянчук

*Дисертація є ідентичною
 іншим примірникам дисертації
 Вчений секретар спеціалізованої
 вченої ради К 11.051.14
 к.філол.н. _____ О. О. Залужна*

Науковий керівник:
 Коваленко Борис Олексійович,
 кандидат філологічних наук,
 доцент

Вінниця – 2021

АНОТАЦІЯ

Подольнчук О. В. Ідіостиль Гната Хоткевича. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, МОН України, Кам'янець-Подільський, 2021.

Дисертацію присвячено вивченню специфіки індивідуального стилю Гната Хоткевича на різних мовних рівнях (фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному).

Вибір теми дослідження мотивований становленням і розвитком вітчизняної лінгвоперсонології з опертям на вивчення специфіки мовностилістичних засобів та ідейно-художніх особливостей, які вирізняють письменника (Гната Хоткевича) як індивідуальну мовну особистість, а також новими можливостями та перспективами, пов'язаними з відкриттям доступу до літературної спадщини письменника, яка зберігається в Центральному державному історичному архіві України (м. Львів).

Актуальність дисертації зумовлена необхідністю комплексного та поглибленого вивчення в нових суспільних умовах України мови сучасної української художньої літератури шляхом дослідження ідіостилів визначних українських письменників загалом, і Гната Хоткевича зокрема.

Мета роботи – визначити особливості індивідуального стилю Гната Хоткевича на різних мовних рівнях (фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному). Для досягнення поставленої мети розв'язано такі завдання:

- узагальнено та систематизовано наукові погляди на поняття «ідіостиль» у контексті лінгвостилістики та з опертям на лінгвоперсонологію;

- визначено екстра- й інтралінгвальні чинники формування ідіостилю Гната Хоткевича;

- опрацьовано теоретико-методологічну концепцію для різноаспектного студіювання спадщини Гната Хоткевича з акцентом на його індивідуальну мовотворчість;

- встановлено та зіставлено фонетичні, граматичні, лексичні риси рукописів / автографів, першодруків Гната Хоткевича з гуцульськими говірками й окреслено характер зв'язку гуцульського мовного ареалу з ідіолектом Гната Хоткевича;

- здійснено аналіз засобів мовностилістичної системи епістолярію письменника з опертям на жанрову специфіку листа.

Об'єкт розвідки – мовна особистість Гната Хоткевича, репрезентована творчою практикою письменника на тлі гуцульського мовного ареалу.

Предмет роботи – мова автографів / рукописів, першодруків художніх і нехудожніх текстів Гната Хоткевича.

Матеріалом студіювання слугували рукописи / автографи, першодруки, художні твори й епістолярій Гната Хоткевича. Для аналізу залучено значну кількість архівних матеріалів, які зберігаються у фондах ЦДІА (м. Львів), в архівосховищах Львова (Наукова бібліотека ім. В. Стефаника, Національний музей у Львові), Харкова (Харківський обласний архів) і Києва (Центральний Державний архів-музей літератури і мистецтва України; Відділ рукописів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України; Фонд народного комісаріату освіти УРСР Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України; Центральна наукова бібліотека ім. В. І. Вернадського). Картотека нараховує близько 6000 контекстів, які містять ідіолектно марковані лексичні одиниці. Загальний обсяг вибірки становить 1103 сторінки.

Мета й завдання дослідження зумовили необхідність застосування низки загальнонаукових і спеціальних методів: методів критичного аналізу

та систематизації наукової літератури (для визначення екстра- й інтралінгвальних чинників формування ідіостилю Гната Хоткевича, встановлення мовознавчих аспектів його творчості тощо); методу дефініційного аналізу (для розгляду змісту поняття «ідіостиль»); методу суцільної вибірки (для вибору фактичного матеріалу з рукописів / автографів, першодруків, художніх творів та епістолярію Гната Хоткевича) та методу лінгвістичного картографування (для формування ілюстративного корпусу); описового методу (для репрезентації фонетичних, морфологічних, лексичних і синтаксичних особливостей досліджуваного ідіостилю); методу ідеографічного членування (для формування тематичних груп гуцулізмів); зіставно-типологічного методу (для окреслення характеру зв'язку ідіолекту Гната Хоткевича з гуцульським мовним ареалом); текстологічного аналізу (для дослідження автографів Гната Хоткевича); статистичного методу (для опису частотних характеристик уживання різних типів одиниць).

Дисертація є першим в українському мовознавстві дослідженням оригінального індивідуального стилю Гната Хоткевича, у якому зроблено спробу системного вивчення ідейно-художніх особливостей та мовностилістичних засобів його творів, визначено його місце та роль як новатора народнорозмовного стилю в українській прозі ХХ століття. Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що в дисертації вперше досліджено публіцистику письменника, зокрема вокалізм, консонантизм, лексичну специфіку, граматичні особливості, стильові консонанти і домінанти.

Теоретичне значення дисертації полягає у тому, що її результати є основою для теоретичних висновків та узагальнень у галузі вивчення індивідуального стилю письменника, сприятимуть подальшому вивченню і глибокому розумінню специфіки ідейно-художніх особливостей та мовностилістичних засобів творчості Гната Хоткевича, розширять наукові знання про особливості ідіостилю як однієї з основних категорій стилістики

художньої літератури. Також теоретичне значення цієї роботи полягає в опрацюванні системного апарату лінгвістичного дослідження ідіостилістики текстів як віддзеркалення сегмента мовної картини світу та ідіоспецифіки маркованих одиниць, інтерпретації вербалізаторів концептів полемічних текстів Гната Хоткевича як маркерів авторського ідіостилю.

Результати дослідження можуть знайти *практичне використання* у вишівських курсах з історії української літературної мови, діалектології, лінгвостилістики та комунікативної стилістики, лінгвоперсонології, лінгвокультурології та етнолінгвістики, когнітивної лінгвістики тощо; методичних рекомендаціях із лінгвістичного аналізу тексту індивідуального стилю мовної особистості; факультативних курсах загальноосвітніх шкіл, а також під час написання кваліфікаційних праць здобувачів вищої освіти галузі знань 03 «Гуманітарні науки», наукових статей тощо.

У першому розділі *«Теоретико-методологійні засади дослідження ідіостилю Гната Хоткевича»* висвітлено теоретичні положення, на яких ґрунтована наукова розвідка, та методологійні принципи дослідження ідіостилю письменника з акцентуванням уваги на мовознавчому підході до творчості Гната Хоткевича.

Другий розділ *«Мовні домінанти прозових творів Гната Хоткевича»* присвячено дослідженню фонетичних (система вокалізму та система консонантизму), граматичних (морфологічні та синтаксичні особливості), лексичних (лексико-семантичні особливості та специфіка фразеологічних одиниць) аспектів народнорозмовних компонентів у прозових творах письменника з проєктуванням на гуцульський мовний ареал.

У третьому розділі *«Стильові константи і домінанти епістолярію Гната Хоткевича»* схарактеризовано основні ознаки формування епістолярного стилю Гната Хоткевича та здійснено опис стильових констант і домінант листів до родичів і листів до організацій.

Перспектива подальшого дослідження полягає в поглибленні аналізу рукописів письменників із різних ареалів, що дозволить створити мовні

кадастри вихідних текстів, на підставі яких можна буде з'ясувати міждіалектні зв'язки і дослідити механізми формування основ літературного стандарту.

Ключові слова: ідіостиль, гуцульський діалект, домінанта, константа, мовний рівень, Гнат Хоткевич.

ANNOTATION

Podolianchuk O. V. Hnat Khotkevych Individual Style. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.01 – Ukrainian Language. – Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kamianets-Podilskyi, 2021.

The dissertation is devoted to the study of the specifics of Hnat Khotkevych's individual style at different language levels (phonetic, morphological, lexical and syntactic).

The choice of research topic is motivated by the formation and development of domestic linguopersonology based on the study of the specifics of linguistic and stylistic means and ideological and artistic features that distinguish the writer (Hnat Khotkevych) as an individual linguistic personality, as well as new opportunities and prospects writer, which is stored in the Central State Historical Archive of Ukraine (Lviv).

The relevance of the dissertation is due to the need for comprehensive and in-depth study in the new social conditions of Ukraine of the language of modern Ukrainian fiction by studying the idiosyncrasies of prominent Ukrainian writers in general, and Hnat Khotkevych in particular.

The purpose of the work is to determine the features of Hnat Khotkevych's individual style at different language levels (phonetic, morphological, lexical and syntactic). To achieve this goal the following *tasks* are solved:

- generalized and systematized scientific views on the concept of “idiostyle” in the context of linguistic stylistics and based on linguistic personology;
- extra- and intralingual factors of Hnat Khotkevych's idiostyle formation are determined;

- developed a theoretical and methodological concept for the multifaceted study of the legacy of Hnat Khotkevych with an emphasis on his individual language creation;

- phonetic, grammatical, lexical features of manuscripts / autographs, first editions of Hnat Khotkevych with Hutsul dialects are established and compared and the character of connection of Hutsul language area with Hnat Khotkevych's idiolect is outlined;

- the analysis of means of linguistic-stylistic system of the writer's epistolary based on the genre specificity of the letter is carried out.

The object of exploration is the linguistic personality of Hnat Khotkevych, represented by the creative practice of the writer against the background of the Hutsul language area.

The subject of the work is the language of autographs / manuscripts, first editions of artistic and non-artistic texts by Hnat Khotkevych.

Manuscripts / autographs, first editions, works of art and the epistolary of Hnat Khotkevych served as *study material*. The analysis involved a significant amount of archival materials stored in the funds of the CDIA (Lviv), in the archives of Lviv (V. Stefanyk Scientific Library, National Museum in Lviv), Kharkiv (Kharkiv Regional Archives) and Kyiv (Central State Archives). Museum of Literature and Art of Ukraine; Manuscripts Department of the Rylsky Institute of Art History, Folklore and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine; Fund of the People's Commissariat of Education of the USSR Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine; VI Vernadsky Central Scientific Library). The card file has about 6,000 contexts that contain idiolectically marked lexical items. The total sample size is 1103 pages.

The purpose and objectives of the study necessitated the use of a number of *general and special methods*: methods of critical analysis and systematization of scientific literature (to determine extra- and intralingual factors in the formation of Hnat Khotkevych's idiostyle, establishing linguistic aspects of his work, etc.);

method of definition analysis (to consider the content of the concept of “idiostyle”); the method of continuous sampling (for the selection of factual material from manuscripts / autographs, first editions, works of art and epistle of Hnat Khotkevych) and the method of linguistic mapping (for the formation of an illustrative corpus); descriptive method (for the representation of phonetic, morphological, lexical and syntactic features of the studied idiostyle); method of ideographic division (for the formation of thematic groups of Hutsulisms); comparative-typological method (to outline the nature of the connection between the idiolect of Hnat Khotkevych and the Hutsul language area); textual analysis (to study the autographs of Gnat Khotkevych); statistical method (to describe the frequency characteristics of the use of different types of units).

The dissertation is the first study of original individual style of Hnat Khotkevych in Ukrainian linguistics, in which an attempt is made to systematically study the ideological and artistic features and linguistic stylistic means of his works, his place and role as an innovator of vernacular style in Ukrainian prose of the twentieth century. The scientific novelty of the obtained results is that the dissertation for the first time investigates the writer's journalism, in particular vocalism, consonantism, lexical specificity, grammatical features, stylistic consonants and dominants.

The theoretical significance of the dissertation is that its results are the basis for theoretical conclusions and generalizations in the field of studying the individual style of the writer, will contribute to further study and deep understanding of the specifics of ideological and artistic features and linguistic stylistic means of Gnat Khotkevych's work from the main categories of stylistics of fiction. Also, the theoretical significance of this work lies in the development of the system apparatus of linguistic research of idiosyncrasies of texts as a reflection of the segment of the linguistic picture of the world and idiospecificity of marked units, interpretation of verbalizers of concepts of polemical texts by Hnat Khotkevych as markers of authorial idiostyle.

The results of the research can find *practical use* in courses on the history of Ukrainian literary language, dialectology, linguistic stylistics and communicative stylistics, linguopersonology, linguocultural studies and ethnolinguistics, cognitive linguistics, etc.; methodical recommendations on linguistic analysis of the text of individual style of language personality; optional courses of secondary schools, as well as during the writing of qualification works of applicants for higher education in the field of knowledge 03 “Humanities”, scientific articles, etc.

The first section “*Theoretical and methodological principles of the study of Hnat Khotkevych's idiosyle*” highlights the theoretical provisions on which scientific research is based, and methodological principles of the writer's idiosyncrasy with emphasis on the linguistic approach to Hnat Khotkevych's work.

The second section “*Linguistic dominants of prose works by Hnat Khotkevych*” is devoted to the study of phonetic (vocal system and consonant system), grammatical (morphological and syntactic features), lexical (lexico-semantic features and specifics of phraseological units) aspects of vernacular components of colloquial works in Hutsul language area.

The third section “*Stylistic constants and dominants of Hnat Khotkevych's epistolary*” describes the main features of the formation of Hnat Khotkevych's epistolary style and describes the stylistic constants and dominants of letters to relatives and letters to organizations.

The prospect of further research is to deepen the analysis of manuscripts of writers from different areas, which will create language cadastres of source texts, on the basis of which it will be possible to clarify interdialectal connections and explore the mechanisms of formation of the literary standard.

Key words: idiosyle, Hutsul dialect, dominant, constant, language level, Hnat Khotkevych.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях України

1. Подолянчук О. Фонетичні риси ідіостилю Г. Хоткевича на прикладі творів «Потомок Довбушів», «Чарівна палиця», «Блуд», «За Юріштаном». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: збірник наукових праць. Серія «Філологічна»*. Острог : Національний університет «Острозька академія», 2015. Вип. 51. С. 290–292.
2. Подолянчук О. Гуцульська діалектна лексика прозових творів Гната Хоткевича. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного ун-ту*. Бердянськ : ФОП Ткачук О. В., 2015. Вип. VI. С. 111–118.
3. Подолянчук О. Діалект як джерело формування ідіостилю Г. Хоткевича: лінгвальний феномен і лінгвістична проблема. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. Вип. 6. С. 82–84.
4. Подолянчук О. Класифікація лексем прозових творів Гната Хоткевича як основа вивчення його ідіостилю. *Філологічний дискурс: збірник наукових праць*. Хмельницький : ФОП Сікорська С. В., 2018. Вип. 7. С. 238–247.
5. Подолянчук О. Мова драматичних творів як засіб самоідентифікації ідіостилю Гната Хоткевича. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія (мовознавство). Вип. 29. 2019. С. 44–50.
6. Подолянчук О. Мовознавчі аспекти творчості Г. Хоткевича: стан, перспективи. *Філологічний дискурс: збірник наукових праць*. Хмельницький : ФОП Сікорська С. В., 2019. Вип. 9. С. 227–236.

Статті в закордонних періодичних виданнях

7. Подолянчук О. Языковедческий подход к исследованию творчества Г. Хоткевича. *Universum: Филология и искусствоведение*: електрон. науч. журн. 2015. №7 (20). URL : <http://7universum.com/ru/philology/archive/item/2328>

Наукові праці апробаційного характеру

8. Подолянчук О. Мовностилістичні аспекти епістолярію Г. Хоткевича (на прикладі листів до його дружини Катерини Абрамівни). *Збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів (15–16 березня 2016) : у 3-х томах. Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка. Вип. 15. Т. 3. 2016. С. 92–93.*

9. Подолянчук О. Система вокалізму у творах Г.Хоткевича на прикладі оповідань «Самітник», «Bella donna», «Що бачила скеля», «Гуцульський рік». *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (26–27 березня 2015 р.).* Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, 2015. С. 139–140.

10. Подолянчук О. Фонетичні риси ідіостилю Г. Хоткевича на прикладі творів «Потомок Довбушів», «Чарівна палиця», «Блуд», «За Юріштаном». *Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Міжкультурна комунікація: мова – освіта – особистість» (23–24 квітня 2015 р.).* Острог : Національний університет «Острозька академія», 2015. С. 290–292.

11. Подолянчук О. Фонетичні особливості ідіостилю Г. Хоткевича. *Матеріали XXI щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права «Управлінські та правові засади забезпечення розвитку*

України як європейської держави» (14 березня 2018 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 270–272.

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЙНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІДІОСТИЛЮ ГНАТА ХОТКЕВИЧА	22
1.1 Функціювання терміна «ідіостиль» у сучасному мовознавстві	22
1.2 Мовознавчі аспекти творчості Г. Хоткевича	54
1.3 Методика і методологія вивчення ідіостилю Гната Хоткевича	64
Висновок до розділу 1	71
РОЗДІЛ 2. МОВНІ ДОМІНАНТИ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ ГНАТА ХОТКЕВИЧА	75
2.1 Фонетичні риси ідіостилю Гната Хоткевича на тлі гуцульського діалекту	75
2.1.1 Система вокалізму	76
2.1.2 Система консонантизму	79
2.2 Граматичні домінанти ідіостилю Гната Хоткевича на тлі гуцульського діалекту	83
2.2.1 Морфологічні особливості	83
2.2.2 Синтаксичні особливості	93
2.3 Лексико-семантичні особливості ідіостилю Гната Хоткевича на тлі гуцульського діалекту	99
2.4 Фразеологізми як один із виражальних засобів ідіостилю Гната Хоткевича	121
Висновок до розділу 2	132
РОЗДІЛ 3. СТИЛЬОВІ КОНТАНТИ І ДОМІНАНТИ ЕПІСТОЛЯРІЮ ГНАТА ХОТКЕВИЧА	136
3.1 Формування епістолярного стилю Гната Хоткевича	136
3.2 Мовностилістичні особливості ідіостилю Гната Хоткевича на матеріалі листів до родичів	141

3.3 Мовностилістичні особливості ідіостилю Гната Хоткевича на матеріалі листів до організацій	148
Висновок до розділу 3	165
ВИСНОВКИ	167
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	171
СПИСОК ДЖЕРЕЛ	191
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	194
ДОДАТКИ	198
Додаток А. Словник лексем-гуцулізмів, вжитих у творах Гната (систематизовано за джерелом: [Хоткевич Г.: ф.688, оп.1, спр.6081])	198

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Початок ХХІ століття визначуваний посиленням уваги до питань мовної особистості й ідіостилію письменника (див. праці І. Данилюка, Т. Космеди, А. Загнітка, Л. Мацько та ін.). У лінгвістиці цей аспект ґрунтований на виявленні зв'язків мовної репрезентації та використанні певних домінант і констант, які допомагають відобразити індивідуальну модель світобачення митця. Кожен видатний письменник вирізняється своїм оригінальним стилем і картиною світу, особливості яких можна виокремити, досліджуючи мову його творів.

Вивчення мовного аспекту ідіостилію розкриває саме ті ознаки, які уможлиблюють визначення образного мислення письменника, тематики і проблематики, жанрових особливостей та елементів форми художнього стилію його творів, дає змогу вирізнити цього письменника з-поміж інших, побачити його індивідуальну неповторність через відтворення народної мови персонажів, дати оцінку його внеску у функційну систему словесно-художніх засобів народнорозмовної мови, встановити загальні закономірності й провідні тенденції розвитку літературної мови (див. праці Ю. Бондарева, Т. Бугайка, Р. Будагова, В. Виноградова, Н. Волошиної, А. Докусова, С. Єрмоленко, Є. Пасічника, А. Ревякіна, Н. Сологуб, Л. Ставицької, Л. Тимофєєва, Б. Томашевського, А. Федорова та ін.).

Гнат Хоткевич – один із найяскравіших письменників-популяризаторів гуцульської прози ХХ століття. Мовна палітра його творів тонко відображає самотність, неповторність, колорит і автентичність народної мови. Фундамент для дослідження творчості Гната Хоткевича у минулому столітті заклали С. Димченко, В. Маланчук, І. Польський, Н. Супрун, О. Шлемко й інші.

Вибір теми дисертації мотивований становленням і розвитком вітчизняної лінгвоперсонології з оперттям на вивчення специфіки мовностилістичних засобів та ідейно-художніх особливостей, які вирізняють

письменника (Гната Хоткевича) як індивідуальну мовну особистість, а також новими можливостями та перспективами, пов'язаними з відкриттям доступу до літературної спадщини письменника, яка зберігається в Центральному державному історичному архіві України (м. Львів).

Актуальність дослідження. Художній твір є відображенням самобутності автора. Проблема вивчення індивідуального стилю майстрів слова досі перебуває в центрі уваги сучасного мовознавства, оскільки саме він репрезентує самобутнє мовомислення народу, особисті лексичні пріоритети, авторські деривати, оригінальні синтаксичні конструкції, переосмислені мовні символи тощо. Особливу увагу привертають творчі індивідуальності з різнобічним літературно-художнім смаком. Такою постаттю є Гнат Хоткевич, чий творчий доробок потребує вивчення як літературознавцями, так і мовознавцями. Актуальність дисертації зумовлена необхідністю комплексного та поглибленого вивчення в нових суспільних умовах України мови сучасної української художньої літератури шляхом дослідження ідіостилів визначних українських письменників загалом, і Гната Хоткевича зокрема.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах комплексної науково-дослідної теми кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка «Дослідження сучасного стану стилістичної системи української мови як національної» (номер державної реєстрації 0110U002858). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол №1 від 30 січня 2014 р.).

Мета дисертації – визначити особливості індивідуального стилю Гната Хоткевича на різних мовних рівнях (фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному).

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких конкретних завдань:

1) узагальнити та систематизувати наукові погляди на поняття «ідіостиль» у контексті лінгвостилістики та з опертям на лінгвоперсонологію;

2) визначити екстра- й інтралінгвальні чинники формування ідіостилю Гната Хоткевича;

3) опрацювати теоретико-методологічну концепцію для різноаспектного студіювання спадщини Гната Хоткевича з акцентом на його індивідуальну мовотворчість;

4) встановити та зіставити фонетичні, граматичні, лексичні риси рукописів / автографів, першодруків Гната Хоткевича з гуцульськими говірками й окреслити характер зв'язку гуцульського мовного ареалу з ідіолектом Гната Хоткевича;

5) здійснити аналіз засобів мовностилістичної системи епістолярію письменника з опертям на жанрову специфіку листа.

Об'єкт розвідки – мовна особистість Гната Хоткевича, репрезентована творчою практикою письменника на тлі гуцульського мовного ареалу.

Предмет роботи – мова автографів / рукописів, першодруків художніх і нехудожніх текстів Гната Хоткевича.

Джерельна база дослідження. Матеріалом студіювання слугували рукописи / автографи, першодруки, художні твори й епістолярій Гната Хоткевича. Для аналізу залучено значну кількість архівних матеріалів, які зберігаються у фондах ЦДІА (м. Львів), в архівосховищах Львова (Наукова бібліотека ім. В. Стефаника, Національний музей у Львові), Харкова (Харківський обласний архів) і Києва (Центральний Державний архів-музей літератури і мистецтва України; Відділ рукописів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України; Фонд народного комісаріату освіти УРСР Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України; Центральна наукова бібліотека ім. В. І. Вернадського). Картотека нараховує близько

6000 контекстів, які містять ідіолектно марковані лексичні одиниці. Загальний обсяг вибірки становить 1103 сторінки.

Методи дослідження. Мета й завдання дослідження зумовили необхідність застосування низки загальнонаукових і спеціальних методів:

- *методів критичного аналізу та систематизації наукової літератури* (для визначення екстра- й інтралінгвальних чинників формування ідіостилю Гната Хоткевича, встановлення мовознавчих аспектів його творчості тощо);
- *методу дефініційного аналізу* (для розгляду змісту поняття «ідіостиль»);
- *методу суцільної вибірки* (для вибору фактичного матеріалу з рукописів / автографів, першодруків, художніх творів та епістолярію Гната Хоткевича) та *методу лінгвістичного картографування* (для формування ілюстративного корпусу);
- *описового методу* (для репрезентації фонетичних, морфологічних, лексичних і синтаксичних особливостей досліджуваного ідіостилю);
- *методу ідеографічного членування* (для формування тематичних груп гуцулізмів);
- *зіставно-типологічного методу* (для окреслення характеру зв'язку ідіолекту Гната Хоткевича з гуцульським мовним ареалом);
- *текстологічного аналізу* (для дослідження автографів Гната Хоткевича);
- *статистичного методу* (для опису частотних характеристик уживання різних типів одиниць).

Наукова новизна. Дисертація є першим в українському мовознавстві дослідженням оригінального індивідуального стилю Гната Хоткевича, у якому зроблено спробу системного вивчення ідейно-художніх особливостей та мовностилістичних засобів його творів, визначено його місце та роль як новатора народнорозмовного стилю в українській прозі ХХ століття. Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що в дисертації

вперше досліджено публіцистику письменника, зокрема вокалізм, консонантизм, лексичну специфіку, граматичні особливості, стильові консонанти і домінанти.

Теоретичне значення роботи. Результати дослідження є основою для теоретичних висновків та узагальнень у галузі вивчення індивідуального стилю письменника, сприятимуть подальшому вивченню і глибокому розумінню специфіки ідейно-художніх особливостей та мовностилістичних засобів творчості Гната Хоткевича, розширять наукові знання про особливості ідіостилю як однієї з основних категорій стилістики художньої літератури. Також теоретичне значення цієї роботи полягає в опрацюванні системного апарату лінгвістичного дослідження ідіостилістики текстів як віддзеркалення сегмента мовної картини світу та ідіоспецифіки маркованих одиниць, інтерпретації вербалізаторів концептів полемічних текстів Гната Хоткевича як маркерів авторського ідіостилю.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть знайти практичне використання у вишівських курсах з історії української літературної мови, діалектології, лінгвостилістики та комунікативної стилістики, лінгвоперсонології, лінгвокультурології та етнолінгвістики, когнітивної лінгвістики тощо; методичних рекомендаціях із лінгвістичного аналізу тексту індивідуального стилю мовної особистості; факультативних курсах загальноосвітніх шкіл, а також під час написання кваліфікаційних праць здобувачів вищої освіти галузі знань 03 «Гуманітарні науки», наукових статей тощо.

Особистий внесок здобувача. Всі результати дослідження отримано особисто здобувачем. Усі опубліковані праці написано одноосібно.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорено на 2 Міжнародних наукових конференціях: IX Міжнародній науково-практичній конференції «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість» (м. Острог, 2015), III Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Розвиток сучасної освіти і науки:

результати, проблеми, перспективи» (м. Дрогобич, 2015). Результати дослідження обговорено на XXI щорічній звітній науковій конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права «Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави» (м. Хмельницький, 2018), на звітній науковій конференції викладачів, докторантів та аспірантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський, 2016), на засіданнях кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Публікації. Основні положення та результати роботи викладено в **11** наукових працях: із них **6** опубліковано у фахових виданнях України, **1** – у закордонному виданні, **4** – у матеріалах наукових конференцій України.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається з анотацій двома мовами, списку опублікованих праць за темою дисертації, вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списків літератури (218 позицій, з яких 7 іноземними мовами), джерел (30 позицій), джерел ілюстративного матеріалу (40 позицій) та додатка. Загальний обсяг роботи – 204 сторінки, обсяг основного тексту – 170 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЙНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ІДІОСТИЛЮ ГНАТА ХОТКЕВИЧА

Серед питань, що порушуються в теорії української літературної мови, чільне місце займає визначення ролі в ній письменників, бо саме вони створювали і створюють необхідний фундамент для розвитку функційних стилів, удосконалення літературної мови тощо. Внесок кожного письменника в розвиток літературної мови залежить від загального рівня її обробленості на той час, коли він відступив зі своїми творами від усталеності мовних норм і від значущості художнього стилю порівняно з іншими функційно-стилістичними різновидами цієї мови. Зважаючи на це, вивчення мови творів Гната Хоткевича має велике значення для розвитку літературної мови.

1.1 Функціонування терміна «ідіостиль» у сучасному мовознавстві

«Ідіостиль» є саме тим мовознавчим терміном, яким досить часто послуговуються дослідники, однак досі не існує єдиного його витлумачення. Учені розглядають його з різних позицій, зокрема найпоширенішою є мовознавча. Нижче проаналізуємо та узагальнимо основні положення вчення про індивідуальний стиль письменника та визначимо фактори, що сприяють появі індивідуального стилю митця, виділимо його складники та носії.

Від таланту письменника, його мовного чуття і знання мовної системи залежать творчі особливості використаних ним традиційно-поетичних засобів, за якими й визначають своєрідність художнього стилю митця.

В. Волощук стверджує, що художній стиль письменника становить вираження його світогляду, втілене в образах мовними засобами [30, с. 3-8].

Індивідуальний стиль письменника постає у трактуванні В. Виноградова як складна, але структурно поєднана та внутрішньо зв'язана система специфічних мовностилістичних засобів і форм словесного творчого вираження, притаманних текстовій діяльності певного автора [27, с. 105]. Науковець стверджує, що саме в індивідуальному стилі відбувається індивідуальне використання різноманітних мовних засобів в нових функціях, залежний від лінгвістичного смаку письменника своєрідний відбір цих засобів, індивідуальний синтез форм мовного вираження і плану змісту [27, с. 106]. Крім того, В. Виноградов неодноразово підкреслював, що принципи й закони словесно-художньої побудови образу автора треба шукати в тексті самого художнього твору. «Діалектика письменницького «Я», що складає швидше не «образ-ім'я, а образ-займенник», передбачає велику можливість перевтілення і видозміни дійсності» [26, с. 207]. Досліджуючи зв'язок між «автором та структурою створюваного ним тексту як словесно-художнього цілого», В. Виноградов приходить до висновку, що «стиль письменника ... створює й відтворює індивідуально-виражальні якості й зіставлення речей-образів, типових для творчої системи саме цього художника» [26, с. 207].

Я. Ельсберг розглядає індивідуальний стиль як основну одиницю стильового аналізу, визначає його як домінанту художньої форми, що складається під впливом змісту, світогляду автора і втілюється в таких складових елементах, як художня мова, жанр, композиція, темп, ритм, тон та інтонація. Опосередковано стиль виявляється і в змісті, сюжеті, характерах, образності твору [208, с. 34-35].

О. Соколов доводить, що до чинників формування індивідуального стилю письменника належать ідейний зміст, сукупність образів, композиція, мова [164].

О. Кухар-Онишко визначає ідіостиль як «вираження авторського погляду на світ, певної концепції світу й людини, що не тільки об'єднує твір в одне ціле, а й пронизує кожен елемент твору, надаючи йому системності та художньої цілісності. Коли у творі виявляється різностильність, штучність, надуманість, то це тільки свідчить, що стиль автора ще не склався, не визрів» [101, с. 33].

Підтримуємо думку вітчизняних мовознавців Л. Ставицької, С. Єрмоленко щодо обґрунтування поняття «індивідуальний стиль».

Л. Ставицька, досліджуючи проблему ідіостилу, зазначає: «Визначення індивідуального стилю письменника висуває проблеми не тільки суто лінгвістичного характеру, а й проблеми естетики» [169, с. 61].

С. Єрмоленко визначає індивідуальний стиль у двох аспектах – в річищі історії української літературної мови й мови художньої літератури. Мовознавець стверджує, що системність індивідуального стилю ґрунтується на зв'язку мови й мислення, на формуванні мовної картини світу, у якій поєднано загальне й індивідуальне [60; 61, с. 26-29].

Стиль автора – це поєднання різних характеристик творчості, що вирізняють його твори з-поміж творів інших письменників. Використання художніх засобів автором є ефективним, коли вони закономірно «вливаються» в умотивовану мовну систему. Виразниками стилю є елементи форми художнього твору – від композиції до мовних виражальних форм. Крім того, стиль – це поєднання характерних для художнього твору рис.

Автори «Літературознавчого словника-довідника» подають таке визначення поняття «індивідуальний стиль»: це – «іманентний (властивий його внутрішній природі) прояв істотних ознак таланту у конкретному художньому творі, мистецька документалізація своєрідності світосприйняття певного автора, його нахилу до ірраціонального чи раціонального мислення, до міметичних принципів (принципів уподібнення)

чи розкутого образотворення, його естетичного смаку, що в сукупності формують неповторне явище» [235, с. 312].

А. Ситченко під ідіостилем розуміє «цілу систему образотворчих засобів, яка охоплює як зміст, так і форму літературного твору, виражає життєвий та естетичний досвід кожного письменника, ураховує традиції національної та світової культури» [162, с. 48].

Однією з визначальних особливостей індивідуального стилю письменника є мова художнього твору, у якій відображені естетичне кредо автора, сприймання та розуміння ним дійсності. Через словесне полотно твору читач проникає в його ідейно-художній зміст, у розкриття характерів образів-персонажів, особливості відтворення дійсності. У художній мові митець виявляє свій індивідуальний стиль: застосовує характерні лексеми, вислови, звороти; речення відзначаються певними особливостями в побудові тощо. Під час дослідження ідіостилу письменника чільне місце посідає мова кожного твору, аналіз якої дасть змогу зробити загальні висновки не щодо висвітлення мовознавчих категорій, а виступає як спосіб глибокого осмислення мовних і позамовних засобів, використаних певним письменником у конкретному творі [111, с. 122-123].

У більш широкому розумінні стилем також називають систему художніх засобів і прийомів у творчості окремого письменника, групи письменників (течії або напрям), усієї літературної доби [243, с. 14].

В енциклопедії «Українська мова» індивідуальний стиль трактується як «сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших» [245, с. 603].

Важливим чинником, що дозволяє вирізнити індивідуальний стиль письменника, є час та суспільно-історичні умови. Ще Аристотель наголошував на тому, що автор має брати до уваги смаки сучасників. Із цим погоджується й Д. Павличко: «А ми повинні задуматися над тим, що хотів би прочитати в наших книжках і наш, і світовий читач, що хотів би

побачити на наших полотнах, сценах і кінострічках і наш, і зарубіжний глядач» [127, с. 30-31]. Це стосується і змісту, і форми, над якими працює письменник.

Х. Дідух характеризує ідіостиль як «сукупність глибинних механізмів створення текстового простору певним автором, які відрізняють його від інших» [56, с. 2]. Індивідуальність авторського стилю полягає в наявності специфічної сукупності авторських стилістичних прийомів, характеризується наявністю певного принципу відбору й комбінації різних мовних засобів і їх трансформацій у запропонованій автором концепції. Індивідуальний авторський стиль письмового мовлення передбачає вербальну форму вираження індивідуально бажаних автором мовних засобів і їх граматичних і лексичних значень. Вивчення індивідуальної авторської стилістики – це дослідження авторського вибору мовних засобів, задуму та його виконання, втілених у текст [56, с. 2]. Учений виділяє формальні (пов'язані зі статистичними характеристиками мови твору) й неформальні (особливості вживання різних виразних засобів мови: фонетичних, лексичних, фразеологічних, граматичних) ознаки ідіостилу.

З позиції філософії стиль письменника може сприйматися як метод творчого мислення. Специфіка цього феномену полягає в тому, що він не визначається конкретно тезою І. Вінкельмана, до якої звертається В. Назарець, – «стиль – це епоха» [121, с. 44], а поєднується з тезою Ж. Бюффона, що «стиль – це людина» [215, с. 344].

Отже, маємо більш деталізований підхід, згідно з яким стиль – це вияв обраних цінностей, що виражають епоху через особистість творця [38, с. 7]. «Художній стиль свідчить, що у людини немає алібі стосовно світопорядку. Світ їй заданий через певну позицію власного «Я», яка, хоч і індивідуалізує творчість, але виражає в ньому ставлення до буття та життя, до існування та часу» [38, с. 54].

Однією із значеннєвих характеристик індивідуального стилю письменника є пафос. «Пафос твору, як жодний інший системний рівень

поетики, характеризується винятковою злитістю з усією повнотою і цілістю... морального буття, внутрішнього життя митця, нероздільністю в його змісті ідейного і емоційного начал» [36, с. 16]. Як наслідок, і мораль є елементом індивідуального стилю письменника. Окрім всього вищезазначеного, індивідуальний стиль може стати не тільки об'єктом зацікавлення мовознавців, але й надихати інших письменників. Вони можуть використовувати, адаптувати певні оригінальні знахідки автора. Так виникає стилізація, імітація, пародіювання.

В. Грещук та О. Шлемко, досліджуючи ідіостиль, указують, що його опис залежить від художньо-образного аналізу твору й від того, з якими позамовними явищами дійсності зіставляються його одиниці. Залежно від індивідуальної манери використання слова позамовний світ набуває різних мовно-виражальних форм в ідіостилі, підпорядковується естетичним законам творення і сприймання художнього тексту, через що утворюються образні словесні ряди (епітети, метафори, порівняння). Різні складові художнього тексту можуть сприяти функційній активізації слів зі звуковою або колірною семантикою. Звідси художній текст розглядається як система художньо-зображальних засобів – тропів, як певна стилістична структура [46; 202].

Ідіостиль знаходить вияв у процесі створення художнього тексту, а також завдяки естетичній діяльності мовної особистості; репрезентований зазвичай в інтеграції обраних жанрів, образів, тем, прийомів і засобів, необхідних для «розгортання» художнього тексту й передачі емотивно-експресивних та інформативних елементів. Це складне явище, реалізоване в особливостях авторської манери, специфіці використання народнорозмовної лексики, оригінальності образних висловлювань і синтаксичної будови речень, що становлять єдине ціле, репрезентуючи авторський задум і відбиваючи творчу своєрідність.

Художній текст – комплексне явище мистецтва слова; своєрідний мовленнєво-словесний акт між письменником і реципієнтом-читачем,

здійснюваний за допомогою слова. Лінгвістичний аналіз не руйнує цілісності художнього тексту й цілісності його сприйняття, а дає змогу бачити естетичне ціле таким, яким його створив автор. Тому й ключі до розуміння його задуму – в системі мовно-художніх засобів твору [42, с. 93].

Як об'єкт лінгвостилістичного аналізу текст визначають як цілісне комунікативне утворення, що відрізняється структурно-семантичною, композиційно-стилістичною і функційною єдністю і характеризується певним набором категорійних ознак (текстових категорій), таких як інформативність, завершеність, лінійність, інтегративність, рекуративність (повторюваність), що особливим чином проявляються на над фазовому рівні [118, с. 201].

У процесі дослідження художньої комунікації між письменником й читачем центральною проблемою постає вивчення її моделі, обов'язковим компонентом якої постає безпосередньо автор-творець тексту.

Сучасна лінгвостилістика та когнітивна лінгвістика розглядають ідіостиль як багатовимірний, багаторівневий прояв мовної особистості: це «сукупність мовно-когнітивних механізмів та система асоціативно-семантичних полів створення текстового простору певним автором» [20, с. 4]; це «стиль особистості в усій різноманітності його багаторівневих текстових проявів, в структурі, семантиці, прагматиці тексту» [157, с. 24].

Загалом, виокремлюють кілька різних підходів у лінгвістичному вивченні ідіостилу письменника:

І. Адресно-діяльнісний напрям (І. Арнольд, Н. Болотнова, А. Бондаренко, В. Самохіна та ін.):

- аналіз проблеми ефективності текстової діяльності автора відносно адресата з урахуванням специфіки їх мовних особистостей;
- текст – передане послання, стилістичний аналіз якого можна здійснювати, базуючись на мотивації творчого процесу письменника (стилістика від автора, що вимагає знання генезису твору, лінгвістичного вивчення мови художніх текстів) або на сприйнятті

художнього тексту читачем (стилістика сприйняття, коли взаємодія автора з читачем виступає в якості прагматичного комунікативного акту, що відображається в мовленнєво-стилістичному наповненні тексту) [1, с. 28];

- текст автора є незавершеним, відкритим для інтерпретації [21, с. 38].

II. Естетично-маркований напрям (М. Бахтін, Н. Кожевнікова, Б. Ларін, Л. Ставицька та ін.):

- естетична модифікація специфічних мовно-виразних засобів письменника як передумова формування його індивідуального авторського методу (визначуваний на основі естетичної діяльності мовної особистості, ключова категорія якої – естетична перевага, базована на якостях естетичного прагматикону автора [104, с. 36]);
- стиль – це не мова в вузькому її розумінні, а, в першу чергу, естетичне сприйняття та відчуття автором свого твору як інструменту створення нової художньої дійсності [8, с. 177].

III. Комунікативно-когнітивний напрям (Н. Болотнова, Н. Голованова, Ю. Караулов, О. Селіванова, В. Чернявська та ін.):

- реконструкція індивідуального когнітивного простору автора художнього тексту (в комунікативно-когнітивному контексті інтегруються структурність мови та інтенційно зумовлені ознаки автора, його концептуальна сфера, втілювана в гносеолого-онтологічній сутності тексту (чия унікальність залежить від категорій системності (закони жанру, стилю, методу), інформативності (категорія гетерогенної багатоканальної інформативності, що скерована на розкриття концепту твору), індивідуальності (покликана розкрити ідіостиль автора, його особистість як письменника та неповторність світосприйняття)) [160, с. 106];
- ідіостиль мовної особистості автора знаходить вияв у текстовій діяльності в процесі комунікації, відображаючи мовну культуру, тип

мислення, тезаурус, домінуючий характер спілкування, специфіку пізнавального відношення до того, що відбувається [20, с. 15-21].

IV. Образно-композиційний напрям (В. Виноградов, Г. Винокур, А. Домашнёв, Б. Ларін, Г. Солганік, І. Шишкіна та ін.):

- своєрідність ідіостилю з позиції унікальної індивідуальної динаміки мовленнєвих форм, образної трансформації текстотворення та композиційних способів побудови прозаїчної строфи;
- стиль – уособлення людини (визначити особливості ідіостилю – означає виділити їх на фоні загальноприйнятого, поширеного; індивідуальний стиль виявляється в побудові прозаїчної строфи (найменше художнє ціле відносно постійного типу в кожного автора, тісно пов'язане з письменницьким художнім методом) та в абзацному членуванні композиційно-синтаксичної структури тексту (абзац – важливий ідіостилістичний засіб виділення, графічного оформлення синтаксичних одиниць, змістового та стилістичного членування тексту) [165, с. 231]).

V. Системно-структурний напрям (М. Брандес, В. Виноградов, В. Григор'єв, В. Кухаренко, Л. Новіков та ін.):

- в центрі – проблема мовної структури образу автора (концентроване втілення змісту твору, що об'єднує всю систему мовних структур персонажів у їх співвідношенні з письменником [27, с. 107, 118]; детермінанта літературного твору та найголовніша категорія для цілісного всебічного аналізу мови художнього тексту як складової естетичної мовленнєвої системи жанру [125, с. 13]);
- ідея синтезу мовних стилів і літературно-художніх жанрів; положення, згідно з яким художній текст постає структурним елементом водночас трьох різних парадигм (жанрової – вияв ідіостилю як текстовий маркер, що відображається в його мовній субстанції; функційно-стильової – використання мовних засобів, зумовлене відповідним комунікативно-стильовим характером тексту; індивідуально-

авторської – образ автора обумовлює розвиток унікального концепту твору [102, с. 82]).

VI. Функційно-домінантний напрям (Л. Бєлєхова, Л. Виготський, Н. Головченко, С. Золяна, В. Кухаренко, С. Преображенський, А. Тарасова та ін.):

- виявлення концептів-домінант авторського ідіостилю та мовних засобів, що їх репрезентують; індивідуальний стиль письменника – новий художній образ світу, складне діалектичне поєднання закономірно-загального й індивідуально-особливого, що характеризується сталими типологічними ознаками (стильовими константами) й переважаючою рисою (стильовою домінантою) [40, с. 27];
- ідіостиль визначуваний концептами, що є тією домінантою, що дозволяє читачу адекватно сприймати й інтерпретувати художній текст [102, с. 188];
- індивідуальний стиль автора повинен сприйматися як єдність ментального та мовного – концептів і когнітивних структур їх мовної репрезентації [174, с. 9-10].

Саме структурно-стильовий аналіз дає змогу проаналізувати принципи відбору й синтезу стилістичних мовних засобів в різних творчих жанрах конкретного письменника, адже саме структурні компоненти стилю, стильові домінанти (асоціації письменника; домінування певних фонетичних, лексичних, фразеологічних, синтаксичних виражальних засобів та стилістичних тропів і фігур, типів композиції; фабульно-сюжетні характеристики тощо) дозволяють виявити не тільки домінантні параметри ідіостилю конкретного твору, а й виокремити найхарактерніші ознаки та тип індивідуально-авторської мовленнєвої моделі.

Е. Мінцис і С. Ладовська дотримуються думки, що основним об'єктом визначення ідіостилю письменника є мова його художніх творів, сукупність мовно-виразових засобів, які вирізняють письменника як індивідуальну

особистість з-поміж інших художників слова. Тому перш за все варто звертати увагу на самобутні зображувально-виражальні мовні засоби, тропи, оригінальні композиційні варіації, форми вислову [116, с. 195].

Кваліфікаційною ознакою поняття «ідіостиль» є інтертекстуальність: у творчості певного автора виділяються тексти, між якими встановлюється відношення семантичної еквівалентності за різними текстовими параметрами: способом структурування ситуації, єдністю концепції, композиційними принципами, звуковою й ритміко-синтаксичною організацією. Зв'язок, який виникає між ними, за аналогією з тим, що виникає між текстами різних авторів, може бути названо автоінтертекстуальним. Зазвичай серед різних текстів перебуває один зв'язок, який виступає в ролі метатексту, або автоінтертексту щодо решти; в деяких інших випадках ці тексти становлять текстово-метатекстовий ланцюжок, взаємно інтегруючи значення один одного. Іншими словами, один текст пояснює інші тексти. Очевидно, що за такими текстами стоїть певний інваріантний код змістопородження, який притягує в єдиний трансформаційний комплекс як одиниці тематичного й композиційного рівня, так і тропові та граматичні засоби, що визначають смислове розгортання тексту [156, с. 105].

Інколи поняття «індивідуальний стиль письменника» замінюють терміном «ідіостиль», під яким розуміють систему характеристик змісту й форми, що властиві творам окремого автора [235]. Ми також вважаємо за доцільне визначати ці поняття – ідіостилю та індивідуального стилю письменника – як синонімічні. Така цілісна сукупність характеристик робить унікальною творчість письменника. Поряд з терміном «ідіостиль» існує й термін «ідіолект».

Ідіостиль / ідіолект – явища й терміни синонімічні: «Стиль індивідуальний, ідіолект – це сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію й вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших; своєрідність мови окремого індивіда. Це поняття насамперед

стосується стилю майстра слова, письменника. Стиль індивідуальний залежить від індивідуальної творчості автора, його світосприймання та світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності та їх оцінки» [245, с. 676].

Ідіолект – мова й мовлення окремого індивідуума, індивідуальний спосіб застосування мовно-виражальних засобів, володіння виразними оригінальними мовними, мовленнєвими, стилістичними звичками й навичками. Відображає унікальність особистості, її переконання, темперамент, індивідуальний досвід участі в різноманітних комунікативних ситуаціях, професію, вік, психічний стан, рівень загальної культури тощо.

Ідіолект (як мова й мовлення людини, зумовлені різними набутими протягом життя звичками й стилістичними особливостями) весь час використовуваний мовною особистістю не тільки у процесі продуктивної комунікативної діяльності, а й з метою творчих пошуків, у сфері художньо-словесної діяльності.

Термін «ідіолект» детально аналізує Л. Ставицька у відповідній статті [168]. Дослідниця трактує його крізь призму двох значеннєвих понять – розглядає у вузькому й широкому значеннях. Відтак зауважує, що поняття ідіолекту та ідіостилу є синонімами, хоча й не абсолютними. У широкому значенні визначає їх як реалізацію певної мови в устах її носія, а у вузькому – як мовленнєві особливості певного носія мови.

Крім того, ідіолект розглядуваний дослідницею у якості об'єкта соціолінгвістики особистості, який «всотує всі без винятку «лектальні» терміни соціолінгвістики, динамічна природа яких надає сутності, що стоїть за терміном, досить умовного та варіабельного характеру...», як наслідок, уводиться поняття «мультилектність індивіда» [168, с. 5].

Посилаючись на праці В. Григор'єва та П. Гриценка, Л. Ставицька зазначає, що ідіостиль автора ширший за його ідіолект, адже «ідіолект – це сукупність індивідуальних особливостей, що характеризують мовлення окремого індивіда, а ідіостиль – індивідуальний стиль, сукупність основних

стильових особливостей, які характеризують твори того чи того автора у певний період або всю його творчість» [168, с. 5]. Тобто, їх, на думку дослідниці, можна ототожнити, однак оперування терміном «ідіолект» зобов'язує потенційного дослідника мовотворчості враховувати позамовне тло художньо-словесної творчості письменника, її хронологічні параметри (дата, місце народження й проживання), історико-культурні обставини, соціальне макро- й мікросередовище тощо, що визначають мовний код і окремого індивіда, й окремого письменника [168, с. 10-11].

Якраз повсякчасне нехтування унікальними екстралінгвістичними чинниками творчості письменників, як зауважує Л. Ставицька, призводить до поверхового аналізу їх оригінальних ідіостилів. Згідно з П. Гриценком відправною точкою дослідження мови художнього тексту є його детальний текстологічний аналіз, з'ясування історії та руху тексту, крім того, вивчення ідіостилу повинно спиратися не лише на «канонічні» тексти, а й на тексти інших стилів цього автора, зокрема, публіцистичні, наукові, епістолярні, есе, щоденники та навіть спогади про нього [168, с. 13].

Поняття «ідіолект» розглядають як «сукупність мовно-стильових особливостей, які характеризують художнє мовлення творів письменника» [220, с. 236].

В. Іванишин стверджує, що стиль письменника залежить, насамперед, саме від ідіолекту, що зумовлений «національністю, місцем проживання, віком, фахом, соціальним станом тощо. Авторська своєрідність у використанні мовних засобів формує творчу манеру письменника – індивідуально-суб'єктивну особливість втілення ідейно-художнього задуму. Завдяки творчій манері як міцному підґрунтю для формування рис, характерних для конкретного письменника, утворюється його власний стиль (ідіостиль), тобто мова йде про стійку спільність ознак творчої манери, образної системи і засобів художньої виразності, що окреслюють своєрідність творчості письменника; поєднання особливостей його

творчості, якими його твори відрізняються від творів інших митців» [235, с. 92].

Крім того, ідіолект одночасно представляє внутрішній аспект психічної діяльності людини, її ментальність, специфіку свідомості, сукупність уявлень про світ усередині конкретної традиції і свідчить про внесок письменника в літературну мову, розмаїття експресивних засобів мови художньої літератури, способи, прийоми й шляхи вербалізації естетичної функції мови, аспекти її декодування в конкретному тексті [62, с. 140].

Художній твір кожного письменника являє собою модель із двох взаємопов'язаних складників: ідіолект та ідіосвіт. Якщо ідіолект визначають як систему мовних знаків (лексико-семантичного, фразеологічного, граматичного, стилістичного рівнів, уживаних зі звичними, традиційними / okazіональними значеннями, що репрезентують зв'язки з мовою епохи й належать до вербалізаторів концептуальних сфер, розкривають особливості менталітету письменника, сформованого під впливом певних соціальних, культурно-історичних умов розвитку суспільства), то ідіосвіт – це концептосфера, система явищ дійсності, осмислених, оцінених і відтворених інтелектом, світоглядом, майстерністю автора [62, с. 140]. Саме ідіосвіт забезпечує неповторність, унікальність, оригінальність вигаданої й представлені у художньому тексті дійсності, описаної за допомогою обраних письменником зображально-виражальних засобів.

Зважаючи на подане вище, зазначимо, що взаємозамінними, тотожними поняттями є ідіостиль та індивідуальний стиль. Ідіостиль, на нашу думку, – це сукупність мовно-стилістичних особливостей, які увиразнюють мову письменника, виокремлюють її з-поміж інших, визначають певні особливості мови його творів, притаманні лише йому [137, с. 111-118].

На думку В. Григор'єва, трактування ідіостилю повинно бути спрямоване на вияв глибинного семантичного та категоріального зв'язку

його складових, що виражають у мові творчий шлях письменника, суть його явної і неявної мовної рефлексії [220]. Характеристику, яка визначає опис мовної особистості письменника, В. Григор'єв називає «образом автора ідіостиллю», за аналогією до ідей В. Виноградова [26] та М. Бахтіна [9]. Зауважимо, що виділяють не тільки «ідіолект – ідіостиль», що має свою систему правил переходу, а й напрями «текст – ідіолект» та «мова – ідіолект».

Питання визначення мовотворчого потенціалу індивідуального стилю письменника досліджується завдяки аналізу художніх творів як словесного явища й виявленню мовознавчих засобів його інтерпретації, адже кожен художній твір є визначальним виразником світобачення письменника та можливістю вірогідно відтворити народне життя й побут, які він передає мовою своїх персонажів. За допомогою мовних одиниць письменник висловлює індивідуально-авторське розуміння описуваної реальності, а також дає оцінку подіям та діям своїх персонажів.

Стиль письменника є не просто системою засобів, які він застосовує для вираження своїх ідей, а слугує способом відображення дійсності саме так, як це бачить автор. Саме в ідіостилі автора художнього твору знаходить своє вираження позиція письменника щодо тих чи тих проблем вибору виражальних засобів, які є рисами авторської мовотворчої індивідуальності та розкривають авторську картину світу.

Таким чином, саме манера спілкування письменника й вибір мовних засобів, визначення певних лексичних, морфологічних, синтаксичних та фонетичних засобів, що стають основою формування складніших і яскравіших образів художнього твору, й утворюють ідіостиль письменника.

Отже, індивідуальний стиль письменника – явище неповторне, властиве окремій творчій особистості й потребує глибокого аналізу, детального вивчення. Існує низка чинників, за допомогою яких формується стиль письменника. До них належать соціально-історичні умови, співвіднесеність традиції й новаторства в окремому творі письменника або в

усій його творчості, характерні родові та жанрові ознаки твору, тональність розповіді, «світогляд, талант митця, свобода творчості, художня правда і творчий домисел» [39, с. 27].

Структура стилю письменника є складною. Це система, яка охоплює інші підсистеми, суть яких зумовлена загальним змістом певного естетичного об'єкта. Структура стилю, взаємодія його різних рівнів спричинені як внутрішньо-стильовими, так і позалітературними, соціокультурними чинниками.

Н. Фатєєва розглядає ідіостиль як певним чином організовану структуру й позначає його як сукупність глибинних текстопороджуючих констант і домінант. Дослідниця виділяє чотири типи структурних елементів ідіостилу, розрізнявані за рівнем формалізації: ситуативні, концептуальні, операціональні, композиційні «метатропи». Утворюючи ієрархічно впорядковану, але при цьому замкнуту систему, «метатропи» ідіостилу є його «каркасом».

Д. Псурцев обґрунтовує тезу про три рівні (аспекти) стилю художнього тексту, які утворюють ієрархію: стиль (узагальнений тип, що співвідноситься з загальними рисами художньої літератури) – ідіостиль (індивідуальна реалізація цього типу, що співвідноситься з текстами певного автора) – мікроідіостиль (унікальна реалізація індивідуального, пов'язана з конкретним текстом певного автора). Також науковець уводить суміжне з мікроідіостилем поняття змістостилу, що відображає таку сторону стилістичної унікальності як адаптованість стилістичних засобів тексту до передачі його конкретного змісту. Основа змістостилу – конфігурація образно-асоціативних компонентів, вклад яких у змістоформування викладається в рамках лінгвостилістичної моделі. Сприйняття надлінійної структури образно-асоціативних компонентів – важливий фактор адекватної інтерпретації, а її максимальне відтворення в перекладі (без порушення норм цільової мови) – суттєвий критерій адекватності перекладу художнього тексту [150].

Д. Наливайко послуговується категоріями стильової константи і стильової домінанти для характеристики художнього стилю, що, на нашу думку, є одним із підходів до пояснення структури стилю. Розглянемо цей аспект проблеми детальніше [122].

Суто методична доцільність введення термінів «стильова константа», «стильова домінанта» як одиниць стильового аналізу визначається необхідністю ключового слова в синонімічному ряду. Так само є доречним застосування категорій стильової константи і стильової домінанти під час аналізу художнього тексту з урахуванням його стильової своєрідності, оскільки ці поняття є структурними складниками категорії художнього стилю і пояснюють його типологічні й переважальні ознаки.

Стильова константа (лат. *constans* – незмінний, постійний), як зазначає О. Ніколенко, – «це більш-менш постійна ознака стилю, яка визначає його неповторність серед інших і виявляється у стилях епох, напрямів, течій, шкіл, окремих митців та їхніх творів» [124, с. 26]. А. Ткаченко вживає як синонімічні формули поняття «типологічні риси», «константи художньої системи», «стильові риси» [124]. Загалом стильова константа поєднує в собі опозиційні характеристики стилю як динамічної системи: типологія / феноменологія, традиція / новаторство.

У ролі стильової константи можуть бути різноманітні елементи як форми, так і змісту. Важливо те, що вони мають певну сталість у літературному часі й просторі. Хоч як мінялися б загальні та індивідуальні стилі, стильові константи залишаються, а якщо ж вони міняються, це засвідчує динаміку, зміну стилів. Стильові константи свідчать про можливість відтворення певного стилю на різних етапах літературного розвитку, з'являються навіть терміни «неокласицизм», «неоромантизм», «необароко».

Д. Наливайко зазначає: «Стиль як єдність усіх елементів змістової форми не тільки формується під впливом методу та «стилю мислення» епохи, але й містить певний їх концептуальний еквівалент... В динамічній

системі художнього процесу утворюється стильовий еквівалент методу й загального «стилю мислення», який складається зі згаданих констант» [122, с. 8]. Серед стильових констант реалізму Д. Наливайко виявляє світоглядні засади, образ світу, спосіб зображення, концепцію людини, жанр, визначає вплив світогляду на образну систему твору, зміст, авторську позицію та носіїв стилю [122, с. 8]. Тією чи тією мірою, в тій чи тій модифікації, зазначає Д. Наливайко, ці стильові константи художньої системи класичного реалізму властиві переважній більшості явищ реалістичного мистецтва. Автор наголошує: «Причому існують вони не канонічно, не над індивідуальними стилями письменників, а всередині їх і проявляються в конкретно-індивідуальних формах саме як втілення діалектичного зв'язку між закономірно-загальним та індивідуально-особистим» [122, с. 10].

Таке «абстрагування від багатьох нюансів, зосередження уваги на провідних і стабільних рисах (домінантах і константах) практикується як щодо індивідуальних, так і щодо «спільних» стилів. І цей принцип типологічної «колективізації» відомий не лише нашій, а загалом світовій науці про літературу», – підсумовує А. Ткаченко [176, с. 425].

До терміна «стильова константа» є низка синонімічних формулювань у довідкових виданнях, наукових працях, у підручниках і посібниках із зарубіжної та української літератур: «характерні риси стилю», «художньо-стильова система», «стильові особливості», «своєрідність стилю», «стильова типологія», «стійкі стильові ознаки» тощо. Однак ми вважаємо за необхідне послуговуватися саме поняттям «стильова константа», адже застосування її як одиниці стильового аналізу є теоретично й методично виправданим, доцільним, оскільки ця категорія поєднує у своєму смисловому наповненні концептуальні та формальні структурні елементи стилю та їх реалізацію в художній структурі твору, є поняттям містким, ємним, що передбачає типологічні й своєрідні характеристики художнього твору як стильового явища.

Отже, ми будемо керуватися у своїй роботі тим, що стильові константи – це типологічні художньо-естетичні полюси стилю, єдність світоглядних, естетичних, змістових, жанрових, формальних його ознак; це концепція світу і людини, яка виявляється за логікою та внутрішніми законами певного художнього стилю.

Поняття «домінанта» (лат. *dominans* – панівний; «головний, панівний принцип, ідея, ознака; найважливіша складова частина» [235]) введений у науковий обіг представниками формальної школи, які виявляли активний інтерес до форми художнього тексту, того «специфічного, без чого немає мистецтва», основного для художнього явища [31, с. 45]. За В. Жирмунським, домінанта – «це панівний прийом, який підпорядковує собі й деформує всі інші ознаки» [65, с. 20]. Для В. Шкловського домінанта – це панівний прийом, а твір – «сума прийомів» [201]. Хоча цілісний аналіз твору формалісти не здійснювали, вони зробили важливий крок до прочитання естетичного смислу, знаходячи точку перетину форми й змісту в мистецтві, точку діалектичного взаємопроникнення їх – стильовий закон, принцип, зазначає В. Ейдінова [207].

Р. Якобсон тлумачить категорію домінанти як одне з ключових понять формальної школи і структурного аналізу тексту: «Фокусуючий компонент твору мистецтва – домінанта – скеровує інші компоненти, визначає і трансформує їх. Саме вона забезпечує цілісність структури. Домінанта визначає специфіку твору» [210, с. 194]. Р. Якобсон поширює значення домінанти за межі окремого твору. Так, рима, силабіка й інтонація мають різну підпорядкованість у давньочеському регулярному вірші, в реалістичній поезії другої половини XIX ст. та в поезії XX ст.: то як домінанта, то як другорядний складник. В естетиці реалізму домінує мистецтво слова, відповідно, змінюється й ієрархія поетичних цінностей. Далі Р. Якобсон говорить про естетичну функцію як домінанту мистецтва слова (художнього мовлення) загалом. Розглядаючи питання зміщення домінанти, Р. Якобсон зазначає: «Всередині системи поетичних норм [...]

елементи, які були [...] вторинними, набувають статусу основних, першоступеневих» [210, с. 195]. І навпаки. Це стосується і жанрів, і понять художньої норми, канону, традиції. Саме формалісти щодо мистецтва слова, твердить Р. Якобсон, сформулювали усвідомлення традиційного канону і художньої новизни як відступу від канону. Інновація розуміється саме як те, що протиставлено канону. Суть кожного твору мистецтва – в одночасній наближеності й віддаленості від традиції.

Л. Кисельова у статті «Про стильову домінанту» популяризує поняття «стильової домінанти» і наголошує на її стилевизначальній функції: «Уведення до літературознавчого обігу поняття «стильова домінанта» пояснює цілу низку явищ стилю письменника і самого по собі, і в його зв'язках, співвідношеннях, і спільній залежності від стильових закономірностей часу, оскільки в ній, у притаманній тільки даному письменникові формі та в найконцентрованішому вигляді, закарбовується позаособистісне, епохальне начало» [235, с. 20].

У підході до стилю письменника через його домінанту, в баченні стилю письменника крізь призму домінанти його часу немає суперечностей, індивідуальний стиль розмикається в бік епохальності. Домінувальний тип художнього мислення часу, який одночасно виявляє себе і створюється в індивідуальних стилях письменників і який цим же стилям і підпорядковується, може бути продуктивно зіставлений зі стильовою домінантою митця, напрями, течії, епохи, як стверджує Л. Кисельова.

П. Суворова у роботі «Стильова домінанта доби як стилетвірний фактор в поетичних системах» (1997) наголошує на тому, що конститутивною ознакою стильової домінанти є повторюваність, тому перспективним є аналіз ключових слів-образів, мотивів, тем та інших компонентів художнього тексту у творчості митця [172, с. 32].

Літературознавець А. Єсін у роботі «Принципи і прийоми аналізу літературного твору» (2000) виокремлює поняття «стильова домінанта» як «якісну характеристику стилю, у якій відтворюється художня своєрідність»

[63, с. 56]. Дослідник доводить, що стильовими домінантами можуть ставати найбільш загальні характеристики художньої форми (сюжетність, описовість, психологізм, фантастика, монологізм).

Н. Шумило тлумачить прояв домінувального типу художнього вираження в індивідуальному стилі письменника на прикладі прози С. Васильченка: «Позначаючись на творчій особистості митця (йдеться про метод, світогляд, світовідчуття), він дістає конкретну реалізацію в баченні письменником свого героя, і у способі характеротворення, і у типі конфлікту, і у формі художнього твору на всіх трьох рівнях її експресивності – предметній, композиційній, мовленнєвій, здійснюючи цілісне стильове завдання» [206, с. 78].

Хоча стильовій домінанті притаманні усталеність і повторюваність, утім, це не означає, що вона є незмінною, навпаки, це гнучка й динамічна категорія, яка здатна до модифікації й трансформації з плином часу, тому в певні періоди творчості письменника можуть бути актуалізовані різні стильові домінанти, але водночас низка стильових домінант може ставати константами [41].

Крім того, стильова домінанта є визначальною характеристикою «великих стилів». Так, у Д. Наливайка читаємо: «В реалістичній літературі маємо, як семантико-художню домінанту, спрямованість на специфічну об'єктивізацію зображення» [122, с. 38]. Називаючи головні ознаки, що визначають специфіку національних видів реалізму в європейській літературі, Д. Наливайко також послуговується терміном «домінанта»: «...В системній єдності духовної культури Франції XIX ст. все більшої сили та впливу набувала наукова домінанта...» [122, с. 39].

«Стильова домінанта» як категорія – це стрижневий критерій певного художнього твору, специфіки творчості автора або стильової тенденції, школи чи напрямку. Як провідний елемент художнього твору домінанта підпорядковує собі інші його складники. Вона може бути композиційною, пов'язуючи структурні елементи будови твору залежно від його жанрової

основи. Так, у ліричному вірші головним вважається вираження переживань, у прозі – фабула й сюжет.

Стильова домінанта, втілена в будь-якому елементі твору, набуває визначального характеру: монологічне мовлення у ліриці, спосіб функціонування слова через тропи, застосування риторичних фігур, використання версифікаційних можливостей тощо.

Стильова домінанта визначається в художній системі письменника загалом, характеризуючи специфіку ідіостилу, частотність вияву художніх засобів. Дослідники неодноразово вказували на важливість виокремлення стильових домінант в індивідуальній творчості, які дозволяють простежити самотність митця, зв'язок із часом, стильовими тенденціями доби.

Отже, стильова домінанта як найважливіший структурний складник стилю, провідний, домінуючий принцип побудови окремого твору, індивідуального стилю митця, течії, напрямку, епохи є ключем до стилю, змісту твору. Стильовою домінантою може бути будь-яка стильова константа. Крім того, це – ключове поняття для характеристики стилю як у широкому значенні, так і для аналізу стилю окремого письменника. Певні художні напрями й течії мають своє коло стильових домінант, що виявляються у творчості різних митців. Водночас індивідуальну манеру письменника теж визначають неповторні стильові домінанти, які є більш-менш повторюваними, але не обов'язково незмінними. Стильовою домінантою може виступати будь-який елемент твору (символи, тропи, стилістичні фігури, мова персонажів, строфіка, елементи сюжету й композиції тощо). Виявлення стильових домінант, форм їх вираження, функцій та динаміки допомагає з'ясувати особливості мистецького індивідуального стилю в його змінності та зв'язках з літературним процесом.

Якщо говорити про ідіостиль у контексті художньо-літературного тексту, то найбільш актуальним є комунікативно-стилістичний підхід, коли характер мовного втілення образу автора як мовної особистості

визначається цілою низкою чинників: вербально-семантичним, когнітивним, мотиваційно-прагматичним. Відзначимо також і те, що встановлення системи змістів, властивих автору, як таких, що відрізняють його від інших, виявляє його схильність до відображення тих чи інших реалій об'єктивної дійсності й характеру їх співвідношень, по суті, образ, картину світу певного автора [89].

В індивідуальному стилі письменника головне місце посідає відображення авторської позиції щодо послуговування певними виражальними засобами, тобто виявляються риси його мовотворчої особистості.

Психічні характеристики та стани особистості письменника, такі як уява, емоційні стани (наприклад, стан натхнення), настрої – це саме ті чинники, що впливають на творення індивідуального стилю письменника. Безумовно, важливими є світогляд і життєвий досвід творчої особистості, оскільки вони безпосередньо впливають на постання художнього твору. «Хоч би як визначали теоретики зміст стилю – чи як «особливість виразу змісту», чи як «спосіб виразу образного освоєння життя», чи як «закономірність перетворення змісту на форму», чи як «ідейно-естетичну своєрідність» митця, чи як «об'єднувальний принцип форми», – за ним у серйозного письменника завжди стоїть особливе бачення світу, певна естетична і світоглядна концепція, стоїть його духовна особистість і визначені нею суть і характер його власного внеску в «образне освоєння життя»» [10, с. 45].

Щодо підтвердження чи спростування факту впливу життєвого досвіду на стиль письменника виникає питання, чи може критик або мовознавець ідентифікувати тип життєвого досвіду письменника і глибинно проаналізувати особливості його стилю. Річ у тому, що емоційну базу важко визначити й обґрунтувати, якщо тільки автор сам вичерпно й чітко не пояснює ті враження, що спонукали його до творчості. Навіть якщо ми досліджуємо стиль автора з різних позицій, впроваджуємо низку концепцій,

фактично ми можемо так і не дійти до тієї самої творчої першооснови, а лише наблизитися до причини як фундаменту для творчості письменника. Безперечно, загальна теорія стилю не може дістатися цієї глибини. Тому метою дослідника є заглиблення та спроба пояснити більш універсальні речі: особливості мови, характерів, що їх репрезентують головні герої, рух мотиву (мотивів), який спонукає індивіда розділити щось з іншими, – зазначено у праці «Теорії стилю» за редакцією Лейн Купер, про що зазначає Н. Шляхова [204, с. 117].

Стиль письменника – це система, цілісне явище. На думку В. Жирмунського, «стиль означає не лише фактичне співіснування різних прийомів, а й внутрішню взаємну їхню зумовленість, органічний чи систематичний зв'язок, що існує між окремими прийомами. Художній стиль письменника є віддзеркаленням його світогляду, втіленим в образах мовними засобами» [235, с. 16].

Інформація в художньому тексті подається не просто як перелік подій, фактів чи характеристик людей, а з точки зору автора, який виступає як суб'єкт певної дії – як такий, що переслідує певну мету, є носієм певної картини світу, особистісних якостей і виступає як суб'єкт певного психічного стану [32, с. 239-240].

Дослідження мовної картини світу, репрезентованої в художніх текстах конкретного автора, дає змогу побачити індивідуальну оригінальність митця в показаній ним вербально-естетичній картині світу, оцінити його внесок у систему існуючих словесно-художніх засобів національної мови, виокремити його основні світоглядні принципи.

Добір письменником вербальних засобів, що представлятимуть його художньо-естетичну індивідуальність і специфіку світобачення й світосприйняття, що безпосередньо відображається у його художньо-мовному просторі, формований засобами персоніфікованої загальнонародної мови, виявлюваної в самому тексті. При цьому, мова

індивідуального художнього стилю постає як художня цілісність, як текст, яким керує світогляд автора [167, с. 36-37].

Р. Фаулер: «когнітивний стиль – специфічна мовна репрезентація індивідуальної ментальної сутності автора, оповідача та персонажів, яка корелюють із поняттям «картина світу»; це відображення характерного способу засвоєння та розуміння світу, яке автор утілює в тексті» [212, с. 103].

У процесі породження художнього тексту (дійсність – письменник – образ – текст – читач) поверхнева структура його співвідноситься з глибинною структурою. Поверхневий рівень тексту, тобто його мовне оформлення, підпорядковується цілісній єдності тексту, але мовна форма також є актуалізатором глибинної структури. Використання мовних засобів підпорядковане розкриттю ідейних та естетичних настанов митця. Мовна картина світу художника слова є вербальним відображенням світовідчуття письменника, його ціннісних орієнтирів [129, с. 6].

Для мовної картини світу письменника визначальними є три універсальні загальнолюдські явища: людина (творець і носій мови) – світ (основа основ) – мова (власне той засіб, що забезпечує зв'язок між зазначеними компонентами).

Як зазначає Н. Совтис, художній текст репрезентує й індивідуальний світ окремого автора, окремого твору, і мовотворчість певного історичного періоду, певної епохи та регіону, в якому проживав письменник. Художній текст нарівні з іншими може бути використаний у реконструкції мовної картини світу: навіть граматична система мови може стати живою дійсністю нашої свідомості в певних ситуаціях, наприклад, завдяки відповідному вибору й підбору граматичних елементів, які ніби автоматично введені у твір, але приковують увагу, оскільки несуть певне смислове навантаження. Це не тільки стає важливим для семантичної структури твору, а й водночас відбиває спосіб мислення, властивий певній мовній спільноті [163, с. 477].

Л. Тимофєєва і Н. Венгерова ідіостиль визначають як «сукупність основних ідейно-художніх особливостей творчості письменника, що повторюються в його творах, основні ідеї, які визначають світогляд письменника і зміст його творів, коло сюжетів і характерів, які він зазвичай зображує, типові для нього художні засоби, мова» [220, с. 42].

Однією з визначальних у процесі дослідження ідіостилю письменника виступає категорія мовної особистості.

Уперше термін «мовна особистість» вжитий у роботі Й. Вайсгербера «Рідна мова і формування духу».

За Ю. Карауловим, визначальною кваліфікаційною ознакою мовної особистості є мовна свідомість, що визначає ідіостиль як засіб самовираження, самоідентифікації, самості, її мовної поведінки. Мовна особистість постає не в одну мить, а після звичайної мови, яка має бути належним чином засвоєною, коли викінченою є ієрархія значень і цінностей в індивідуальній картині світу, її тезаурусі [83, с. 36], продукуванні синтагмальних моделей.

Науковець визначає структуру мовної особистості як сукупність трьох рівнів:

1) семантичний (цей рівень передбачає для носія мови адекватне, нормальне оволодіння повсякденною мовою, для дослідника-лінгвіста ж семантичний рівень є традиційним науковим описом формальних засобів вираження певних значень і їх відтінків);

2) лінгвокогнітивний (цей рівень передбачає виявлення, встановлення ієрархії різноманітних смислів та сукупності цінностей в усталеній картині світу мовної особистості, у її тезаурусі, охоплює інтелектуальну сферу мовної особистості, надаючи досліднику вихід через мову, через процеси говоріння, сприйняття й розуміння до знання, свідомості, процесів пізнання навколишнього світу й людини);

3) прагматичний (цей рівень об'єднує цілі, мотиви, інтереси та інтенції мовної особистості й забезпечує в аналізі останньої закономірний і

обґрунтований перехід від оцінки її мовленнєвої діяльності до безпосереднього осмислення мовленнєвої діяльності у світі) [83, с. 36].

В. Красних розмежовує поняття, пов'язані з особистістю:

- мовець – це особистість, одним із видів продуктивної діяльності якої є мовленнєва діяльність (яка охоплює як говоріння, так і процес сприймання живого мовлення);
- мовна особистість – це особистість, яка виявляє себе в мовленнєвій діяльності, володіє певною сукупністю знань та уявлень про себе, людей і довкілля в цілому;
- мовленнєва особистість – це особистість, яка реалізує себе в комунікації, вибирає й реалізовує ту чи ту стратегію й тактику спілкування, вибирає й використовує той чи той репертуар засобів (як власне лінгвістичних, так і позамовних);
- комунікативна особистість – це певний конкретний учасник конкретного комунікативного акту, який реально діє в реальній комунікативній ситуації [95, с. 8].

За робоче в дослідженні приймаємо визначення мовної особистості А. Загнітка: мовна особистість – це сукупність усіх мовних здібностей і реалізацій особистості, де мовна особистість має два основних концептуальних виміри – одноперсонологійний і поліперсонологійний. Перший репрезентує окрему мовну індивідуальність в усьому обширі її виявів – часовому, просторовому, еволюційному, культурно-естетичному, соціумному, лінгвокультурологічному та ін. Мовна особистість у своєму становленні проходить два основні етапи лінгвоіндивідуаційних виявів: 1) зовнішньоперсонологійний, коли спонтанно формовано потенціал мовних здібностей як самотановлення індивідуальності через зміцнення «Я», виділення власної основної функції та домінувальної настанови, розвиток своєрідної «маски», через яку активізується сам індивід, пристосовується до вимог соціуму; 2) внутрішньо-персонологійний, у якому найактивнішою постає «посвята у внутрішню дійсність», функційно навантаженим є

поглиблене самопізнання і водночас пізнання людської природи. У цей період піддавано внутрішньому аналізу усе раніше пізнане й накопичене, формовано цілісну картину самоусвідомлення, внутрішнього та зовнішнього зв'язку зі Всесвітом, усталеною світобудовою. У перший період лінгвоіндивідуації особистість напрацьовує достатні ресурси для реалізації, самовпізнання та досягнення відповідного рівня впізнаваності.

А. Загнітко витлумачує мовну особистість як сукупність здібностей і характеристик людини, що зумовлюють продукування й розуміння особистістю текстів, що різняться між собою:

- 1) глибиною, послідовністю і точністю вияву дійсності;
- 2) естетичним навантаженням;
- 3) комунікативною настановою;
- 4) психологічним ефектом;
- 5) ступенем мовно-структурної складності тощо [68].

Як наслідок, мовна особистість – це поєднання в особі мовця:

- вільного, автоматичного здійснення усебічної мовленнєвої діяльності;
- мовної компетенції;
- прагнення до творчого самовияву.

Щодо питання моделювання мовної особистості дослідник зазначає: «Моделювання мовної особистості має ґрунтуватися на усіх її дискурсивних практиках, звуковому чи письмовому реальному наповненні останніх, що дає змогу встановити найбільш значущі модуси реалізації лінгвоперсони. Водночас такий зразок студіювання уможлиблює діагностування співвідношення модусів лінгвоперсони з її потребами, етапом лінгвоіндивідуації та розкриття активного, напівактивного, пасивного чи прямого, опосередкованого впливу лінгвосередовища на мовну особистість. Лінгвоіндивідуації мають внутрішню і зовнішню мотивацію, з-поміж яких перша завжди корелює з тим первинним середовищем, у котрому відбувається становлення первинної лінгвоперсони. Зовнішня ж мотивація співвіднесена з тим впливом, який здійснює мовне середовище на

лінгвоперсону, зумовлюючи необхідність формування відповідного зразка маскування, диференціювання Его як самовияву» [70, с. 4, 6].

Л. Романюк зазначає, що «... до дослідження мовної особистості можна прийти трьома шляхами: перший – визначення стильової домінанти, особливостей поетики, закономірностей побудови художнього тексту; другий – дослідження співвідношення між індивідуальним стилем автора і нормами загальнонародної мови; третій – вивчення ідіостилю митця у контексті відповідного літературного напрямку» [152, с. 528].

І. Данилюк виокремлює такі підходи до аналізу мовної особистості:

1) з позиції виділення різних іпостасей існування людини:

- біологічний напрям – вивчає залежність мовлення людини від її фізіологічних характеристик, статі, віку, інтелектуальних особливостей;
- особистісний напрям – орієнтується на врахування чинників та умов формування особистості;
- психологічний напрям – розглядає вплив на мовлення особистості психологічного типу та психологічного стану;
- соціальний напрям – аналізує належність до етносу, соціальної верстви або групи, спектр соціальних ролей, професій;

2) з позиції часового охоплення життя індивіда:

- синхронний – розглядає конкретну мовну особистість на одному з етапів її існування;
- діахронний – вивчає мовну особистість упродовж цілого її життя;

3) з позиції незмінності об'єкта вивчення:

- статичний – вивчає мовну особистість як сформований об'єкт;
- динамічний – передбачає розгляд мови як середовища існування людини, з яким вона активно взаємодіє і над яким постійно працює, формує його;

4) з позиції розмежування різних реалізацій мовленнєвих здатностей мовну особистість досліджують на рівні:

- мови – мовні передумови формування мовної особистості, типи та види, мовні засоби вираження різних типів мислення, характеристика конкурентних мовних особистостей щодо мовної компетенції;
- мовлення – мовленнєві параметри різних типів мовної особистості, ідентифікація особистості за мовленням, мовленнєві передумови її становлення, мовленнєві портрети, мовленнєві прояви ідіостилію; комунікації;
- мислення – психологічні основи типів особистості, ментально-етнічна картина світу, характеристика конкретних особистостей як носіїв менталітету, опис різних типів мислення;

5) зі структурно-функційної позиції:

- комунікативний підхід – відповісти на питання «Як протікає комунікативна діяльність мовної особистості?» і розкрити чинники, що впливають на спілкування;
- стратегічний підхід – відповісти на питання «Як протікає розумова діяльність мовної особистості?» і показати способи її внутрішнього функціонування;
- структурний підхід – прагне відповісти на питання «Як влаштована мовна особистість?»;

6) з мовно-стильової позиції:

- філологічний напрям – розглядає мовну особистість як культурно-історичний тип і має результатом модель стилю мовця або соціально-нормативного стилю;
- лінгвістичний напрям – описує мовну особистість як конкретного індивіда або соціально-професійний тип мовця і має результатом модель індивідуальної або соціальної мови.

У сучасній лінгвістиці поняття мовної особистості як основної категорії в галузі дослідження ідіостилію стало об'єктом розгляду також суміжних мовознавчих дисциплін, що дає підстави говорити про різні аспекти його вивчення й характеристики:

1) власне лінгвоперсонологічний аспект (системна реконструкція конкретної мовної особистості відповідно до моделі її структури та уявлень про домінантні характеристики);

2) графологічний аспект (вивчення зв'язку між іманентними характеристиками мовної особистості та її почерку);

3) історичний аспект (проникнення лінгвоперсонології в історичний напрям вивчення мови; у його межах об'єктом вивчення стають конкретні історичні особи);

4) когнітивний аспект (вивчення тезаурусу, концептосфери, прецедентних текстів, частотних характеристик лексикону людини й загалом спрямований на відтворення мовної картини світу особистості та її ціннісних орієнтирів);

5) культурологічний / лінгвокультурологічний аспект (моделювання лінгвокультурних типажів – узагальнених відомих представників певних груп суспільства, поведінка яких втілює в собі норми лінгвокультури загалом і впливає на поведінку всіх представників суспільства, наприклад, «науковий наставник», «інтелігент – мешканець Кам'янця-Подільського» «американський адвокат», «англійський джентльмен» тощо, охоплює вивчення національно-культурних особливостей мовної особистості);

6) лексикографічний аспект (словникова параметризація ідіолекту мовної особистості, тобто створення словників письменників, політиків, як тлумачних, так і словників фразеологізмів, синонімів, неологізмів тощо);

7) лінгводидактичний аспект (розгляд формування мовної особистості у процесі вивчення рідної мови та іноземних мов);

8) лінгвориторичний аспект (аналіз рівня володіння індивіда мовою, а саме засвоєння норм літературної мови, риторичних засобів та прийомів, рівень мовленнєвої культури);

9) прагмалінгвістичний аналіз мовної особистості (виділення типів комунікативної тональності, характерної для того чи того дискурсу; під комунікативною тональністю розуміють емоційно-стильовий формат

спілкування, що виникає в процесі взаємовпливу комунікантів і визначає їхні інтенції і вибір різних засобів спілкування; у цьому аспекті вивчають мовленнєву поведінку, її стереотипи, комунікативні стратегії й тактики мовної особистості, аналіз креативної та стандартної мовної свідомості);

10) психолінгвістичний аспект (у психології розроблено чимало класифікацій характерів – від античної моделі темпераментів до теорії акцентованих особистостей; водночас кожен з типів характерів так чи інакше виявляється в комунікації, тобто його можна досліджувати з лінгвістичних позицій; по-іншому, аналіз мовної особистості спирається на думку, що між психологічними характеристиками людини та своєрідністю її мовленнєвої поведінки є кореляція);

11) соціолінгвістичний аспект (виділені й описані в соціології та соціолінгвістиці мовні індикатори певних суспільних груп – від індикаторів соціальної ідентичності в малих групах (родина, шкільний клас, виробничий колектив) до індикаторів комунікативної поведінки великих груп (мовлення молоді, гендерна характеристика мовлення, мовні індикатори людей з низьким освітнім цензом тощо), у цьому аспекті загалом вивчають вплив оточення на мовлення людини);

12) стилістичний / лінгвостилістичний аспект: охоплює вивчення ідіостилю автора художнього або публіцистичного твору, тобто мовних одиниць чи конструкцій, яким він надає перевагу з усього мовного інструментарію та ін. [51; 55; 56; 57; 58].

Уважаємо, що всі вищеописані аспекти дослідження мовної особистості мають бути обов'язково враховані у процесі детального опису ідіостилю Гната Хоткевича, адже розглядають те саме екстралінгвістичне тло, яке формує унікальні риси письменницької манери.

Загалом, індивідуальний стиль письменника – складне явище. Саме тому існують різні концепції сприйняття та визначення його категорій. Він виникає на основі переплетення багатьох як особистісних, так і соціальних чинників, проходить певні етапи свого розвитку, має свої чинники

(наприклад, світогляд митця, суспільно-історичні умови, співвідношення традиції та новаторства та ін.), свої носії (зовнішня форма художнього твору, композиція, плани зображення та вираження, система образів та ін.), може з часом змінюватися. Аналіз особливостей індивідуального стилю письменника – завдання достатньо складне, але дає більш повну картину розуміння його творчості.

1.2 Мовознавчі аспекти творчості Г. Хоткевича

Серед питань, що піднімають у теорії української літературної мови, головне місце посідає визначення ролі письменників у її становленні, тому що саме вони створювали і створюють усі необхідні умови для розвитку функційних стилів, удосконалення літературної мови та ін. Внесок кожного письменника у розвиток літературної мови оцінюється в той час, коли він виступає зі своїми творами, і визначається стійкістю норм літературної мови й значущістю художнього стилю в порівнянні з іншими функційно-стилістичними різновидами цієї мови.

Відтак вивчення мови творів Гната Хоткевича має велике значення для розвитку літературної мови. Творча і наукова діяльність талановитого українського просвітника Гната Хоткевича включає розробки ідей, методологій, концепцій, досліджень, систематизацію знань у багатьох галузях науки, розвиток культури України на межі двох епох. Перспективність його наукових досліджень і творчості незаперечна, оскільки актуальна в еволюційному процесі української культури вже упродовж століття.

Над проблемою вивчення індивідуального стилю письменника працювали Т. Бугайко, В. Виноградов, Н. Волошина, А. Докусов, С. Єрмоленко, Є. Пасічник, Г. Поспелов, А. Ревякин, Н. Сологуб, Л. Ставицька, Л. Тимофєєв, Б. Томашевський, А. Федоров та ін.

З-поміж досліджуваних питань можна виділити ключові проблеми, до вивчення яких неодноразово звертаються вчені та мовознавці, однак їх висвітлення супроводжуване низкою дискусій: питання біографії поета, його світогляду [114], дослідження мистецької спадщини, вивчення майстерності та стилю [101], фонетичних, морфологічних, лексичних та стилістичних визначальних рис творів письменника [99]. Не всі питання визначаються повнотою та глибиною дослідження. Причиною цього, у першу чергу, можна назвати історичні умови.

Гнат Хоткевич у своєму творчому доробку часто послуговувався фольклорними, історичними джерелами, майстерно їх використовував, інтерпретуючи у своїх творах. Героїчне минуле, життя та побут Гуцульщини стало центральним образом його художнього зображення. Проте літературна спадщина письменника через різні обставини й досі не отримала належної уваги. Офіційна критика відводила йому другорядне місце, що пояснюється пануванням у тогочасному письменництві вульгарно-соціологічного підходу до неординарних творів, що не вкладалися у схеми соціального реалізму. Гнат Хоткевич завдяки силі художнього слова продемонстрував читачеві принципово нове, абсолютно інше світобачення. Він зосередив свої дослідження на сутності людської природи, її витоках, глибинності, випробовуючи переважно любов'ю, гуманним ставленням, добротою та порядністю, яскраво продемонстрував фонетичні, морфологічні, лексичні та синтаксичні особливості мови героїв своїх творів. І перед читачем відкривається цілий світ незбагненності його душі. Він відчуває свою духовну перевагу, поринає у світ пізнання поступу людського макросвіту. Творчий доробок письменника характеризується різноманітністю тематики. Він залишив помітний слід у драматургії, прозі, белетристиці, фольклорі, етнографії тощо [82, с. 133-134].

Враховуючи це, з'явилася нагальна потреба в ґрунтовному науковому дослідженні, присвяченому вивченню ідіостилу письменника першої третини ХХ століття, твори якого залишаються маловідомими широкому

колу читачів. Специфіка художньої прози і драматургії Гната Хоткевича в українській літературі досі не була об'єктом спеціального наукового дослідження. У нашій роботі уперше розглянуто це питання.

Проаналізувавши наукові інтерпретації творчого спадку Гната Хоткевича, переконуємося в заангажованості, одноаспектності та фрагментарності критичних оглядів перших десятиліть – 70-х рр. ХХ ст., що було зумовлено панівною ідеологією того часу. Сучасні дослідження ґрунтуються на мистецьких, естетичних, філософських засадах, що дає змогу більш глибоко зрозуміти модерністський характер прози митця, його творів, дає можливість визначити особливості його ідіостилу.

Творча та наукова спадщина геніального українського просвітянина Гната Хоткевича, харківського інженера-залізничника за освітою, охоплює ґрунтовні методології, концепції, новаторські цікаві ідеї, дослідження систематизації знань у різновекторних галузях освіти, науки й культури України на зламі двох епох. Феноменальність Гната Хоткевича сформована у скрутних умовах особистої і громадської життєдіяльності, поневірянь, переслідувань з боку провладних структур, заборони друкувати свої твори, інколи позбавлення елементарних засобів до існування у вигляді хлібних карток, нарешті, – відчайдушному спротиві митця радянській системі тотальних репресій. Оригінальність та неповторність його наукових досліджень і творчої спадщини неоціненні, оскільки відіграють значну роль у процесі розвитку української культури вже впродовж століття [134]. Надзвичайно великий талант творчої особистості Хоткевича виявився, зокрема, в українській прозі.

Наукові дослідження про Гната Хоткевича хронологічно поділяють на два періоди: прижиттєвий (1899–1935) та сучасний (з 1957 р. й донині) [256, спр.6081]. Уперше у 1957 р. про Гната Хоткевича згадується у книзі «Короленко В. Г. о литературе» (М., 1957), а в 1958 році у журналі «Жовтень» опубліковано дві статті Г. Хоткевича, присвячені І. Франку [262, спр. 332, арк. 4].

Однією з перших, хто ґрунтовно й комплексно почав досліджувати творчість письменника, була А. Мельничок [114, с.58]. Також зробили спробу оцінити творчість Гната Мартиновича Н. Супрун [173], І. Польський, С. Димченко [55, с. 75-78], О. Шлемко [203, с. 3-12] та ін. Саме вони заклали міцний фундамент для дослідження творчості великого митця слова.

Одну з важливих спроб оцінки творчості Гната Хоткевича здійснив сам І. Франко [182, с. 515-516], який, навіть з огляду на ранні твори Гната Хоткевича, називав його «талановитим українським письменником» і «також талановитим співаком-кобзарем» [181, с. 12]. І. Франко досліджував стиль Гната Хоткевича крізь призму «людей переходною формациі», усвідомлюючи соціальну необхідність його «всеохватної діяльності», «кидання у всі боки» з метою «заповнення прогалин», «латання», «піднімання поваленого, знищення того, що поставлено не до ладу» [181, с. 131], критик виправдовував нестачу чіткої естетичної позиції та монолітності стилю митця. Творчість Гната Хоткевича є природним складником змісту культурного процесу в Україні на межі століть. Театральне мистецтво, своєю чергою, наклало відбиток на формування ключових ознак стилю Гната Хоткевича, позаяк (в аспекті використання сценічно-драматургічних принципів) зумовило неповторність його художніх і музичних творів, серед яких досить цікавими є написані на тексти Івана Франка [181].

Ф. Погребенник одним із перших звертається до повісті «Авірон». Хоча аналіз твору досить поверхневий, частковий, дослідник визнає його цінність для української культури: «Повість звернена до розуму й серця сучасників Гната Хоткевича і наступних поколінь. Вона примушує задуматись над важливими проблемами життя й віри людини. Релігія і народ, віра і мистецтво, догмат і розум – ось коло проблем, які хвилюють письменника» [134, с. 542].

Н. Супрун писав, що Гнат Хоткевич – це сукупність значної кількості талантів, список яких уже став подібним до хрестоматії. Особливість

творчої особистості Гната Хоткевича – інженера-технолога за освітою – полягає у його ставленні до музики, яка яскраво освітлює кожную зі сфер багатогранної творчості й діяльності – і літературну, і театральну, і наукову, багато в чому зумовлюючи їх образно-емоційний статус і структурно-стильову своєрідність. Свідченням цього є літературні твори письменника: твори з музичним сюжетом («Торжество музики», «Verseuse Chopen'a», «Aria passionata») або окремі уривки, присвячені музиці («Пісня пісень», «Д – Т», «Люблю женщину», «Романс», «Камінна душа», «Поезія в прозі», «Гуцульські образки», «Гірські акварелі»); їхня мова настільки музикальна, духмяна і споріднена з художнім уявленням людей, з побуту яких вона узята, що поняття «проза», «музика», «поезія», використані для їх позначення, поєднуються в єдиному – прямому чи опосередкованому – окресленні мистецького явища [173, с. 84-85].

В. Шевчук одним із перших наголосив на необхідності повного перегляду творчої спадщини митця, зазначивши, що майже всі твори Гната Хоткевича, опубліковані упродовж 60-х рр. («Камінна душа», «Довбуш», «Тарас Шевченко», «Гірські акварелі», «Гуцульські образки»), потребують переосмислення [198, с. 329-335]. Дослідник акцентує на усезагальній постановці проблеми новітнього прочитання доробку Гната Хоткевича в системі української та світової літератур. На цій проблемі наголошують у своїх розвідках і Д. Нитченко («Спогади про Гната Хоткевича») [238], І. Приходько («Українські класики без фальсифікації») [149], С. Ткаченко («Польське питання у творчості Гната Хоткевича») [179] та інші.

Тільки на початку 90-х рр. почали перевидавати твори Гната Хоткевича, однак повне зібрання до сьогодні не надруковане. Дослідження А. Балабольшенка визначають місце творчості Хоткевича у літературному процесі. А. Балабольшенко – автор «грунтовного біографічного нарису «Гнат Хоткевич» (1996), упорядник спогадів, статей і світлин «Гнат Хоткевич» (1994), один із видавців архівних джерел Гната Хоткевича «Про Шевченка» (1999)» тощо. На думку А. Балабольшенка, митець брався за все, на диво

багато вмів, у всьому виявляв обізнаність, народність, талановитість. Він дав людям читабельні твори, найкращі з яких потрапили на світові обшири: «Кам'яна душа», «Авірон», «Гуцульські образки» тощо. Відзначено, що письменник був одним із визначних майстрів бандурної справи, невтомним організатором народних театрів і здібним художником. Наприклад, йому «належить біля трьохсот пейзажних замальовок олійною фарбою» [7, с. 3-4]. За ініціативою професора Львівського національного університету ім. І. Франка І. Денисюка видано п'єси письменника, що раніше не друкували, спомини дочки Хоткевича Галини про батька та родину.

О. Шлемко визначає, що мовна своєрідність та неповторність гуцульського театру, який вирізняв особливий колорит серед різнобарв'я театрів, наділяла сценічну мову природністю, органічністю, мелодійністю, сприяла створенню повнокровних характерів, посилювала магічний вплив на глядача. Використання Гнатом Хоткевичем гуцульської говірки відіграло велику роль у становленні української літературної мови, збагатило її та урізноманітнило.

Гнат Хоткевич навчився не лише вільно розмовляти й писати говіркою, але й почав навіть мислити, як гуцул: *«Єк вівца той порох переступить, кинеси їйна ікру погашень струп, вівца не даєси доїти та й молоко пропаде. Це треба знать, де в одній купі б'є подівши їть головиц. Тра взети сліпце та й ропавку, покласти у горнецца й спечи на ватрі. Може, хто на міні ще таке говорити, єк цес газда? Купивши б грунтец та й жили б мі йк люди»* [251, спр. 112, арк. 69]. Він ретельно вивчав та аналізував фольклор, етнографічні праці про Гуцульщину. Проте основною джерельною базою для Гната Хоткевича була сама Гуцульщина, її природа, обрядовість, звичаї, вірування, світогляд гуцулів. Його драматичні твори на гуцульську тематику – невичерпне джерело для вивчення гуцульської говірки [203, с. 3-12].

Значну увагу мові художніх творів письменника приділив свого часу В. Калашник, який досліджував ідіостиль Гната Хоткевича на прикладі мови

гуцульських п'єс. Він визначив, що перебування на Гуцульщині наклало свій відбиток на формування ідіостилю письменника, який прагнув передати автентичність мови персонажів його творів. Мова творчого доробку Гната Хоткевича наскрізно пронизана особливостями гуцульського говору [82, с. 133-134]. Однак це жодним чином не впливає на особисте спілкування самого письменника.

Н. Шумило [206] у монографічній розвідці «Під знаком національної самобутності (Українська художня проза і літературна критика кінця XIX – початку XX століття)» висвітлює причини неприйняття модернізму на українському ґрунті. Як невід'ємний складник національного літературного процесу дослідниця розкриває самобутню творчість відомих і маловідомих письменників і критиків, серед яких не останню роль відіграє творча спадщина Гната Хоткевича.

Автор монографії характеризує Гната Хоткевича як митця, що був свідомий потреби інтеграції в мистецький світ Заходу, і свою творчість спрямовував саме в русло новітніх віянь. У монографії з'ясовано місце Гната Хоткевича у мовознавстві та визначено його творчість у контексті українського модернізму. Дослідниця аналізує модерність збірки «Поезія в прозі», здійснює огляд критичних студій письменника. При розгляді повісті «Камінна душа» зроблено акцент на модифікації фольклорного мотиву, символіці та психологізмові твору. Порівнюючи повість «Авірон» із твором І. Франка «Мойсей», автор розкрив необароковість та оригінальність першої.

О. Криницька [97, с. 155-161; 98, с. 1-24] у своїх роботах аналізує комунікативну організацію драматургічного тексту з погляду комунікативної стратегії, розкриває особливості реалізації комунікативної стратегії на різних мовних рівнях, досліджує функційне навантаження комунікативної стратегії у драматургічних текстах письменників, серед яких і Гнат Хоткевич.

М. Жовтобрюх та О. Черемська [189, с. 131-133] присвятили свої праці діалектній лексиці прози Гната Хоткевича. Вони розглядали її як засіб індивідуалізації мови персонажів, великого значення надавали фонетичним, морфологічним та лексичним рисам гуцульської говірки, автентичним особливостям мови Гуцульщини, відтвореної автором у своїх творах.

На сучасному етапі досліджень мовознавчих особливостей творчості Гната Хоткевича виникає активний інтерес до художніх текстів письменника. Новітні дослідження є спробою комплексного аналізу творчої спадщини Гната Хоткевича. Так, мовознавчі розвідки (Ф. Погребенник [134; 135], І. Приходько [149], Н. Шумило [205; 206]) доповнюються працями фахівців суміжних наук – театро- та мистецтвознавців (С. Димченко [55], Н. Супрун [173]), філософів (М. Семенюк [159]). Завдяки цим розвідкам сьогодні митець постає як непересічна особистість, яка прагнула до всебічного дослідження української культури в її єдності з історією, літературою, театральним та пісенним мистецтвом.

Факти трагічної долі митця висвітлюють Г. Хоткевич (донька письменника), Ю. Хорунжий, А. Балабольшенко. Без їхніх праць прочитання доробку Хоткевича було б неповним, при цьому просто неможливо було б виявити індивідуальну неповторність автора. Зростання інтересу до творчості загалом та до письменницької діяльності зокрема свідчить про значущість постаті митця в історії вітчизняної культури.

На сьогодні існує достатня кількість досліджень спадщини Гната Хоткевича, хоча поза увагою науковців усе ще залишаються деякі прозові («Життєві аналогії», «Довбуш», «Тарас Шевченко», «Дияволиця», «Пісня пісень» та ін.) та драматичні твори («Лихоліття», «Вони», «На залізниці в 1905 році», «Село в 1905 році» та інші), статті, публіцистика та спогади. Фрагментарно висвітлені модерні збірки «Поезія в прозі», «Гірські акварелі»; досить мало уваги приділено повістям «Авірон» та «Камінна душа», хоча останню й розглядали критики свого часу, та ці розвідки позначені певною заангажованістю.

Дослідження ідіолекту Гната Хоткевича залишається актуальним. Цей аспект недостатньо висвітлено в монографіях, дисертаціях, матеріалах наукових збірників і конференцій, що різного часу присвячували творчості митця. Проблема вивчення мови художніх творів Гната Мартиновича має небагато спогадів у історії, вона по-різному розв'язувалася залежно від рівня розвитку мовознавства й суміжних із ним наук, від світоглядної позиції дослідника. Оскільки творча спадщина Гната Хоткевича та його мова є складним і багатогранним явищем, то й дослідження повинні здійснюватися в багатьох аспектах і з різних поглядів. Традиційно, зважаючи на філологічну науку, варто вивчати природу художнього мовлення Гната Хоткевича на лексичному, фразеологічному, фонетичному, морфологічному, синтаксичному і стилістичному рівнях.

Оскільки мовно-образна модель поетичної мови Гната Хоткевича становить складну підсистему, то звертаємо увагу на перетин у його мові творів різних лексико-семантичних полів, що відповідають лексико-семантичній системі мови загалом, але не завжди і не в усьому збігаються з нею. З'ясування таких відмінностей – одне із завдань сучасного мовознавства. Актуальними залишаються проблеми дослідження типових наскрізних мотивів або ключових слів в індивідуальному стилі, процесів символізації слів-понять, гуцулізмів та набуття ними функцій мовних знаків національної культури, поетичної практики як вияву кодифікаційних процесів та індивідуальної мовотворчості на тлі стилістичної системи літературної мови.

Єдність і внутрішній зв'язок художніх мовних засобів, які використовує письменник, визначають ідіолект Гната Хоткевича, що є виразником мовотворчих особливостей, а відтак – ідіостилю письменника. Специфіка використання гуцулізмів позначається на принципах добору художньо-виражальних засобів, необхідних для адекватного втілення авторського задуму. Мовленнєва поетична творчість пов'язана передусім із

оригінальним добором лексичних одиниць, з особливостями функціонування лексем у контексті, смисловою насиченістю слова.

Доступ до літературної спадщини письменника, яка зберігається в Центральному державному історичному архіві України у Львові, лише починаючи з 90-х років XX ст., відкрив нові можливості та перспективи перед науковцями та дослідниками.

Наукові надбання про праці Гната Хоткевича та його рукописи значно розширюють уявлення про роль та значення діяльності письменника, сприяють розкриттю його світосприйняття, ґрунтовному дослідженню розмаїтості та багатогранності його літературного доробку, мови його персонажів, які відображають його особливий стиль, а також сукупності мовностилістичних засобів та ідейно-художніх особливостей, які вирізняють письменника як індивідуальну особистість з-поміж інших митців слова.

Епістолярний стиль митця розкриває особливості спілкування з іншими діячами доби, доповнює картину творчих контактів та пошуків, розширює уявлення про ідіостиль автора. Дослідження персонологічного або біографічного спрямування, де всебічно висвітлюються особистість митця, трансформації й розвиток його стилю, є суттєвим внеском у сучасне мистецтвознавство.

Дослідження особливостей мови Гната Хоткевича як основи мовотворчості письменника відображено в низці праць. Дослідження стилю митця, як бачимо з вищезазначеного, відбувалося з різних позицій та під різними кутами зору. Тому відзначимо, що «більшість робіт, де опрацьовані лінгвістичні досягнення Гната Хоткевича, спрямована на функційно-стилістичне витлумачення мовних явищ, які є характерними для художнього мислення письменника і становлять стилістичне ядро його творчості» [37, с. 6].

Проблема дослідження мовного вияву художньої майстерності письменника, словесних особливостей його творчості, незважаючи на всі

спроби здійснити ґрунтовні студіювання, досі залишається на периферії. Тому й сьогодні постає як нова й актуальна.

У своїй роботі ми досліджуватимемо особливості мови письменника, визначаючи стильові константи та домінанти на певних мовних рівнях, що й слугуватиме в подальшому для визначення ідіостилю письменника. Мовознавчий підхід дасть змогу на основі здійсненого теоретичного огляду, ознайомлення з художніми творами та епістолярієм Гната Хоткевича довести чи спростувати тезу, що розуміння поняття ідіостилю визначає спосіб його дослідження, зокрема створює підґрунтя для аналізу особливостей вживання мовних засобів на різних рівнях мови, визначення їх місця у мовній картині світу письменника.

1.3 Методика і методологія вивчення ідіостилю Гната Хоткевича

На сучасному етапі становлення й розвитку мовознавства для вивчення фактів ідіомови та ідіомислення, що безпосередньо зв'язані з національними цінностями, духовними, почуттєвими та аксіологічними вимірами народу й окремої особистості [39], важливим залишається питання методології, адже методи, якими ми послуговуємося при вивченні ідіостилю письменника, дають можливість визначити підходи до його трактування, проаналізувати основні напрямки, за якими досліджують ідіостиль, ідентифікувати індивідуально-стилістичні особливості художніх творів письменника з урахуванням їх жанрової тематики.

Наприкінці ХХ ст. мовознавча наука пострадянського простору опинилася у стані методологічної кризи, з одного боку, через декларування відмови від жорстких канонів марксистсько-ленінської теорії пізнання, з іншого, через еклектизм методологічних позицій світової лінгвістики. Пошук виходу із кризового стану зумовив численні наукові розвідки, присвячені проблемам методологічних настанов лінгвістичних досліджень і зумовлені прагненням переглянути загальні підходи та принципи

дослідження мови, визначитися стосовно її ролі в житті людини, соціумі, культурі; з'ясувати функційну природу мови як семіотичної системи і, врешті-решт, упорядкувати й виробити відповідний новому парадигмальному простору інструментарій її дослідження [36].

Вітчизняна лінгвістика, на жаль, почасти продовжує нести на собі тягар методологічних постулатів радянських часів, про що свідчать матеріали більшості дисертаційних робіт, монографічних видань і навіть енциклопедичних і термінологічних словників [39]. Спостерігається плутанина у визначенні загальнофілософських і теоретичних засад багатьох загалом цікавих і вагомих лінгвістичних розвідок, жонглювання термінами, які стосуються методів аналізу матеріалу, спрощене й вільне тлумачення багатьох доволі складних понять мовознавства [105]. Як наголошує український мовознавець К. Ленець: «Здебільшого лінгвісти взагалі не переймаються питаннями щодо методологічної основи свого дослідження, оскільки думають, що просте та строге слідування фактам або традиційним постулатам забезпечить необхідний рівень «науковості» й «об'єктивності» їхньої роботи» [105, с. 41].

Українські та зарубіжні мовознавці у своїх працях порушують проблеми універсального та ідіотетичного в мовних системах, наявності типологічних констант і домінант, індивідуальних рис конкретних мов, об'єктивації їхніх експресивних засобів у художніх дискурсах різних періодів тощо [244].

Методологічною основою дисертаційної праці слугують засадничі положення сучасної лінгвостилістики крізь призму антропоцентризму [3; 4, с. 44; 44, с. 16]; лінгвокультурології та етнолінгвістики [13, с. 102; 64, с. 27]; функціоналізму [4, с. 23]; комунікативної стилістики [19, с. 19; 59; 61]; когнітивної лінгвістики [39, с. 499]; студіювань процесів експресивізації художніх дискурсів та образної вербалізації фрагментів концептуальної картини світу етносу [30].

У дослідженні, що «спирається на низку згадуваних методологічних принципів сучасного мовознавства, акцентовано насамперед на антропоцентризмі та функціоналізмі, які посідають пріоритетні позиції» [4, с. 21]. Пріоритетними для нашого дослідження є «ідеї, положення українських та зарубіжних лінгвістів про ідіолект письменника як самобутній і специфічний феномен, індивідуалізовану «версію» загальнонародної національної мови» [30, с. 6]. Ще у працях В. фон Гумбольдта знаходимо відмінності у світогляді людей різних національностей, що зумовлені насамперед характером мови спілкування, адже кожна мова є носієм особливого світорозуміння, національно-культурного світобачення та є відтворенням національного духу [45], належного до духу людства: «Кожна мова цілісно представляє людський дух, але, оскільки кожною мовою розмовляє певна нація і кожна з них має певний характер, то цей дух представлений лише з одного боку» [45, с. 164].

Комплексне дослідження ідіолекту письменника має на меті використання чималої кількості методів, серед яких виділяємо загальні, «котрі застосовують у різних науках, та лінгвістичні, зосереджені на аналізові мовних одиниць, з'ясуванні їхньої ролі в комунікативних процесах, у соціокультурному житті етнічної спільноти» [243, с. 665]. Вони спрямовані на вивчення зв'язків мови з її носіями, їхньою культурою, у контексті з такими поняттями, як «мовна особистість», «мовний образ автора», «індивідуальний мовосвіт», «світобачення письменника», «художнє мовомислення митця», «мовна картина світу автора» тощо.

О. Селіванова вважає, що всі методи сучасного мовознавства можна поділити на парадигмальні, міжпарадигмальні, маргінальні й комплексні, або комбіновані [243, с. 645]. На наше переконання, ідіолект письменника необхідно досліджувати комплексно, з огляду на сукупність лінгвальних та позалінгвальних чинників.

Із-поміж перших виокремлюємо насамперед лексико-семантичний, фразео-семантичний та функційно-стилістичний аспекти аналізу; вияви

творчого потенціалу мовної особистості, зважаючи на те, що специфіка художнього стилю постійно в пошуках «свого бачення, своєї інтерпретації» фрагментів картини світу, де «кожний творець видобуває із загальнонародної мови свої образи й тонко відчуває естетичну природу слова», моделює свої характерні висловлення, уживає улюблені слова [243, с. 530-531]. Низка позалінгвальних чинників впливає на частотність використання певних мовних одиниць. Це пов'язано з урахуванням «творчого методу митця, його літературно-художніх орієнтирів, позицій, культурного простору» [243, с. 532].

Комплексний аналіз ідіостилю Гната Хоткевича в нашому дослідженні було здійснено послідовно, у кілька етапів. Варто наголосити на тому, що ідіостиль Гната Хоткевича потрібно досліджувати в комплексі на кожному мовному рівні, що уможливить дати цілісне уявлення про мовні особливості стилю письменника.

За основу дослідження діалектного матеріалу взято *метод описовий (монографічний)*, а також *метод лінгвістичного картографування*, оскільки вони дають змогу глибше та краще зрозуміти та вивчити наявний матеріал. Описовий метод дає можливість відмоніторити одиниці мови й пояснити особливості їх будови та функціонування на фонетичному, лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях.

В описовому методі розрізняємо такі послідовні етапи:

- 1) виділення одиниць аналізу;
- 2) членування виділених одиниць (вторинна сегментація), тобто поділ їх на менші утворення тощо;
- 3) класифікація й інтерпретація виділених одиниць [16].

Монографічне діалектологічне дослідження може здійснюватися у двох аспектах: синхронному і діяхронному (порівняльно-історичному). Синхронний аспект дослідження говорів полягає в описі сучасного (чи взагалі монохронного, одночасного) стану мовної системи місцевого діалекту [25], у нашому випадку – говору, який ліг в основу творів Гната

Хоткевича, чи окремих говіркових явищ безвідносно до їхнього історичного розвитку. Діахронний же аспект, навпаки, передбачає не тільки опис сучасного стану системи місцевого діалекту чи окремих його явищ [25], а й дослідження історії розвитку цієї системи, її окремих ділянок і явищ. Тому в діахронному діалектологічному дослідженні завжди наявні широкі зіставлення й порівняння говіркових явищ із їх відповідниками в національній літературній мові та інших місцевих діалектах. Особливо важливим і обов'язковим у дослідженнях цього типу є залучення даних пам'яток історії мови, що писали на території, охоплюваній монографічним дослідженням тощо.

Будь-який лінгвістичний опис, часто пов'язаний із виходом за межі одного діалекту, мови, передбачає встановлення подібностей і відмінностей. Для цього використовується *порівняльно-зіставний метод*. Подібно до описового він орієнтований на сучасний стан мови. Порівняльно-зіставний метод установлює між порівнюваними говорами, мовами на всіх мовних рівнях, і на лексико-семантичному зокрема, відношення контрасту – діалексію (лексичні розходження), діасемію (семантичні розходження) й ін.

Для дослідження змістового аспекту значеннєвих одиниць мови найефективнішим є *компонентний аналіз*. Під ним розуміють «систему прийомів лінгвістичного вивчення значень слів, суть якої полягає в розщепленні значення слова на складові компоненти, які називають семами, чи семантичними множниками» [44]. За цими ознаками (компонентами) лексичні одиниці різняться між собою або об'єднуються. Виділення в лексичній одиниці складових елементів здійснюється шляхом зіставлення її з іншими одиницями, які мають з нею семантичну спільність [44]. Таким чином, емпіричне обстеження мовного матеріалу потребує застосування системно-описового та порівняльного методів. Уточнення структури узуального й контекстно зумовленого значень слова здійснювано за допомогою компонентного аналізу.

Крім того, у дисертаційному дослідженні застосовано *прийоми наукового аналізу, синтезу, узагальнення*. У дослідженні проблем мовної пам'яті для виявлення сукупності контекстуальних оточень ключових і символічних лексем та їхніх асоціативних зв'язків застосовано елементи *методу дистрибуції*, пов'язаного з контекстологічним і валентнісним аналізом. З метою встановлення тенденцій розвитку стилістичних явищ використовуємо елементи *кількісного аналізу*. Задля зручності й компактності опису логічного змісту епістемічної, алетичної, деонтичної модальностей використано *прийом формалізації*.

Дослідження ідіостилю Гната Хоткевича доцільно здійснювати комплексно, оскільки саме комплексний підхід чітко змоделює особливості його індивідуального стилю на кожному з мовних рівнів. Спроби визначити індивідуальний стиль Гната Хоткевича: розмежувати поняття «ідіолект» та «ідіостиль», з'ясувати мовні та позамовні джерела ідіостилю письменника, визначити мовностилістичні засоби творів Гната Хоткевича, встановити зв'язок між мовою творів Гната Хоткевича та його світосприйняттям (тобто зв'язок між мовою автора і його персонажів), дослідити особливості вживання діалектизмів у творах, визначити мовностилістичні особливості епістолярію, – зумовили вибір саме комплексного підходу, адже лише завдяки йому ми зможемо подати цілісну картину розуміння ідіостилю письменника.

Метою застосування *комплексного підходу* є визначення мовних особливостей ідіостилю на кожному мовному рівні (фонетичному, лексичному, морфологічному та стилістичному), а також виявлення констант і домінант під час встановлення специфічних рис ідіостилю Гната Хоткевича. Тому маємо встановити, у який саме спосіб повинен реалізовуватися комплексний підхід до проблеми дослідження ідіостилю, визначити, якими теоретичними засадами ми повинні керуватися, якими прийомами варто послуговуватися, якщо маємо на меті досягнення якнайповніших та якнайточніших результатів.

Сьогодні мовознавчий аналіз художніх творів письменника досить широко поєднують із когнітивним підходом [107], а текст розглядають у спектрі лінгвістичного явища, опрідметненого мовою [238]. *Когнітивний підхід* до дослідження семантичних особливостей художнього твору уможлиблює осмислення семантичної специфіки ідіостилю Гната Хоткевича з іншого боку, а також «обґрунтування авторського відбору мовних засобів» [4, с. 8]. Про доцільність використання лінгвокогнітивного підходу в дослідженні художнього тексту як мовної реалізації задуму автора наголошували у своїх наукових доробках Ю. Лотман [106], О. Селіванова [160] та ін. «Методи лінгвокогнітивного аналізу уможливають здійснити дослідження ментальних процесів і станів, які детермінують світобачення індивіда, формують його як особистість, як представника певного лінгвокультурного ареалу» [12, с. 8]. Лінгвокогнітивний підхід [64] до інтерпретації літературної спадщини Гната Хоткевича повинен охоплювати й методи лінгвістичного аналізу, оскільки в художньому творі матеріалізується індивідуально-мовна картина світу автора як представника певної лінгвокультурної спільноти свого часу [64, с. 30]. Звідси випливає, що концептуальна картина відповідного етносу відбивається в мові художнього тексту.

У сучасному мовознавстві активно реалізують *лінгвокультурологічний підхід* до вивчення художнього ідіолекту. Підвищений інтерес до лінгвокультурологічних досліджень художніх текстів зумовлено тим, що вони сприяють розумінню культурних орієнтирів етносу крізь призму мовної основи твору [64], у якій заковано національно-культурну інформацію, на доцільності чого вказують В. Карасик, В. Маслова, М. Толстой та ін.

Комплексний аналіз ідіостилю Гната Хоткевича здійснено послідовно, він складається з кількох етапів. Спочатку ми охарактеризували термінологійний апарат дослідження, обґрунтували лінгвістичну сутність

понять «ідіостиль», «ідіолект», «мовна особистість», «індивідуально-авторська картина світу» [44].

Другий етап дослідження передбачав використання *прийому занотовування* з прозових та драматичних текстів, фрагментів листів, вітальних листівок, щоденникових записів Гната Хоткевича лексичних одиниць та фонетичних одиниць, що представляють ідіостиль письменника на фонетичному, лексико-семантичному, морфологічному й функційно-стилістичному рівнях. Картотека становить близько 6000 контекстів, що містять ідіолектно марковані лексичні та фонетичні одиниці.

Третій етап дослідження мав на меті з'ясувати та виявити константи і домінанти ідіостилю митця з урахуванням позамовних та мовних чинників формування фонетичного, лексичного, морфологічного та стилістичного рівнів.

На четвертому етапі аналізу виявлено й систематизовано складники ідіостилю Гната Мартиновича. З'ясовано, що вивчення концепту з мовознавчого погляду передбачає розкриття природи цього феномену на кожному мовному рівні окремо, що дало змогу створити цілісну картину про індивідуальний стиль автора. Також виділено стійкі словесні комплекси – «аккумулятори національного, культурно-історичного досвіду, що органічно поєднали загальнолюдські соціальні закони з національними цінностями» [11]. Питання ідіостилю письменника важливо розглядати комплексно на всіх мовних рівнях.

Отже, комплексний підхід передбачає системне використання сукупності методів і прийомів для вивчення індивідуального стилю Гната Хоткевича.

Висновок до розділу 1

Ідіостиль – це сукупність мовно-стилістичних особливостей, які увиразнюють мову письменника, виокремлюють її з-поміж інших,

визначають певні особливості мови його творів, притаманні лише йому. Його компонентами виступають: манера спілкування письменника та вибір, визначення ним ключових фонетичних, лексичних, морфологічних, синтаксичних та стилістичних мовних засобів, що стають основою формування складних і яскравих образів художнього твору, розгортання сюжету, вибудовування композиції тощо.

Визначальними для дослідження й характеристики письменницького ідіостилу є поняття стильової константи та стильової домінанти. Стильові константи – це типологічні художньо-естетичні полюси стилю, єдність світоглядних, естетичних, змістових, жанрових, формальних його ознак; це концепція світу і людини, яка виявляється за логікою та внутрішніми законами певного художнього стилю. Стильова домінанта – найважливіший структурний складник стилю, провідний, домінуючий принцип побудови окремого твору, індивідуального стилю митця, течії, напряму, епохи, що є ключем до ідіостилу письменника, змісту твору; у її якості може виступати будь-який елемент твору (символи, тропи, стилістичні фігури, мова персонажів, строфіка, елементи сюжету й композиції тощо). Виявлення стильових констант і домінант, форм їх вираження, функцій та динаміки допомагає з'ясувати особливості мистецького індивідуального стилю в його змінності та зв'язках з літературним процесом.

У лінгвістичному вивченні ідіостилу письменника виділяють такі напрями: адресно-діяльнісний напрям (І. Арнольд, Н. Болотнова, А. Бондаренко, В. Самохіна та ін.); естетично-маркований напрям (М. Бахтін, Н. Кожевнікова, Б. Ларін, Л. Ставицька та ін.); комунікативно-когнітивний напрям (Н. Болотнова, Н. Голованова, Ю. Караулов, О. Селіванова, В. Чернявська та ін.); образно-композиційний напрям (В. Виноградов, Г. Винокур, А. Домашнєв, Б. Ларін, Г. Солганік, І. Шишкіна та ін.); системно-структурний напрям (М. Брандес, В. Виноградов, В. Григор'єв, В. Кухаренко, Л. Новіков та ін.); функційно-домінантний

напрям (Л. Белєхова, Л. Виготський, Н. Головченко, С. Золяна, В. Кухаренко, С. Преображенський, А. Тарасова та ін.).

Ідіолект (синонім ідіостилю) – мова й мовлення окремого індивідуума, індивідуальний спосіб застосування мовно-виражальних засобів, володіння виразними оригінальними мовними, мовленнєвими, стилістичними звичками й навичками, що відображає унікальність особистості, її переконання, темперамент, індивідуальний досвід участі в різноманітних комунікативних ситуаціях, професію, вік, психічний стан, рівень загальної культури тощо. За його допомогою реалізований ідіосвіт письменника – це концептосфера, система явищ дійсності, осмислених, оцінених і відтворених інтелектом, світоглядом, майстерністю автора, що забезпечує неповторність, унікальність, оригінальність вигаданої й представлені у художньому тексті дійсності, описаної за допомогою обраних письменником зображально-виражальних засобів.

Студіювання мовної картини світу, репрезентованої в художніх текстах письменника, дає можливість побачити індивідуальну оригінальність митця в показаній ним вербально-естетичній картині світу, оцінити його внесок у систему існуючих словесно-художніх засобів національної мови, виокремити його основні світоглядні принципи.

Одним із центральних понять у процесі аналізу ідіостилю письменника постає його мовна особистість: це сукупність усіх мовних здібностей і реалізацій особистості, що знаходить вияв у написаному художньому тексті.

Ключовим для методології дослідження ідіостилю Гната Хоткевича є комплексний аналіз, здійснюваний у чотири етапи: 1) визначення та характеристика термінологічного апарату дослідження, обґрунтування лінгвістичної сутності понять «ідіостиль», «ідіолект», «ідіосвіт», «мовна особистість», «індивідуально-авторська картина світу»; 2) використання методів суцільної вибірки та лінгвістичного картографування, що полягають у виписуванні з прозових і драматичних текстів, листів, листівок,

щоденникових записів тощо Гната Хоткевича лексичних одиниць, що представляють ідіостиль письменника на фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях; 3) виявлення констант і домінант ідіостилю митця з урахуванням лінгвістичних і екстралінгвістичних чинників на кожному рівні мови; 4) систематизація й опис репрезентантів ідіостилю Гната Хоткевича.

Основні результати першого розділу висвітлено в таких наукових публікаціях авторки [136; 137; 142; 143; 144].

РОЗДІЛ 2

МОВНІ ДОМІНАНТИ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ ГНАТА ХОТКЕВИЧА

До мовних домінант авторського самовираження зараховуємо стрижневі одиниці, якими послуговується письменник для текстотворення своїх творів. Це панівні елементи авторського текстовпростору, що визначають творчу самобутність та мовну індивідуальність митця. Саме за ними можна розпізнати авторське мовлення і авторську манеру відображення дійсності у художньому творі. У цьому розділі звернемося до аналізу стильових домінант прозових творів Гната Хоткевича.

2.1 Фонетичні риси ідіостилю Гната Хоткевича на тлі гуцульського діалекту

У творах Гната Хоткевича яскраво відображені фонетичні особливості, характерні для гуцульського говору. Хоча не всі мовознавці вважають за необхідне розрізняти діалектизми на фонетичному рівні, однак ми переконані в доцільності такого поділу, оскільки розрізнення діалектизмів на кожному з мовних рівнів дає можливість їх повної та всебічної диференціації.

Аналіз мовлення персонажів з погляду фонетики дає змогу якнайточніше відтворити особливості, властиві гуцульському говору. Маркуючи мовлення героїв діалектними рисами, автор максимально точно відтворює повну картину гуцульської говірки, дотримуючись чіткості та послідовності відбиття фонетики, лексики і граматики гуцульського говору.

Фонетичні особливості залишаються поза увагою в аналізі художнього твору, однак саме вони відіграють ключову роль у визначенні

індивідуального стилю письменника [43], оскільки служать засобом індивідуалізації.

Мовлення героїв у творах Гната Хоткевича яскраво відображає всі фонетичні особливості, притаманні гуцульському говору. Зокрема, проаналізувавши такі твори, як: «Матеріали про звичаї, побут гуцулів (записи, замітки, уривки творів)» [255, оп.1, спр.251], п'єсу «Залізничники» [266, оп.1, №114, автограф., с. 56], оповідання «Життя на горі» з книги «Гірські акварелі» [282, оп.1, спр.40, автограф., с. 24], «Блуд», «За Юріштаном», «Чарівна палиця», «Потомок Довбушів» (уривки) [фрагменти оповідань «З гір потоки», «Недобудована плебанія», «Народ», «Жель за горами» [262, оп.2, спр.332]; новели з гуцульського життя [282, оп.1, №41, автограф., с.77], драми «Море», «Люди, люди» та «Люблю жінчину» [270, оп.1, №21, автограф., с.79]; новелу «Що бачила скеля» та уривки літературних творів, назви яких не встановлені («Самітник», «Радість», «Дід Андрій», «Торжество музики», «Все йде... все минає», «З етюдів по товпі», «Bella donna», «Остання лекція» тощо) [285, оп.1, №56, автограф., с.121], ми можемо стверджувати, що індивідуальний стиль письменника є самотутнім і оригінальним, насамперед своєю яскравою народною фонетикою.

Звернемося до розгляду фонетичних рис авторського стилю Гната Хоткевича.

2.1.1 Система вокалізму. За матеріалами творів чітко виражений наголошений вокалізм:

а) голосний [а] у постпозиції після шиплячих і м'яких приголосних переходить в е (зрідка – в [і]):

- *Не прийшов іше чєс...* [259, с. 89];
- *Так тот Микита вергси оборонєти того Гната* [259, с. 99];
- – ... знаю, шо Шипчуків зєть він був; – Таже я конє не маю [259, с. 164];

- – Пинта йшов туда та й **зажідав** грошей від тамтих панів [259 с. 101];
- Богу **дєкувати**, шо сми діждали такого дня [259, с. 2];
- Гедику, просіт, аби ше **заколедував** [259, с. 70];
- Знову рефлексивно хапаюся я за камінь, але гуцул схоплює мене за руку **зелізними** кліщами [259, с. 67];
- Єк би тот діамант **узєв**, то би вже ні нахти не гра ні вічі - нічво [259, с. 67];
- Коби нас було таких **десіть** у селі, йк я, то би не панував ти в Криворівні [259, с. 77];
- Високий, мов із **зеліза** викований. І **знєв** бердюч і розшпінькав. І **викєг** із бордюча **свєчене** й дав хлопцім; **Узєв** Готича із собов, вийшли у двір. А за те Добуш дав «**пєтнадцїт**» чірвоних по **пєдесєкь** банок у кождім. А мав на паляці у себе черівницю; Та кілько то **чєсу** не знаю... А то **вважєєте**, її так глина збаламутила. **Поглєнь** свої очі, паночьку, се я, Добушь [259, с. 77];
- **Повєбачєйте**, Юріну... **Вибачєйте**... Нєня **взєли** го однов руков за голов, а другов притулили [259, с. 47];
- Та раз приходжу д'хаті, дивитси на **цвєх** – нима [259, с. 47];
- б) спостерігаємо перехід фонем [а] в [є] (рідше – в [і]) після [й]:
- Отаке з корови **кєгло**, **єк** з баб восько [259, с. 94];
- Ма штири воли, корів **п'єть**... [259, с. 100];
- Делїнь урубай **дєв'їть** трісок сліпого дерева [259, с. 131];
- І дослухав си **блєїня** за ріков. А ксьондз з опуду, а ци дурнєнький **єкий** був [259, с. 77];

в) структура ненаголошеного вокалізму представлена переходом голосного **о** в **у**:

- **Куждий** на своїм обійстю газда... [259, с. 164];
- – З таков силов мож усіх лєхів **повуювати** [250, ф. 688, с. 262];

- – *А що би я гувури́в?* [259, с. 279];
- – *Ой не **прубу́й**, молоди́це* [259, с. 293];

г) характерне також «укання» перед складами з голосним високого і низького підняття ([у], [і]): *ку́ждий, гувури́в, прубу́й, пово́ювати*, хоча інколи трапляються такі випадки перед складом з голосним низького підняття:

- *Я таки, давно чував про Гелету Йвана, **Фудорового*** [251, ф. 688, с. 77];
- *Ті самі птиці, що **бачу́ть** і́стотам* [251, ф. 688, с. 77];

г) специфіка мови персонажів виявляється за допомогою фонем у сильній та слабкій позиціях, зокрема на місці **и** у цих позиціях вжито **і**:

- *Прошу **ві́бачити** на цим слові...* [251, ф. 688, с. 84];
- – *Той шо? Сиділи по зимовниках та й мали чєс усяке **ві́дштудерувати*** [251, 688, с. 111];
- – *Хто **ві́гадав** ручні млинки роботи?* [259, с. 111];
- *Нараз передо мною бистрий **зі́гзаг** змії* [251, ф. 688, с. 77];
- *А Добушъ приходить, а пан ніби та не знає, **крі́чим*** [251, ф. 688, с. 48];
- *Йди Потєка, а ми, хлопці, йгім на горбик, де має Готич виходити. Телє **ві́бери**, образи божі... Узєв Готича із собов, **війшли** у двір. Бо оден рабівник єкос **ві́мкнув** си звідти перебирав си у мундур* [251, ф. 688, с. 77];
- *І коли я дивлюсь в ті глибокі очі й починаю міряти їх глибину та рівняти її за змістом других **ді́тячих** очей – страшно мені стає...* [251, ф. 688, с. 7];
- *Запалюєш свічу перед вівтарем без бога...себе до **крі́вавої** мислі. Але ж бо, **браті́ку**, її* [251 ф. 688, с. 22];

д) також відбуваються зміни у постфіксі **ся** ([а] – [и], рідше – [і]):

- *Шо ж бінному чоловікові **зостаєси**?* [259, с. 113];
- – *Ні, таки **перевелиси** опришки* [259, с. 104];
- – *Може, я **сі** помилив...* [259, с. 164];

- *Не потрібував нахилитиси, не потрібував навіть перевертати. Стоять газди, дивлятиси на нас, а ми – на них. Дивлюси – один гуцул, найважніший... манить мене пальцем у бік* [251, ф. 688, с. 77];
  - *Узєвси на верьх шо Дубоня си називают* [251, ф. 688, с. 77];
- е) перехід [е] (рідше [о]) в [і]:
- *Каміння повалене в бізладді, дерева поламані. Не потрібував нахилитиси, не потрібував навіть перевертати* [251, ф. 688, с. 77];
  - *А Добуш – це герой Гуцульщини, ніетично оспівана особа* [251, ф. 688, с. 77];

є) поширені рефлекси [и], [ы], [у] в нових закритих складах, крім типової рефлексії [і], на місці етимологічного [о]:

- *Ми люди гірівці* [251, ф. 688, с. 33];
- *То вин си видів* [251, ф. 688, с. 177];
- *Але ше бій си – вин поверне назад. Пишли назад до Криворівні. Зібрав у другім пунті Добуш 44 лігіні, пишов знова. Оден узєв колос, изсуков, здув і зжував дзерно. Добуш уже коло брам попид землев идет* [251, ф. 688];
- *Відбавно вже перенасичений мій организм отрутою якою* [251, ф. 688].

Характерним є переміщення наголосу на перший склад, однак ця особливість не стала визначальною стильовою ознакою письменника, оскільки загалом це явище простежується несистемно, тобто для творів Г. Хоткевича властиве поняття рухомого наголосу. У ході дослідження траплялися поодинокі наголоси, однак ми їх не брали до уваги, оскільки ще явище спорадичне і поодиноке.

2.1.2 Система консонантизму. Консонантизм мовлення персонажів у творах Гната Хоткевича представлений:

а) палаталізацією шиплячих та африкатів у постпозиції:

- *Скажіт, най усі чюют...* [259, с. 88];

- *Вскочіли* вони до ринку, зрабували йкогос Майорка [251, ф. 688, с. 103];
- *Ми би гет пригрозили Польцю...* [259, с. 111];
- *А хто ти, браччіку, такий?* [252, ф. 688, с. 10];
- б) переходом передньоязикових [т'], [д'] перед [і], [е] в [к'], [г']:
  - *Може, там гоські йкі є?* [255, ф. 688, с. 91];
  - – *Отаке з корови кєгло, єк з баб восько* [254, с. 94];
  - – *Тобі довго жити на свікі* [259, с. 127];
  - – *Ой давай, пане втамане, кікати!* [259, с. 111]);
  - *А сигіли* вни тозди не тут. *І викєг* із бордюча... *свєчене* й дав хлопцім. *Шо, є синові в хакі?* *А ми хлопці, йгім* на горбик, де має Готич віходити. *Вісімнадцятеро гітей*, *шо єс посиротив* нині. *Озми дванадцїт пригіри червоних та віднеси тій одові на торм дітям* [252, ф. 688, с. 36];
  - *Не тітайте* від неї, як від лютого ворога [259, с. 12];
  - *А за то-то, шо ви, Юрчіку, карали людей – ци не буде на тім свікі гріха?* [251, ф. 688, с. 27];
  - в) диспалаталізацією [ц], [с], [з] у постпозиції:
    - *А панів, дворів, ади, панцких* – і не зрахувати! [259, с. 99];
    - – *Юха був хлопец!* [259, с. 101];
    - – *Єк вівца* тот порох переступит, *кинеси* їй на ікру погашений струп, *вівца* не даєси доїти та й молоко пропаде [259, с. 131];
    - *Се треба знати, де в одній купі б'є дев'їть головиц* [259, с. 131];
    - – *Тра взєти сліпце та й ропавку, покласти у горнец та й спечи на ватрі* [259, с. 131];
    - – *Може, хто на мене щє таке говорити, єк цєс газда?* [259, с. 164];
    - – *Купив би грунтец та й жили би ми єк люди* [259, с. 330];
    - *Єк хтос* три палиці заб'є [252, ф. 688, с. 31];

- *А був у Добуша **хлопец** їден Павло Джемега, легінь Добушів. Казав – буде вам **цеса** дорога у пригоді. А єк си изнайшло, то ретенно **шос** зи мнов буде. Був собі **дес** у Біліню за Сиготом... Та кілько то йшло **чєсу** не знаю, лиш **шос** му си не сподобало. У мене й **столец** за **топорец**, – кає Добуш [251, ф. 688, с. 11];*

г) асиміляцією сполук [дн], [тн], [лн], в [н], [нн]:

- *Шо **бінному** чоловікові застаєси? [259, с. 113];*
  - *– Єк чемне говориш – падут на того кривдника, ограбуют го **порєнно** [259, с. 113];*
  - *– Доста. Се ти мені тут на два **нни** нарубав [259, с. 151];*
  - *– **Оннаково** чоловік си родит [259, с. 161];*
  - *Єси було б у хакі ік у **ннину** [255, ф. 688, с. 77];*
  - *А єк си изнайшло то **ретенно** шос зи мнов буде [252, ф. 688, с. 77];*
  - *Коли вона приходила в **бінних** одежах, вони гнали її [252, ф. 688, с. 65];*
- г) асиміляцією передньоязикових [с] – [ш] і [шч] – [ш]:

- *Поставив на сонце **шушитися**... [259, с. 162];*
- *– ...поля **шош** трохи, кукурудзки не сапані... [259, с. 277];*
- *–... а ти тут довари м'єсо і побавси з **хлопчішем** [259, с. 342];*
- *Десь му відповіли, **шо** Добуш у Криворівні, у Змачарні [255, ф. 688, с. 77];*
- *Такі то були гуцули колись. А тепер **шо**? На видпуст, **проше** пана юнація [255, ф. 688, с. 77];*

д) заміна звука [з] звуком [ж]:

- *Таїлися в ембріонах **найріжнородних** форм [255, ф. 688];*
- *Цю **ріжницю** для кожного окремого життя має право робити... [255, 688, с. 13].*

Гнат Хоткевич використовує для такої передачі мовлення персонажів і таку притаманну для гуцульського говору діалектну рису, як перехід [л] у [в], [в] у [ф] перед голосним:

- *Він літит горами, як **орев** [259, с. 293];*
- *Один газда мірить свої вівці стрівнкою,.. [259, с. 135];*
- *Любить гуцул **стрівбачку** й охотно слухає мелодію пального оружжя [254, с. 149];*
- ***Услів'я** життя міняються. Самі можете си переконати, бо у Косові є **витиграфія** з Добуша, у ратушу висит; Шов до церков, поніс **сєчене** [251, ф. 688, с. 24].*

Також спостережено таку особливість, як відсутність сонорного [л] після губних:

- *Добре **справ'єв**, бо багачів усіх знав [259, с. 99];*
- *... то були просто **ліп'янки** [259, с. 94];*
- *А Федя вже **нетерп'єччя** беретси [259, с. 102];*
- *... я там си **єв'ю** із своїми легіннями... [259, с. 106].*

Наскрізно відображено тяжіння до різноманітних скорочень і усічень певних фонем і складів:

- *То так тра мудрувати, аби тоти часи назад сі повернути та й аби гори очістити, **ади** [259, с. 89];*
- *...**Оле!**.. Дайте **покій!**.. [259, с. 90];*
- *... а **вно** вже ніч [259, с. 99];*
- *Я му **кау**: брешей, видев [259, с. 100];*
- *Ти, **хло**, не пискуй дуже, а роби, що я тобі велят [259, с. 149];*
- *Ти, **Васи**, погледай [259, с. 299];*
- *Слава **Йсу!**.. **Кіко?** [252, ф. 688, с. 78];*
- *Пущено було в нарід гадку, шо єк прийдуть анджіміри та мут питати си де твій ґрунт – **абес** не казав на себе багато. А божя, прошу панцької ласки...божя **ади**...Шо скажете газдо? – Та **нічьо**. А сугіли **вни** тозди не тут. А ксьондз си **злєк**... Та я бих, **кає**, підголив, лиш брича не маю [252, ф. 688, с. 74];*
- *Ручу, що бистро вимчу тебе [255, 688, с. 54];*

- *Жиєш свої 50 літ, а потім умираєш – от і кінець* [251, ф. 688, с. 54].

У цьому розділі ми розглянули і визначили особливості стилю письменника крізь призму його творів, мову його персонажів. Отже, з аналізу рукописів прохових текстів Гната Хоткевича можемо зробити висновок, що його стилю властиві всі фонетичні ознаки гуцульського говору. Авторське текстотворення його прози вирізняється експресивністю мовлення, неповторністю, автентичністю західного краю.

2.2 Граматичні домінанти ідіостилю Гната Хоткевича на тлі гуцульського діалекту

Граматичні особливості, майстерно використані Гнатом Хоткевичем у творах, стилізують мовлення персонажів під гуцульський говір, яскраво передають мовний колорит Гуцульщини.

2.2.1 Морфологічні особливості. Морфологічна палітра гуцулізмів представлена низкою явищ, пов'язаних зі словом, його парадигмами та граматичними значеннями. Найпоширенішими, за нашими спостереженнями, є іменникова та дієслівна словозміни, активне функціонування службових частин мови. Це встановлено на підставі нашого дослідження в результаті прочитання творів, вивчення архівних матеріалів та упорядкування вибірки мовних одиниць.

У прозових творах письменника виявлено такі морфологічні особливості гуцулізмів:

- стягнене закінчення **-ов** іменників І відміни в орудному відмінку однини і узгоджених з ними прикметників і займенників, наприклад:

- *Круль, коли довідавси про смерть Головача, то дуже жель му стало за так славним **воїводством*** [252 ф. 688, с. 110];
- *Під **тов скалов** є велика рівнина, і гроші не пропадуть* [255, ф. 688, с. 116];

- *То він ... йшов **сухов ногов**, як по землі* [250, ф. 688, с. 145];
- *То тепер так тра рахувати, пане вотамане, шо ти сам **своєв руков** свої побратими пострілев* [250, 688, с. 358];
- *Йде до Жебйого за **орудов*** [251, ф. 688, с. 17];
- ***Нічков** піде, **нічков** прийде – Все кирвавий меч принесе* [259, с. 26];
- *Ану-ко підкладайте цесу ватру **своєв ручков...** На тамтім боці, за **ріков**, тра пробувати.* [252, ф. 688, с. 34];
- *Мимо з **їмостечков** підкладати вбі* [259, с. 35];
- *Ото Штефан пішов проти чередінниць кидати кєцков* [259, с. 35];
- *А вівці мут обростати, йк земля **травов*** [259, с. 35];
- *Тото си вибирає і даєт ци сіль з **тов булков*** [259, с. 2];
- *Я ті кажу, що з **тобов** нічо в нас не буде...* [254, ф. 688, с. 1];
- *Браття і сестри не ворогуют із **собов*** [252, ф. 688, с. 42];
- *Не зав'езую греди, але себе в'єжу з **газдов*** [251, ф. 688, с. 44];
- *Лиш зо мнов і жив, і газдував* [251, ф. 688, с. 44];
- *Флєшу з **тов водов**, що яйця си варили* [259, с. 46];
- *Приходив сьогодні до ксьондза з **орудов** про телицю* [250, ф. 688];
- *Ой не плаchte, моя нене, **журов** не вбивай си* [251, ф. 688, с. 22];
- *Та й об землю головов не била си* [251, ф. 688, с. 22];
- ***Лівов чучков** сі відбиват, **правов ніжков** сі по мохові ховзаючи си* [251, ф. 688, с. 2];
- *От як завше легінь перед **дівков** Ци **орев** на демню сідат* [251, ф. 688, с. 2];
- *А наш пан отаман слюб брав з **оцев молодичков*** [250, ф. 688, с. 150];
- *Куіль за паламаря, Макогін **дружбов*** [259, с. 151];
- *Ліпше зі **старов** згубити, єк з **молодов** ізнайти* [250, ф. 688, с. 24].

Проте така особливість прослідковується не систематично, як і більшість з них:

- характерне для гуцульського діалекту іменникове закінчення **-ове** вжито лише в назвах істот кличного відмінка:

- *Пийте, людонькове!* [250, ф. 688, с. 219];
- *Ой людонькове – рєту-уй-те!..* [255, ф. 688, с. 435];

- множинні іменники в давальному відмінку мають закінчення **-ем**, а в місцевому – **-ех (єх)**, **-ох**:

- *... потихеньки оповідж усім людєм, аби всі люде зібралися на зорєх докути...* [251, ф. 688, с. 6];
- *... скусє не по камінню ходит, лиш по людєх* [251, ф. 688, с. 3];
- *І з Федорчуковим калач єк розтєгали на пальцєох* [252, ф. 688, с. 30];
- *Нахльєстували гуцулки свою їмостєчку по плєчєох прутєм* [259, с. 42];
- *Дєчка за сорочку на грудєх* [259, с. 109];
- *Опришки у хату та й того слугу несуть на плєчєох* [259, с. 19];

- іменник жіночого роду **голова** в тексті вжито в називному відмінку однини у формі **голов**:

- *А тепер, єк опришків нема, знов піднесло голов гадє та й просвітку нема людєм* [255, ф. 688, с. 105];
- *– Де ж ти їх мєш шукати? – То вжє моя в тїм голов* [255, ф. 688, с. 219];

- вищий ступінь порівняння прикметників твориться за допомогою частки **май** і суфіксів **-їш-**, **-ш-**:

- *Більша була би чєстє, якби дякували єкі май порєдніші газди, але вони помовчують* [255, ф. 688, с. 239];
- *І днинка продовжит ци май-май востра кров припливає гуцулові до тіла* [259, с. 31];
- *А в Юрійовє надвєчїр'є, лиш запало так май трїшки у ніч* [259, с. 32];
- *Тогди май легше стає Іродові у ланцюгах* [259, с. 42];
- *Як у верхах сидять газди, то май опівночі встають* [259, с. 46];

- для прикметників при відмінюванні характерний твердий кінцевий приголосний основи: *Таки вже **крайна** пора!* [250, ф. 688, с. 105];

- характерне вживання видозмінених літературних числівників: *оден, їдна, штири, десіт, двацік, п'єдесек, вісімдесек* [259, с. 89, 109-110] та ін. речення:

- *Їдна ігомовстечка стояла біля хати* [259, с. 15];
- *Оден легіник...* [251, ф. 688, с. 10];
- *...п'єдесек овец пригнав дудому...* [252, ф. 688, с. 19];

- дробові числівники творяться за допомогою префікс **пів-** і числівника в родовому відмінку: *То маєте зара від мене дістати **півчварта** бриндзєнок бриндзі...* [252, ф. 688, с. 63];

- для особових форм займенників характерні рефлекси давніх форм (**я – ми, ні** (Д. в. однини)):

- *Ліпше ти мене вдар – лиш не стій мені над душею, не виїдай **ми** печінок* [259, с. 95];

ти – ті (Д. в. і 3. в. однини):

- *Сказав **ті** хто?* [255, ф. 688, с. 419];
- *Звір **ті** роз'їст* [259, с. 293];

він – го, му (Р. в. і Д. в. однини):

- *Лиш де **го** взяти?* [259, с. 128];
- *Я **му** своє добро дарую* [259, с. 164];

вона – ї (Д. в. однини), **ї, нє, ню** (3. в. однини):

- *А шо **ї** до того?* [259, с. 197];
- *Вна ж жила, я **ї** годував, зодєгав...* [259, с. 450];
- *Кричав пан на **нє**...* [259, с. 228];
- *... годував твою дочку та й кошт на **ню** клав...* [259, с. 411];
- *Бо **вна** відьма тота, страхай ци* [259, с. 35];
- *Та й залізе на **нім** си потужат* [250, ф. 688, с. 42];
- *Колька колола у бік **сеї** ноги* [250, ф. 688, с. 50];

- Звідки тут **сей** інший колір в **сім** зеленім морі [252, ф. 688, с. 51];
- Звідки ми **тє** видали [250, ф. 688, с. 53];
- Поки єнчої не маєте [250, ф. 688, с. 54];
- Нічо **ті** си не стане [251, ф. 688, с. 57];
- Та шош не знаю – ци **ї** рубати [251, ф. 688, с. 58];
- А бодай би ті так на свікі жити [252, ф. 688, с. 64];
- Ти лиш **ми** іскажи – ци ти хочеш зайти [252, ф. 688, с. 65];
- Так би на твм свікі було би **му** легко, йк мені тепер! [250, ф. 688, с. 65];
- Я **му** кажу, що не хочу [252, ф. 688, с. 65];
- Бо **му** червак середину виїв [252, ф. 688, с. 65];
- Декувать **ті**, – каже, – Парасочко. ...Упали з пазухи, а **вна** [250, ф. 688, с. 71];
- Та-сми й не бив **ю** ані раз ... **Мі** дарували так файно [251, ф. 688, с. 80];
- Бо так єс **мня** злакоимла [255, ф. 688, с. 80];
- Як я щиро **ї** кохав? Підіть ви **ї** запитати – ци буде **мнє** ще кохати? [255, ф. 688, с. 158];

- використано редупліковані форми вказівних займенників: **цес, цеса,**

тот, тота, тоти, тамті, нич (ніч) тощо:

- То так треба мудрувати, аби **тоти** часи назад повернути... [255, ф. 688, с. 89];
- Пинта йшов туда та й зажіжав грошей від **тамтих** панів [255, ф. 688, с. 101];
- А не майте серця на **тото**, ігомостику [255, ф. 688, с. 22];
- Віддам же **тя**, не знаш кому [259, с. 26];
- Най **ті** зітну головочку [259, с. 28];
- І присипала **тото** все землею аж до Юрія [259, с. 32];
- Ану-ко підкладайте **цесу** ватру своєв ручков [259, с. 33];

- *Кємував собі з того Штефан, що на **тамтім** боці, за ріков, тра пробувати* [259, с. 34];
- *Тра підкладати **цєсу** ватру, аж докив когут не запієт..., проти відьмий **тотих*** [259, с. 35];
- *А витак світє та дают кому бінному* [259, с. 54];
- *Згибне **цєс** світ – і Пекун розкуєт си!* [259, с. 42];
- *Флєшу з **тов** водов, що яйця си варили* [259, с. 46];
- *Я ті висмикаю **тоті** косці* [259, с. 64];
- вживання зворотньої частки **си/сі** у пре- і постпозиції:
- *Та тот дуб єк **си поніс**, то фєстунок гєт цалком розніс на кавальчіки, ає!..* [255, ф. 688, с. 101];
- *Шо ж бінному чоловікові **зостаєси**?* [255, ф. 688, с. 84];
- *Може, я **сі помилив**, то перепрошєю* [255, ф. 688, с. 164];
- *Ми у тім **ані си** не за ніхтем **винні*** [255, ф. 688, с. 16];
- *Бо одно, що дорогий, а друге – що таки ні до чого: **ніжне** таке, дощу **си боїт*** [255, ф. 688, с. 23];
- *Ой **напий си**, бідолашечко,* [250, ф. 688, с. 31];
- *Аби кожда вам чинила по двоє, корови та вівці велико манни давали, прудко **множили си**, пишно **котили си*** [250, ф. 688, с. 31];
- *Аби жєдні уроки маржєинки нашої не **ловили си**, єк сєго глоту нічого **си не ловит*** [250, ф. 688, с. 33];
- *Тото **си вбирає** і даєт ци сіль* [250, ф. 688, с. 36];
- *Аж пудно **си дивити*** [251, ф. 688, с. 5];
- ***Смієт си** тогди* [252, ф. 688, с. 42];
- *Флєшу з **тов** водов, що яйця **си варили*** [252, ф. 688, с. 46];
- *Яу у верхах сидять газди, то май опівночі встають, бо докив **си вмити**, докив **си прибрати*** [250, ф. 688, с. 46];
- *А відтак **підрали си*** [252, ф. 688, с. 52];

- *Не бій си, молодичко, не бій си – нічо ті си не стане* [255, ф. 688, с. 57];
- *А я вже таки скімував-сми, у чім річ, та лиш си питаю* [250, ф. 688, с. 69];
- *Змилуйте си наді мнов* [250, ф. 688, с. 72];
- *Та й що ти таки си роззіпала в мене* [250, ф. 688, с. 73];
- *Ми не боїмо си* [255, ф. 688, с. 148];
- *Та таке було весілечко, шо би й я хтів так си женити* [255, ф. 688, с. 151];

- відсутність епентетичного л' у формах дієслів 1-ї особи однини та 3-ї особи множини теперішнього і майбутнього часу:

- *Та й си промов'єє при тім* [259, с. 36];
- *Шо му крамарчук став'єє, може, гнилого, лиш тото берет, шо му си вдало* [259, с. 79];
- *Ти не бій си – я ті нічо лихого не зроб'ю* [259, с. 82];
- *А я б'ю так, що йк уліп'ю, то тра вже й свічку давати* [259, с. 83];
- *Витак відступ'ю кому з побратимів* [259, с. 82];
- *Чкай, коли так-я сам прєдок ізроб'ю* [259, с. 151];
- *Та ек ухон'ю мого Петрія за обшивку* [259, с. 152];

- втрата кінцевого т у третій особі однини теперішнього часу дієслів II дієвідміни:

- *А витак тото свєтє (святять) та дают кому бінному* [255, ф. 688, с. 37];
- *Ци ме говорє люде до себе* [255, ф. 688, с. 12];
- *А ци пишут ме писанки та палє на Юрія* [250, ф. 688, с. 42];
- *Ади вни так сидє, а вни баба бінна* [255, ф. 688, с. 71];
- *Болє мене руки-ноги* [255, ф. 688, с. 160];

- видозміни літературних числівників:

- *Мемо ворожити вбоє* [259, с. 35];

- *Мемо з імостечков підкладати **вбі*** [259, с. 35];
- *У темнім ізворі на **дванацітьох** лянцюгах сидит* [259, с. 42];
- *Перехрестививися разів, може, сто і **штиринадцять*** [259, с. 45];
- *Лиш за **штири** неділеньки мене сподівай си* [259, с. 52];
- *Та як минуло їх **штири**, **п'єта** си зачєла* [259, с. 52];
- *А ти шо мені легіні піджіїш, драбе ти **їден*** [259, с. 151];
- *Не **оден** помнєтає* [259, с. 151];

- твердий кінцевий **т** у закінченнях дієслів 3-ї особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу (синтетична форма):

- *Нехай сама **вповіст**, – і випхали Марусю наперед* [259, с. 22];
- *І тому як **зможет** ци у силу сонічко добре і **продовжит** май-май* [259, с. 31];
- *У двадцятєро сін стоїт* [259, с. 31];
- *Єк сіго глогу нічого си не **ловит*** [259, с. 33];
- *Бо вна відьма тото, **страхат** ци* [259, с. 35];
- *А до того ше дрібоцько **посічет** ци тот цвіт* [259, с. 36];
- ***Ідіт** скоріше, бо вже ків **тримают**, мут бити* [259, с. 36];
- *У темнім ізворі на двонадцїтьох ланцюгах **сидит*** [259, с. 40];
- *Ци орев на дземню **сїдат**?* [259, с. 83];
- *І чїму наша чєлідь увонно без перенної запаски **ходить**?* [259, с. 149];
- *Тоже й кури **запіют*** [259, с. 152];
- ***Несїт** мене в кидровату* [259, с. 158];

- стягнена форма **-аш** у дієсловах та дієвідмінювання з інфінітивною основою на **-а**:

- *Віддам же тя, не **знаш** кому* [252, ф. 688, с. 26];
- *На тамтім боці за ріков, **тра** пробувати **Гадаш**-сми не видів?* [252, ф. 688, с. 38];

- аналітичні форми майбутнього часу дієслів недоконаного виду, в яких видозмінені фонетичні форми допоміжного дієслова **му, меш, ме, мете, мут** не зливаються з інфінітивом, автономно вживаються перед ним:

- *Єк піп за церкву не дбає – хто **ме** дбати?* [251, ф. 688, с. 16];
- ***Мемо** вирожити вбоє* [250, ф. 688, с. 29];
- ***Мемо** з імостечков підкладати вбі* [250, ф. 688, с. 35];
- *А вівці **мут** обростати, йя земня травов* [250, ф. 688, с. 35];
- *Голіська **меш** бігти, от ік мати породила* [255, ф. 688, с. 35];
- *Ідіт скоріше, бо вже ків тримають, **мут** бити* [250, ф. 688, с. 36];
- *Звідкив **му** тє виглядати та й коли видати?* [250, ф. 688, с. 53];
- *Бо дедя **ме** сварити, що сми не врубав нічо* [255, ф. 688, с. 58];
- *Шо виволочит мнов дорогу й гірше **ме** карати* [255, ф. 688, с. 65];
- *Ти мені **меш** легіні піджєсти? ... **Му** лишєти тебе в Жєб'ю* [255, ф. 688, с. 165];

- zdeформовані форми колишнього перфекта, які є звичайною формою дієслова в минулому часі з колишнього дієприкметника на **-ль** у поєднанні із залишками особових форм теперішнього часу від допоміжного дієслова **бути**, зауважимо, що останні можуть вживатися як перед, так і після дієслова. У 1-ій особі однини такими залишками-енклітиками є **-їм, -м**, однак найпоширеніші – **-сми, -сме, -смо**, як і в 1-й особі множини:

- *Гадаш-**сми** не видів?* [259, с. 38];
- *Себе в'єжу з газдов, аби-**смо** жили, ік дотепер* [259, с. 44];
- *Що було, то було...що **сми** видів – не видів, що чув – не чув* [259, с. 52];
- *Не знайшов-**сми** смереки* [259, с. 58];
- *Бо дедя ме сварити, що **сми** не врубав нічо* [259, с. 58];
- *Та **сми** й не бив ю ані раз* [259, с. 73];
- *Тіцько **сми** їх напрєтав, шо вже, ади, йк тот повідав, мокрий дощу си не боїт* [259, с. 84];
- *Вже **сми** виділи пару разів на своїм віку* [259, с. 148];

- *А я тогди лиш **сми** приступивід додому Петрієві* [259, с. 151];
- 2-га особа множини має залишкову форму допоміжного дієслова – **сьте**; 3-тя особа однини – **-сте**:
- *Лиш тут онна молодичка...аби-**сте** були ласкаві приймати* [252, ф. 688, с. 22];
- *Говори-**сте**, Дмитрику, діждали би-**сте*** [Хоткевич Г.: ф. 688, с. 29];
- *Встидали би-**сте** ся таке серед білої днини говорити* [250, ф. 688, с. 54];
- *А камінь на йку маму в пазуху-**сте** сховали?* [255, ф. 688, с. 73];
- *Виджу доста гостей наскликали-**сте*** [255, ф. 688, с. 77];
- *Може, би-**сте** самі вибирали* [250, ф. 688, с. 79];
- *Ой, декуват, гадзинько люба, шо-**сте** мі дарували так файно;*
- умовний спосіб представлений дієсловом 1-ї особи однини з часткою **бих (біх)**, що є залишком колишнього аориста:
- *Заплатив **бих** файно* [255, ф. 688, с. 148];
- *Єк курєт повихапував **бих**!* [255, ф. 688, с. 150];
- *Гех, йк **бих** ізнайшов таку смерічку, аби на ні усіх війтів вивіести!* [255, ф. 688, с. 154];
- *Та й Юріштан бігав, що бігав полонинами, та лісами, та **бих** зна чім* [Хоткевич Г.: ф. 688, с. 168];
- система прислівників представлена характерними фонемним і морфемним складом одиниць:
- *А **нім (поки)** така знайдеться – зчekanням при консисторії* [259, с. 17];
- *Плюнути та й **гляба** тогда косити* [259, с. 29];
- *Бо вна відьма тота, стрихат ци, ади того та й **гляба** їй приступити* [259, с. 35];
- *Докив люде мут писати писанки* [259, с. 42];
- *Дес далеко, не в нашому думу* [259, с. 42];

- *Тогди* май легше стає Іродові у ланцюгах [259, с. 42];
- *То* видів коневі ви ' того не буде кєжше [259, с. 84];
- *Оннаково гляба* було вас ізнайти [259, с. 84];
- *А зійди лиш сюда* [259, с. 64];

- велика кількість службових слів, властивих тільки гуцульському говору. Наявність значної кількості часток **най**, **ци** пояснюється тим, що Гнат Хоткевич є репрезентантом гуцульського говору:

- *Най* ті зітну головочку (частка) [259, с. 28];
- *А ци* у кєму вам, люде добрі (сполучник) [259, с. 29];
- *Ци* верем'є буде, *ци* сльота (частка) [259, с. 29];
- *Ідіт скоріш, бо вже ків* тримають, мут бити [259, с. 36];
- *Най* си преч каже [259, с. 40];
- *Ци* гнівають си *помежи* собов [259, с. 42];
- *Навшпиньки* виходила *пріч* [259, с. 55];
- *Най* ляхи ся не збиткуют [259, с. 158];
- *Най* вічно буде літо [259, с. 165].

2.2.2 Синтаксичні особливості. Ідіостиль Гната Хоткевича репрезентується крізь призму мовних рівнів. Синтаксичний рівень його прозових творів представлений мовними одиницями, які є найбільшими за обсягом і найскладнішими за структурою. Такі одиниці показово передають індивідуальну мовну манеру письменника, його авторське самовираження. Лінгвістичний аналіз фактичного матеріалу слугував підставою для кваліфікації синтаксису прозових творів Гната Хоткевича ще однією домінантою авторського мовлення письменника.

Зазначимо, що у сучасному мовознавстві досить активна увага приділяється дослідженню художнього синтаксису, зокрема домінування в авторському мовленні різних видів речень, конструкцій, співвідносних із реченнями (пряма мова, невласне пряма мова, період), стилістичних фігур, лінійних-динамічних структур, побудов із відхиленням від усталеного

словопорядку тощо. Серед сучасних дослідників ідіостилю майстрів художнього слова на синтаксичному рівні можемо відзначити праці С. Антоненка [2], Л. Голоюх [41], Т. Беценко [10] тощо.

С. Антоненко зазначає, що «окрім лексичного складу мови творів, система авторського ідіостилю охоплює тематичну домінанту, образну систему (використання різноманітних тропів), синтаксис тощо. Відповідно індивідуальні авторські риси мовлення позначаються на всіх її структурних рівнях» [2, с.10].

Л. Голоюх підтримує думку В.І. Кононенка, який стверджував, що «стилістична характеристика синтаксичних конструкцій ускладнюється самою сутністю таких одиниць: адже на відміну від слів, семантика яких може безпосередньо передавати те чи інше стилістичне явище, синтаксичні побудови виражають його завдяки своїм внутрішнім формально-семантичним відношенням» [41, с. 68], звертає увагу на те, що серед елементів структури поетичного твору синтаксичні одиниці мають значне стилістичне навантаження в аспекті художньо-образної конкретизації світу, характерної для мови поезії. У зв'язку з цим дослідження синтаксичної організації прозових творів Гната Хоткевича актуальне в плані встановлення індивідуальних ознак мови письменника, які формують його авторський стиль і мовно-естетичну особистість [41, с. 65].

Т. Беценко наголошує на тому, що індивідуальний стиль вимагає особливої організації тексту. Специфіка мовних засобів зосереджена на найвищому мовному рівні – синтаксичному. Тому з метою визначення ідіостилю письменника, необхідне вивчення синтаксичного впорядкування його творів на основі аналізу способів і засобів формування та матеріального втілення думки у висловлювання, аналізу синтаксичних структур [10, с. 1].

Дослідження синтаксису посідає особливе місце у визначенні індивідуальної мовної манери Гната Хоткевича. Це зумовлено роллю мови як засобу формування і вираження думки, як засобу спілкування між

людьми; тільки на синтаксичному рівні мовної системи виявляється функціональна значимість одиниць усіх інших рівнів, їх участь у досягненні комунікативної мети [41, с. 64]. З цього випливає необхідність якнайтіснішого зв'язку між вивченням синтаксису й опрацюванням архівного матеріалу [10, с. 2].

Лексичне значення багатозначних слів, слів, ужитих у переносному значенні, омонімів виявляється лише у контексті словосполучення чи речення. Лише в реченні або й зв'язному висловлюванні розкриваються функції синонімів та антонімів, зміст і функції фразеологізмів [44, с. 22].

Спираючись на відомості з синтаксису, можна зрозуміти суть таких способів творення слів, як перехід з однієї частини мови в іншу [15, с. 56], основоскладання та злиття, утворення нового слова внаслідок зміни значення наявної у мові лексики [15].

Опора на синтаксис необхідна для розрізнення омоформ однієї чи різних частин мови, перехідних і неперехідних дієслів, безособових дієслів, усвідомлення ролі прикметників, відносних займенників, прийменників і сполучників [15, с. 12].

Синтаксис служить основою для більшості пунктуаційних правил. Робота з розвитку мовлення значною мірою зводиться до синтаксичної зв'язності висловлювання [26].

Зважаючи на те, що метою нашого дослідження є також і визначення синтаксичних особливостей ідіостилю Гната Хоткевича, розглянемо функціонування синтаксичних структур, що слугують для створення мовної експресії в прозових творах автора.

Функційну стилістичну активність виявляють прості дієслівні присудки просторічної форми, що ускладнюються й емоційно підсилюються частками (сполученнями часток), та переважання спонукальних речень з використанням формотворчої частки **най**, що бере участь при творенні наказового способу [259, с. 169]:

- *Най ті зітну головочку (частка)* [259, с. 28];
- *А ци у кєму вам, люде добрі (сполучник)* [259, с. 29];
- *Ци верем'є буде, ци сльота (частка)* [259, с. 29];
- *Най си преч каже* [259, с. 40];
- *Ци гнівають си помежи собов* [259, с. 42];
- *Най ляхи ся не збиіткуют* [259, с. 158];
- *Най вічно буде літо* [259, с. 165].

У мові художніх творів переважають прості неускладнені речення:

- *Та й залізе на нім си потужат* [250, ф. 688, с. 42];
- *Колька колола у бік сеї ногі* [255, ф. 688, с. 50];
- *Звідки тут сей ініий колір в сім зеленім морі* [255, ф. 688, с. 51];
- *Звідки ми тє видали* [255, ф. 688, с. 53];
- *Поки єнчої не маєте* [250, ф. 688, с. 54];
- *Нічо ті си не стане* [250, ф. 688, с. 57];
- *Най си преч каже* [259, с. 40];
- *Ци гнівають си помежи собов* [259, с. 42];
- *Навиштиньки виходила пріч* [252, ф. 688, с. 55];
- *А зійди лиш сюда* [259, с. 64];
- *Най ляхи ся не збиткуют* [255, ф. 688, с. 158];
- *Най вічно буде літо* [259, с. 165].

Також простежується сегментування єдиної синтаксичної структури простого або складного речення, за якої вона втілюється не в одній, а в кількох інтонаційно-сміслових мовленнєвих одиницях. Тобто можемо стверджувати про наявність парцеляції у творах Гната Хоткевича як ефективного стилістичного прийому видобування й передавання емотивної експресії. Його суть полягає в наданні мовленню динаміки з метою спеціально порушити звичні синтагматичні моделі для емоційного підкреслення, емпатичного виділення тих чи тих слів і словосполучень:

- *А єк си на ні зробит велика поклич та й зачнут їх там добре ловити – вни тогди йдут на рубанок у Волошіну, волошінами, ади, ходют [259, с. 113];*
- *Шо му крамарчук став'єє, може, гнилого, лиш тото берет, шо му си вдало [259, с. 79];*
- *Ти не бій си – я ті нічо лихого не зроб'ю [259, с. 82];*
- *А я б'ю так, що йк улп'ю, то тра вже й свічку давати [259, с. 83];*
- *Бо вна відьма тота, стрихат ци, ади того та й гляба їй приступити [259, с. 35];*
- *Дес далеко, не в нашому думу [252, ф. 688, с. 42];*
- *Гех, йк бих ізнайшов таку смерічку, аби на ні усіх війтів вивішети! [251, ф. 688, с. 21];*
- *Та й Юріштан бігав, що бігав полонинами, та лісами, та бих зна чім [251, ф. 688, с. 18].*

Формально та функційно до парцеляції дуже схожий прийом приєднання. Його застосовують у тому разі, коли логічно зв'язані частини висловлювання ніби не вміщаються в одну структурно-смыслову площину, коли на додаток до сказаного треба повідомити іще щось, – дуже важливе, істотне, коли треба щось емоційно уточнити. За таких умов з'являються розриви й невідповідності між стилістичними застосуваннями синтаксичних форм та їх нормальними значеннями [251, ф. 688, с. 27]:

- *Лиш тут онна молодичка...аби-сте були ласкаві приймити [251, ф. 688, с. 22];*
- *Говори-сте, Дмитрику, діждали би-сте [251, ф. 688, с. 29];*
- *Встидали би-сте ся таке серед білої днини говорити [251, ф. 688, с. 54];*
- *А камінь на йку маму в пазуху-сте сховали? [250, ф. 688, с. 73];*
- *Виджу доста гостей наскликали-сте [250, ф. 688, с. 77];*
- *Може, би-сте самі вибирали [250, ф. 688, с. 79].*

Аналізуючи творчу спадщину Гната Хоткевича, ми дійшли до висновку, що на синтаксичному рівні не спостерігається нагромадження однорідних елементів мови. По суті, можемо стверджувати про відсутність ампліфікації. Однак зауважимо про використання одного типу речення замість іншого, зокрема спонукального замість розповідного.

Експресивно-видільну функцію виконує і психологічно мотивований лексичний повтор. У спонтанному мовленні персонажів Гнат Хоткевич відбиває властивості думки, її драматизм й емоційну імпульсивність, стихійну спробу мовця перебороти неадекватність одиничного слова суб'єктивному почуттю. У неспонтанному ж (продуманому, творчо організованому) мовленні – це наслідок стилістичного осмислення слова [251, ф. 688, с. 16]:

- *Та й Юріштан бігав, що бігав полонинами, та лісами, та бих зна чім* [251, ф. 688, с. 16];
- *Ади вни так сидє, а вни баба бінна* [255, ф. 688, с. 71];
- *Аби жєдні уроки маржинки нашої не ловили си, єк сего глоту нічого си не ловит* [251, ф. 688, с. 33];
- *Яу у верхах сидять газди, то май опівночі встають, бо докив си вмити, докив си прибрати* [250, ф. 688, с. 46].

Також Гнат Хоткевич використовує звертання, найчастіше в середині речення. Таке вживання свідчить про мовні особливості гуцулів, бо такі звертання зазвичай вимовляють низьким тоном і в прискореному темпі, з обох боків виділяючи його паузами, що є характерним для мови жителів Гуцульщини:

- *Говори-сте, Дмитрику, діждали би-сте* [251, ф. 688, с. 21];
- *Не бій си, молодичко, не бій си – нічо ті си не стане* [251, ф. 688, с. 57];
- *То тепер так тра рахувати, пане вотамане, шо ти сам своєв руков свої побратими пострілев* [255, ф. 688, с. 358];

- *Ой не плачте, моя нене, журов не вбивай си* [250, ф. 688, с. 52].

Між емоційним та експресивним у мові наявний нерозривний зв'язок, але цей зв'язок характеризує не взаємозамінність, а чітке зіставлення. Появу мовленнєвої експресії на емотивній основі щоразу пояснюють тим, що людське слово – це сильний стимулятор психологічної мобілізації й інтелектуальної активізації суб'єкта [252, 688, с. 17].

Отже, експресивність синтаксичної структури художнього мовлення як стилістична категорія формується за допомогою відносного відхилення від сталого порядку організації синтаксичної структури. Таке відхилення має семантичний, функційний і структурний характер.

Морфологічні особливості прозових творів Гната Хоткевича представлені характерними для гуцульського говору рисами. Деякі з них мають вузьколокальний характер, зокрема вживання службових частин мови та прислівників, притаманних населенню Гуцульщини.

У цьому параграфі ми проаналізували найпоширеніші морфологічні зміни, які використовує автор у мові персонажів своїх прозових текстів. Такі зміни є складником ідіостилю Гната Хоткевича загалом, вони увиразнюють неповторні морфологічні особливості авторського художнього мовлення письменника. Варто зауважити, що зазначені риси властиві лише мовленню персонажів, а в мові автора вони не простежуються. Мова письменника є унормованою, на відміну від мови персонажів його творів.

2.3 Лексико-семантичні особливості ідіостилю Гната Хоткевича на тлі гуцульського діалекту

Ключовим аспектом усіх одиниць стилю письменника є відтворення в їх сукупності авторського світосприйняття. Тому дослідження ідіостилю певного автора тісно пов'язане зі з'ясуванням комплексу мовних одиниць та особливостей їх авторського використання, якими твори одного митця

відрізняються від інших творів. Такі мовні одиниці створюють авторську систему зображально-виражальних засобів і поєднуються в художньо мотивовану систему, зумовлену індивідуальністю митця.

Виступаючи на захист тих письменників, які вдало використовували у своїх творах діалектну лексику, Б. Ларін писав: «У них діалектизми виступають не штучним вкрапленням, а заповнюють пустоти літературної мови, наповнюючи її органічною пластичністю, колоритністю. У них застосування діалектизмів значною мірою більш переконливе, виправдане. Цілком засвоєна і вкрай необхідна письменникові діалектна лексика і фразеологія вводяться турботливо, доводяться до читача з найбільшою ясністю, на яку здатен письменник. Ефективність їх майже завжди забезпечена» [103; 247, с. 238].

В умовах сьогодення виникла нагальна потреба поглибленого вивчення мовленнєвої діяльності особистості митця крізь призму історичних умов, що позначилися на розвитку української мови загалом та її сучасному стані зокрема [37]. Саме з цієї позиції дослідження ідіостилу Гната Хоткевича стає актуальним, оскільки він є репрезентатором вияву національної мовленнєвої особистості того часу та її ментальності. Маючи в своєму арсеналі теоретичне підґрунтя, цілком можемо за допомогою характерних рис української ментальності зосередити свою увагу на конкретних виявах мовленнєвої діяльності письменника. Поза увагою не можемо залишати і науково-критичний матеріал, присвячений дослідженням авторської мови творів Гната Хоткевича та мови його персонажів.

Більша частина творчого життя Гната Хоткевича переплелась із Гуцульщиною. Унаслідок царських переслідувань він змушений був переїхати на постійне місце проживання у Галичину. Згодом, 1906 року, в зв'язку з етнографічною діяльністю переїздить на Гуцульщину. Саме тут він зосередився на вивченні життя і побуту гуцулів, їхніх звичаїв і традицій. Гнат Хоткевич починає записувати чимало обрядових пісень, занотовувати

звичаї та обряди цього краю, про що свідчать рукописи, які зберігаються у Центральному державному історичному архіві у м. Львові [99]. Він досить швидко вивчив гуцульський діалект. З-під його пера з'являються чимало оповідань, повістей, нарисів тощо: «Гірські акварелі», «Камінна душа», «Гуцульські образки» та інші, що принесли письменнику визнання.

Сам же письменник володів літературною мовою на досить високому рівні. Це простежується і з листування, і з авторських замальовок у п'єсах. Своєю мовною практикою, орієнтованою на народорозмовну мову, письменник висловлював прагнення – бути ближчим до українського народу, писати зрозумілою для людей українською мовою.

Ідіостиль Гната Хоткевича – це художнє зображення народної мови, засноване на ідейно-художніх особливостях його творів завдяки таланту, світогляду, життєвому досвіду, характеру, загальній культурі. Це система засобів вираження. Користуючись мовою свого часу, письменник добирає, поєднує мовні одиниці та їхнє сполучення відповідно до свого ідейно-естетичного підґрунтя, світобачення, об'єднує ці слова у своєрідну індивідуальну систему, яка стає історично, тематично й естетично виправданою. Однак підґрунтям мовотворчості завжди є мова народу, її система і структура, активний словниковий склад [74].

Гнат Хоткевич як талановитий письменник, відшліфовуючи свій оригінальний індивідуальний мовний стиль, розвиваючи власну творчу манеру, користується кращими традиціями, що не суперечить творчій індивідуальності, а створює основу для розвитку художнього таланту, тому що традиція – це «основний материк творчості, збільшенню якого сприяє новаторство» [160, с.22-23].

Гнат Хоткевич, маркуючи мовлення героїв діалектними рисами, максимально точно відтворює повну картину гуцульського говору, дотримуючись при цьому чіткості та послідовності відтворення його фонетики, лексики і граматики, створив свій особливий та неповторний мовостиль, у якому по-новому заграли барви народнорозмовного та

народно-поетичного слова, у повноті всіх своїх складників постає у його творах народна мова.

Загальновідомо, що мову творів письменника у поєднанні з живою розмовною народною можна вивчати в різних аспектах: що відбирає автор та як і для чого використовується мовні одиниці [158, с. 72]. Пропонуємо зосередити увагу на доборі мовних одиниць розвитку дібраних з народної мови засобів у творчій інтерпретації, що є характерним для ідіостилю Гната Хоткевича. Зокрема, звернемо увагу на активне використання загальноновживаної, розмовно-просторічної лексики та гуцулізмів, а також народних фразеологізмів.

Одним із важливих способів використання надбань народної мови є вживання Гнатом Хоткевичем гуцулізмів з їх парадигмами та граматичним значенням. У другій половині XIX ст. на Гуцульщині почав формуватися варіант української літературної мови. Цей етап став перехідним у розвитку і використанні особливостей гуцульської говірки. Саме за допомогою неї Гнат Хоткевич почав стилізувати мову персонажів творів, використовувати діалектизми у мові своїх творів. Він детально вивчав гуцульський говір, цілком усвідомлено та стилістично вмотивовано здійснював добір і вживання гуцульських діалектних рис в українську літературну мову.

Гнат Хоткевич у своїх творах на гуцульську тематику в «стилізації мови персонажів намагався якнайповніше відтворити гуцульську мовну автентичність, однак така мовна практика, незважаючи на більшу повноту відтворення гуцульських діалектних рис, помітно ускладнює сприймання художнього тексту читачеві, не знайомому в деталях із особливостями гуцульського говору» [115, с. 60]. Відсутні лексичні діалектизми у його авторській мові [136]. Зазначений спосіб використання гуцульських діалектних рис у художній мові слугував своєрідним еталоном для письменника.

На основі сказаного можемо чітко визначити, що наявність зв'язку письменника з мовним середовищем, в якому він перебував та писав, з

одного боку, та відсутність праць, у яких було б здійснено докладне послідовне прочитання текстів письменника з увагою до змодельованої структури гуцульського діалекту, – з другого, актуалізують необхідність з'ясування реального багатопланового відношення мовної практики Гната Хоткевича до його первісного мовленнєвого довкілля.

Гуцульський діалект використано як «важливий чинник художнього текстотворення. Способи його застосування різні: маркування мовлення персонажів окремими фонетичними, граматичними й лексичними гуцульськими діалектними рисами, використання гуцульського діалекту в ролі літературної мови» [25, с. 176].

Гнат Хоткевич не обмежувався у виборі способів вживання діалекту в художній мові, однак його використання регламентувалося редакторами-видавцями, художні тексти публікували з редакторськими правками діалектних форм [25]. Водночас використання гуцульського діалекту замість літературної мови у художніх текстах, включаючи авторське мовлення, цікаве як підтвердження самодостатності говору та ідіостилю письменника [25].

Народна основа мови творів Гната Хоткевича виявляється і в широкому використанні ним різнотипної народної фразеології. Письменник дав неперевершені зразки сталих висловів гуцулів. При цьому він творчо використовував народні мовні багатства, що особливо яскраво виявляється у вживанні ним приказок і прислів'їв, які здебільшого органічно зливаються із загальним текстом, зазнаючи певних змін або доповнюючись окремими деталями, зумовленими сюжетом твору.

У Гната Хоткевича народна лексика використана в різноманітних виявах, вона доцільно й органічно поєднана змістом змальовуваного, становлячи нерозривне ціле з іншими компонентами всебічно використаної і майстерно опрацьованої письменником народної мови.

Отже, дослідження мовного аспекту ідіостилю письменника розкриває саме ті ознаки, які дозволяють визначити образне мислення письменника,

тематику і проблематику, жанрові особливості та елементи форми художнього стилю його творів, дає можливість вирізнити цього письменника з-поміж інших, побачити його індивідуальну неповторність через відтворення народної мови своїх персонажів, дати оцінку його внеску у функціональну систему словесно-художніх засобів народорозмовної мови, визначити загальні закономірності й провідні тенденції розвитку літературної мови.

В основі будь-якої літературної мови лежить духовна народна сила, народні звичаї та традиції, що є надбанням кожного індивіда, засобом його самовираження [131, с. 101]. Слововживання як індивідуальне, часткове явище виражається в індивідуальному розумінні дійсності крізь призму мовних і мовленнєвих норм. У кожної людини є свій стиль висловлювання, властива тільки їй манера спілкування, свій активний словниковий запас. Чим більш багатогранна особистість, тим цікавіший та філігранніший її стиль мовлення. Це пояснюється тим, що внутрішні якості особистості беззаперечно виявляються в її мовленні. Літературна мова виражається в устах окремих мовців, які є взірцем для навколишнього середовища в усіх її виявах: освіті, культурі, побуті, традиціях, звичаях, соціальному становищі, свідомості, таланті, освіті [131, с. 107].

Значна роль у зображенні автентичності мови Гуцульщини належить Гнату Хоткевичу, бо саме його ідіостиль, ґрунтуючись на широких можливостях гуцульського говору, став одним з виявів духовності цього краю [113, с. 62]. Ключовим аспектом усіх одиниць стилю письменника є відтворення його світосприйняття. Тому проблема дослідження ідіостилу Гната Мартиновича тісно пов'язана з проблемою зображення мовної картини світу та проблемою особливостей мислення письменника, тематикою, що його цікавить, нормами і законами обраного ним жанру мовної особистості письменника.

В основі ідіостилу Гната Хоткевича лежить народна мова. Сам письменник був глибоко переконаний, що гуцульський говір відіграє велику

роль в історії української літературної мови, чує її, урізноманітнює та увиразнює. Тому джерельною базою для митця було вивчення говірок, етнографічних та фольклористичних матеріалів. Проте основним і найглибшим джерелом була Гуцульщина з її природою, звичаями, обрядами, віруваннями і світоглядом. З цього приводу І. Приходько писала: *«Образи зродилися з естетичних потрясінь, свіжих вражень, захоплень Карпатами, людьми, мовою, звичаями. І виник, може, й для самого автора несподівано, психологічний портрет українця-гуцула такої тонкої роботи і так любовно виконаний, що подібного не витворив і той, хто народився і виріс у тому краї»* [149, с. 93].

Також спектр стильових особливостей мови письменника проходить крізь призму наявних міфологем, фольклорно-міфологічних образів у структурі його текстів, художньо відновлених на ґрунті національної спадщини усної народної творчості. Цю ключову особливість окреслимо як міфологічний фольклоризм. Така особливість яскраво демонструється у стилізації художнього тексту на міфологічні теми, сюжети, мотиви; функціональному залученні елементів міфу для формування символічного підтексту в художньому творі; використанні міфу як засобу зображення циклічної концепції світу; komponуванні художнього твору за принципом відповідності застарілим міфологічним конструкціям, що простежується в його жанрово-композиційних особливостях [149].

Художній прийом уведення діалектної лексики в мову художнього твору ґрунтується на протиставленні цієї лексики лексиці літературній, тобто на опозиції останній.

Гнат Хоткевич належить до тих письменників, кому діалект близько знайомий за міцними побутовими зв'язками і служить засобом достовірного і повного відображення характерів, ідеологічної своєрідності. Діалектну лексику, ареалом якої є Гуцульщина, використано в усіх прозових творах письменника.

Діалектизми у творах Гната Хоткевича є тими мовними засобами, які надають художнім текстам особливого колориту, виконують вагому експресивну функцію, відзначаються стилістичною вмотивованістю [144].

Варто зауважити, що Гнат Хоткевич виявляє добру обізнаність з побутом та особливостями життя персонажів. Так, події, які розгортаються у його творах, змальовані живою народною мовою, в авторську розповідь і особливо в мову персонажів цілком доцільно і вмотивовано вкраплюються місцеві діалектні назви... Автор не зловживає діалектними словами, замінюючи їх нормативними, літературними... [145].

У тексті художнього твору діалектизми набувають додаткового смислового та естетичного навантаження. В авторському текстотворенні те чи інше слово вживається в одиничному значенні. Одиничними є й ті словоформи, які входять до парадигми окремої лексеми. Використовуючи конкретне слово в художньому тексті, письменник реалізує один із декількох компонентів складного цілого – лексеми. Діалектний характер хоч би одного з цих компонентів створює діалектність усієї лексеми і протиставляє її всім лексемам літературної мови. У конкретних реалізаціях фрагментів лексем (змісту і форми) виявляються диференційні ознаки діалектних одиниць, які перебувають в опозиції до літературної мови.

Це може бути окреме значення слова, а не вся його семантична структура, окрема словоформа, а не вся граматична парадигма, окрема словотвірна одиниця, а не словотвірна модель, поєднуваність певного слова, а не вся синтагматика цієї лексеми. Діалектні диференційні ознаки слова можуть реалізуватися також і на фонемному рівні.

Наявність хоча б однієї діалектної диференційної ознаки в слові свідчить про те, що це слово діалектне.

Стилістична активність слів з диференційними діалектними ознаками робить ці слова помітним і повноцінним компонентом мови художнього твору.

Отже, діалектизми у творах Гната Хоткевича виконують характерологічну функцію, розкриваючи внутрішній світ героїв, містять виразне додаткове емоційне забарвлення (*драбуги (ледарі, волоцюги, пройдисвіти) – зневажл.*), є повноцінним компонентом національної культури, посилюють експресивність художнього тексту, справляють враження свіжості й нешаблонності мовної тканини твору.

Значний експресивний потенціал мають такі діалектизми, які утворені за відомими словотвірними моделями, але з використанням інших, ніж у літературній мові, дериваційних морфем (*навзаєм, запосміхається, засумовані, прочував* тощо).

Коренева морфема має загальний семантичний зміст, який у конкретних словах реалізується в окремих значеннях. У діалектизмах відбувається освіження значення кореня. Усі морфологічні компоненти діалектизму зрозумілі носієві літературної мови, тому читачеві неважко зрозуміти діалектизм загалом (*пишнів, встидаю, гадкувати* тощо). Відбувається реалізація потенційних можливостей мови в конкретних словах, де синтагматика морфем є незвичайною.

Незвичні для читача – носія літературної мови – комбінації кореневих дериваційних морфем створюють нову семантичну якість, куди входить також і спільне значення певної словотвірної моделі, більш абстрактне, ніж окремі конкретні слова, які її репрезентують.

Такі діалектизми часто спричиняють творення широкого спектру словотвірних значеннєвих, стилістичних та інших асоціацій, які народжують у них глибокий «другий» план, вони сприймаються читачем у загальному спектрі мовної і позамовної картини, а не площинно; ці діалектизми мають позитивне мовне експресивне навантаження.

Діалектна лексика є невід’ємною характерною ознакою ідіостилю Гната Хоткевича. Письменник використовує її у своїх творах, з одного боку, як зазначає Ю. Шерех, «..., щоб занурити читача в місцеві обставини, створити так званий місцевий колорит. Звичайно, це буває в мові дійових

осіб, але іноді шириться і на авторську оповідь...» [199, с. 48]. А з іншого – його цікавив цей мовний колорит, його автентичність, неповторність, він був зачарований цією лексикою: «Зачарований гуцульським краєм, письменник вивчав життя народу, побут і звичаї, мову, багатий і самобутній світ фольклору..., він прагне збагатити українську літературу гуцульськими мотивами ...» [199, с. 241-242]. Діалектна лексика, використана у творах Гната Мартиновича, характеризується оригінальністю, самобутністю, неповторністю та розмаїттям. І це є однією з ключових ознак ідіостилю письменника.

Своєрідність мови митця зумовлюється можливостями народної мови, тому із впевненістю можемо стверджувати, що саме мова народу вишліфовує індивідуальність письменника. Мові притаманно чимало засобів для увиразнення думки, передачі її тонкощів [192, с. 131].

Саме жанр художньої літератури передбачає яскраве відображення мовних рис, характерних автору, його мовленнєвої особистості, у першу чергу, у сфері пошуку оригінального стилю письменника. Індивідуальне в мові Гната Хоткевича виявляє себе у вибірці та використанні мовних засобів або їх поєднанні, різноманітних лексичних і фольклорних елементів, розмовної, народної та діалектної лексики, сталих виразів, атрибутивних словосполучень найрізноманітніших видів, номінативних або інших синтаксичних конструкцій, а також в інтонаційному синтезі, ритмізації мови тощо.

Одним із ключових аспектів ідіостилю Гната Хоткевича є діалектність. Зміст творів письменника глибоко переконує в тому, що способом його передачі є простонародна мова. Так, Гнат Хоткевич запозичує матеріал для своїх творів з усіх куточків Гуцульщини. А гуцульський діалект, у свою чергу, – це один з архаїчних говорів галицько-буковинської групи південно-західного наріччя. Оскільки мова творів письменника ґрунтується на українському говорі, то і передавала всю велич, неповторність та автентичність цього краю.

Категорія індивідуального формується також внутрішньою ідіолектною нормою художнього мовлення [82]. Це виявляється у тому, що майстер слова створює власну систему мовних засобів, встановлює індивідуально-неповторні системні зв'язки між одиницями, що її складають, і відповідно між явищами у художній моделі дійсності.

До індивідуальних складників ідіостилю Гната Хоткевича належить глибока художність його мови як ознака, що поставила письменника на один щабель з найвидатнішими світовими майстрами слова. Вона пластична, рельєфна, стисла, колоритна. Навіть у невеличких творах подаються скупими мовними засобами максимально відчутні картини зовнішнього світу або глибокі внутрішні переживання. Науковий аналіз мови письменника з усією наочністю показує, що її простота, ґрунтування на антеїзмі (єднанні людини з природою) і гармонійність є здобутком творчої й інтенсивної праці митця.

Дослідники відзначають, що Гнат Хоткевич активно використовує гуцульську говірку для передачі мовного колориту та атмосфери Гуцульщини. З-під руки майстра значеннєва структура висловлювання спрощується, слова скорочуються. У ній поєднуються художня спрямованість твору загалом та авторська творча індивідуальність зокрема [97, с. 156].

Предметом вивчення Гната Хоткевича була не лише мова як знакова система, його цікавила передусім її реалізація в устах народу. Однак при повній перевазі народнорозмовної мови знайшли своє місце й елементи давніх літературних мов: старослов'янської, частково давньоруської, староукраїнської [134, с. 520].

М. Рудницький у своїй праці «Невгамовний темперамент» цитував Гната Хоткевича: *«Я не Шекспір, – доводив він, – і не вмію з чужих сюжетів створювати нові конфлікти і нові характери. Я хотів би якнайближче триматись гуцульських танців, пісень, народних обрядів, щоб зберегти те, що за якийсь час перейде тільки у книжки вчених. Уявіть собі,*

який це міг би бути театр, якби в ньому всі артисти відчували щось особисте у своєму репертуарі і вносили в нього раз у раз щось нове!» [154, с. 67].

Дослідники стверджують, що Гнат Хоткевич був великим знавцем літературної мови, про що свідчить значна творча спадщина, наприклад: лист до О. Кобилянської [242; 262, ф.688, оп.1, спр.332, арк. 23 зв.], лист до президента Академії наук України [261, ф.688, оп.2, спр.5, арк. 2 зв.], невідомий лист Гната Хоткевича [262, оп.2, спр.332, арк. 21 зв.] тощо. Однак він свідомо за основу брав гуцульську говірку і використовував у своїх творах, диференціюючи їх за принципом ідейно-семантичної спрямованості твору. Підтвердженням цього слугує значний доробок Г. Хоткевича про Гуцульщину: «Гуцульские співаночки» [230; 273, ф.688, оп.1, №271, 15 арк.], «Маленькі образки великої справи» [237, ф.688, оп.1, спр.251], «Гуцульщина» [273, ф.688, оп.1, спр.271], «Гуцулы и гуцульщина» [Хоткевич Г.: ф.688, оп.1, спр.107, 84 арк.], «По горной галиции: гуцулы и гуцульщина: очерки» [239; 240; 241] та ін.

Художній світ творів Гната Хоткевича – це складне й багатогранне явище. Його твори увиразнені різноманітною тематикою: він знаходить себе у пізнанні психіки людини, її внутрішнього світу, переживань, не стояв осторонь соціально-політичних проблем сучасності, поринав у простори народного світосприйняття, не залишався байдужим щодо досліджень визначних історичних постатей і подій «давно минулих днів». Саме тому найбільше визнання митцю принесли твори на історичну тематику, адже в минулому він плідно вишукував коріння духовності, культурних традицій і звичаїв народу. Причому визначальною рисою письменника в українській класиці стали твори саме на гуцульську тематику. До таких належать: повість «Верховинці», романи «Довбуш», «Гуцульський рік», «Непросте», «Практикований жовнір», «Камінна душа» та інші [191].

Серед традиційних складників ідіостилю Гната Хоткевича мовознавці вказують на його народнопоетичну основу, але, на відміну від інших

письменників, він дав зразки не стилізації, а органічне вираження самобутньої оригінальної творчості через фольклор як форму національного самовираження. Мова народної пісні з її ліричними та епічними формулами, мова народних прозових епічних творів, сам поступ народної творчості увиразнилися в творчій спадщині Гната Хоткевича.

Мовна творчість письменника ввібрала в себе і творчо переосмислила усталені фольклорні асоціації, оновивши їх у художніх образах. С. Єрмоленко підкреслює, що звучання народнорозмовного, народнопоетичного слова виявляється як у зовнішніх ознаках мовної майстерності письменника – в характерних словосполученнях, фразеологізмах, так і у внутрішній семантичній організації його мови, пов'язаній з певною психологічною константою, що єднає творчість воістину народного письменника з творчістю народу [61, с. 45].

Новаторство Гната Хоткевича полягає в тому, що він писав п'єси, послуговуючись гуцульською говіркою, став зачинателем гуцульського сценічного мовлення. Автор висунув пропозицію створити сучасний професійний Гуцульський театр, метою якого було б відродження кращих давніх народних традицій [256, ф.688, оп.1, спр.6081].

Гнат Хоткевич вважав, що гуцульський говір є джерелом формування української літературної мови, збагачення її та урізноманітнення, а тому з огляду на це ретельно досліджував цей говір, застосовував при написанні, зокрема, драматичних творів. Митець навчився не лише вільно розмовляти і писати говором, але й почав навіть мислити, як гуцул.

Отже, дослідження ідіостилю Гната Хоткевича продовжує бути актуальним у мовознавстві. Необхідність і значущість подальших наукових студій мотивується невичерпністю мовної компетенції письменника та історичним значенням його ідіостилю у формуванні світоглядного словника української ментальності.

Питання дослідження особливостей функціонування гуцулізмів у творах письменника неодноразово ставало предметом наукового вивчення

лінгвістів. Однак, маючи тривалу історію, це питання є не достатньо дослідженим. Діяльність Гната Хоткевича, як відомо, тісно пов'язана із Західною Україною, зокрема із Гуцульщиною. Метою письменника було не тільки збагатити українську мову гуцульськими мотивами, а й показати всю велич і глибину мовної образності гуцульського слова [205].

Одним із стилістично виразних зображувальних засобів місцевого колориту у творах Гната Хоткевича є, за нашим спостереженням, емоційно-забарвлена лексика, що має ознаки територіальної прив'язаності. Вона створює цілісну картину зображення світосприйняття гуцулів, їхньої поведінки, світобачення, стереотипів, побуту [205].

Гуцулізми здебільшого широко використовуються у монологіях, внутрішніх монологіях, діалогах, полілогах дійових осіб з метою повного відтворення місцевого колориту. Мова персонажів твору – це засіб індивідуалізації, однак мова автора не виключає використання гуцульських діалектизмів під час описів природи, інтер'єру, звичаїв, побуту, певних обставин тощо [7].

Автор уживає безліч територіальних і соціальних гуцулізмів на позначення одиниць ландшафту, назв рослин і тварин, стосунків між родичами, наприклад: *головиця* «дівич-вечір», *гавра* «барліг, лігво звіра» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *полонина* «безліса ділянка верхнього поясу Українських Карпат, яка використовується для пасовиська та сінокосу», *жереп* «гірська сосна з чорною корою і неколючими короткими листками» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *ізвір* «міжгір'я, ущелина» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *плай* «стежка в горах» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *царина* «огорожене місце для сінокосу» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *цара* «чужий край» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *грунь* «вершина гори, кругла лісиста дорога» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *вориння* «загорожа з довгих жердин, прибитих до стовпців» [256, ф. 688, оп.1, спр.6081], *тазда* «господар» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *любаска* «коханка» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *дєдьо*

«батько» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *ровта* «ватага, гурт людей» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *крис* «рушниця» [256, ф.688, оп.1, спр.6081] та ін.

У творах митця трапляються етнографізми, не притаманні жодному регіону: *бартка* «маленька сокира» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *берфела* «товста дерев'яна пластина з дірками» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *верклюг* «стовп, що обертається навколо своєї осі» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *дараба* «пліт, збитий із дерев'яних кругляків» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *гачі* «штани з домотканого полотна чи сукна» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *гугля* «верхній одяг без рукавів» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *кептар* «верхній хутряний одяг без рукавів» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *оструб* «дерев'яні стіни будівлі», *сардак* «рід верхнього теплого короткого сукняного одягу» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *трембіта* «гуцульський народний духовий музичний інструмент у вигляді довгої дерев'яної труби без вентилів і клапанів» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *флоєра* «басова сопілка-зубівка, майже метрової довжини, поширена на Гуцульщині» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *черес* «старовинний широкий шкіряний пояс, зшитий уздовж з двох складених разом ременів так, що мав усередині порожнину для грошей та інших цінних речей» [256, ф.688, оп.1, спр.6081]. Етнографізми увиразнюють образи, довершують повноту і глибинність уявлення про гуцульський світ з усіма його таємницями і різнобарв'ям, підсилюють образність: *Ватаг пам'ятає, у кого й скільки якої худоби, чиї вівці позначені обиркою, а чиї пічкамі, бо їм вирізано пічку в усі. Один тазда мітить свої вівці стрівкою... А рогату худобу то вже «псинують», кладучи який знак на роги... Усякі є «знаменєта» – і всіх їх мусить пам'ятати ватаг* [256, ф. 688, оп.1, спр.6081].

Зауважимо, що автор нечасто використовує слова, що є назвами на позначення побутових понять, які використовують гуцули у своїму мовленні, однак мова його героїв насичена ними. На нашу думку, це зумовлене високою освіченістю Гната Хоткевича і прагненням глибоко

передати мову, звичаї і традиції місцевості, де відбуваються події, долучити до них читача, наблизити до дійсності.

Поряд із гуцульськими говорами Гнат Хоткевич використовує лексеми інших говорів, щоб порівняти, зіставити, відобразити характерні мовні особливості, відмінності у звичаях, традиціях, побуті тощо [170]. Наприклад, яскравим персонажем є бездомний бурлака Михайло з Наддніпрянщини («Довбуш»), колись – селянин. Його мовлення – яскравий взірєць саме наддніпрянського говору [251, ф. 688, оп.1, спр.112, арк.61-69]: *«Він ото як об'явив себе полковником, як почали до нього сипатися люди, ой-ой... І мужики йдуть, і винники, і пасічники, і запорожці, й старі гайдамаки, котрі притихли були до слушного часу. Та як двинув Верлан свою вармію – так аж затрусив Польщею»* [251, ф. 688, с. 65]. Також автор послуговується і літературним розмовним мовленням, стилізуючи його в мові окремих персонажів. Таким прикладом у романі є отець Кравець: *«Існують питання, котрих не повинен собі чоловік задавати...Смисл буття... Скільки б ти не читав книжок – ніщо тобі не допоможе, і смислу життя ти словом не оприділиш...»* [251, ф. 688, с. 160].

Таке мовлення відзначається унормованістю, відсутністю діалектизмів, проте у творі трапляються поодинокі випадки, коли письменник додає у мовлення священника гуцулізми з метою підкреслити автентичність і неповторність говору: *А відтак єгомость кажуть Олексі: На-ко, йгім, Оле, д'мені – шос ізговоримо* [251, ф. 688, с. 159]. Створивши образ Кравця у своєму романі, автор на прикладі його зацікавлення мовленням гуцулів, формами звертань показує всю красу і глибину вікових традицій, гуцульський етикет: *Кравець з охотою слухає всі оті гречності. Йому подобається, що в сих людей таке багатенство всяких формул ввічливості: Пробачайте, даруйте, прошу вібачити на цім слові, шенуючи ваш гонір...* [251, ф. 688, с. 168]. Підтвердженням цього є використання автором таких формул ввічливості у своєму мовленні.

На відміну від фонетичних і морфологічних ознак, які стилізують мовлення персонажів твору як гуцульське, реально відображають образи, підкреслюють їх індивідуальність, лексичні гуцулізми й у мові автора вживаються на позначення тих реалій [Вдовіченко Л.: 2004], які не побутують у літературній мові. А тому такі лексеми виконують експресивну функцію, адже слово, використане у діалекті, є стилістично оформленим омонімом чи синонімом до стилістично нейтрального літературного відповідника. Таке слово у художньому тексті набуває естетичного забарвлення, образності [173].

Автор використав чимало гуцулізмів, які можна диференціювати за такими тематичними групами:

1) *номени на позначення осіб за родинними зв'язками і свояцтвом*: дедя «батько» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], вуйко «дядько по матері» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], неня «мати» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], челядина «жінка» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], челідь «жінки» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], любас «коханець» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], любаска «коханка» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], молодєк «молода людина» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], легінь, флекєв «хлопець» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], тазда «господар» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], таздиня «добра господиня» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], батяр «гультяй, хуліган, авантюрист» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], верховинець «мешканець гори» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], гаман «злочинець» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], дідич «поміщик» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], бадіка «сільський дядько тощо» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], фамілія «рідня, родина, прізвище» [256, ф.688, оп.1, spr.6081];

2) *номени на позначення одягу*: вберя «одяг» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], лудіння «новий, святковий одяг» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], гугля «верхній одяг без рукавів» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], гачі «штани з домотканого сукна або полотна» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], кептар «верхній хутрянний одяг без рукавів» [256, ф.688, оп.1, spr.6081], крисаня «чоловічий

літній фетровий капелюх з прикрасами» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *сардак* «короткий верхній теплий домотканий одяг, оздоблений вовняною ниткою» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *черес* «старовинний широкий шкіряний пояс, зшитий уздовж з двох складених разом ременів так, що мав усередині порожнину для грошей та інших цінних речей» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *каптур* «капішон», *очкур* «мотузка для під'язування штанів», *байбарак* «короткий кожух» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *баршівка* «вишитий чоловічий фетровий капелюх» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *вуставка* «вишивка на рукавах жіночої сорочки» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *попружка* «жіночий пояс, зроблений з грубої кольорової пряжі» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *сірак* «старовинний верхній довгополий одяг із грубого сукна» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *мундур* «переважно військовий форменний одяг» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *помана* «річ, подарунок в пам'ять за померлу людину», *анцуг* «костюм» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *ба́йор* «кольоровий пояс, виплетений з вовняних ниток» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *бочкори* «постоли» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *кобеняк* «верхній чоловічий одяг» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *мешти* «туфлі» [256, ф.688, оп.1, спр.6081];

3) *номени на позначення господарських споруд*: *обора* «частина садиби, приміщення для худоби» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *шпихлір* «приміщення для зерна» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *кошера* «тимчасово загороджене місце для овець» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *струнка* «намет, призначений для доїння овець» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *болгарка* «тимчасово загороджене місце для худоби на полонині» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *стаднарка* «стайня для коней на полонині» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *оструб* «дерев'яна стіна» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *балган* «лісорубська хатина круглої форми» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *зимарка* «хатина і стайня в горах, де господарі взимку згодовували худобі сіно, що його неможливо було звести до села, бо дуже круті гори та ін.» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *стая* «пастуша хатина на полонині» [256, ф.688, оп.1, спр.6081];

спр.6081], *колиба* «хатинка пастухів на полонині» [256, ф.688, оп.1, спр.6081];

4) *номени на позначення житлових споруд*: *гажда* «гуцульська садиба» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *стая* «дерев'яна будівля пастухів на полонині» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *заватра*, *застайка* «прибудова до стаї, призначена для ночівля пастухів та ін.» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *плебанія* «двір, на якому розташовувалась церква і помешкання священника» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *обійстя* «двір» [256, ф.688, оп.1, спр.6081];

5) *номени на позначення господарських речей*: *верета* «домоткане полотно з вовни чи льону» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *бесаги* «дві торби, з'єднані одним полотном, які носять перекинутими через плече» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *курей* «шнурок» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *дзьобня* «невелика за розміром торбина з полотна, вовни чи шкіри, яку носять через плече» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *ліжник* «вовняна ковдра або килим з геометричними візерунками» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *бюрок* «невеличкий стіл, призначений для письма» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *бараниця* «укривало з кожушаного овечого хутра» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *джі́рга* «вовняне укривало на ліжко тощо» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *таб'івка* «шкіряна сумка, яку носять через плече» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *фл'єшка* «пляшка» [256, ф.688, оп.1, спр.6081];

6) *номени на позначення назв посуду*: *бринздєнка*, *бербениця* «дерев'яний посуд продовгуватої форми з двома днами для зберігання молока і бринзи» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *пугар* «склянка» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *збанок* «бутель, велика банка, але з ширшим отвором» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *б'єрівка* «барило, бочечка» [256, ф.688, оп.1, спр.6081];

7) *номени на позначення боротьби проти гноблення і несправедливості*: *ватага* «гурт людей» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *ватаг* «отаман, керівник» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *пушкар* «поліцай»,

порошниця «порохівниця» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *збуй* «розбійник», *смоляк* «спеціальний поліцейський підрозділ, завдання яких – переслідування опришків» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *пушка* «рушниця» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *зимовник* «місце переховування опришків взимку» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *крис* «рушниця» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *гурма* «юрба, натовп» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *ровта* «загін війська» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *підтроюдити* «підмовити, підбурити», *пійма* «вороже ставлення до когось» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *піймати* «спіймати, зловити» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *фузія* «зброя» [256, ф.688, оп.1, спр.6081];

8) *номени на позначення продуктів переробки й обробки (промисел)*: *будз* «овечий сир кулястої форми зі свіжого молока» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *вудра* «сир вторинної переробки молока» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *жентиця*, *дзер* «сироватка» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *керлиба* «відходи від переробки молока, призначені для виготовлення сиру нижчої якості», *бордюг* «шкіра, знята цілою з кози чи теляти» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *грис* «висівки» [256, ф.688, оп.1, спр.6081];

9) *номени на позначення професій за видом діяльності*: *гайдер*, *бовгар* «пастух великої рогатої худоби на полонині» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *спузар* «пастух, в обов'язки якого входить догляд за вогнем у колибі», *стадар* «пастух, який випасає стада коней» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *дійник* «дояр», *ватаг* «старший вівчар» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *бутинар* «лісоруб», *побережник* «лісник» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *жандарм* «міліціонер» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *баба-бранка* «баба-повитуха» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *балагура* «візник з возом (підвода) для перевезення вантажів і людей на далекі відстані» [Хоткевич Г.: ф.688, оп.1, спр.6081], *бовар* «волячий пастух» [Хоткевич Г.: ф.688, оп.1, спр.6081], *вакар* «коров'ячий пастух» [Хоткевич Г.: ф.688, оп.1, спр.6081], *гомось*, *єгомось* «священник», *імость*, *їмость* «попадя» [Хоткевич Г.: ф.688, оп.1, спр.6081], *опришок* «злодій, народний месник» [Хоткевич Г.: ф.688, оп.1, спр.6081],

пушкар «стрілець, мисливець», *шандар* «жандарм» [Хоткевич Г.: ф.688, оп.1, спр.6081], *ключер* «суддя» [Хоткевич Г.: ф.688, оп.1, спр.6081];

10) *номени на позначення діалектів-професіоналізмів*: *клебука* «крюк, гачок» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *ватра* «вогонь» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *верклог* «стовп, що обертається навколо своєї осі, до якого кріпиться берфела» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *берфела* (*кужба*) «груба дерев'яна пластина з дірками, на яку вішають котел» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *ватарник* «частина стаї, де палять вогонь на ватрі» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *ботелев* «дірявий круг з ручкою, який використовують під час приготування сиру»; *бутин* «лісові роботи» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *ворина* «зрубаний тонкий довгий стовбур дерева, який використовують для огорожі» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *жердина*, *кішня* «жнива», *ковбки* «колоди» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *балта* «сокира», *бάρда* «широка теслярська сокира» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *бардичка* «теслярська сокира» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *бартка* «гуцульський топірець» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *бегар* «кийок» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *вожжі* «віжки» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *волічка* «кольорові нитки для вишивання або ткання килимів» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *воловіця* «мотуз, мотузка, налигач, мотузок», *трáлі* «вила», *казán* «відро», *сохтирія* «псалтир», *храм* «храмове свято» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *брич* «бритва» [256, ф.688, оп.1, спр.6081];

11) *номени на позначення міри*: *бринздєнка*, *бербениця* «одиниця виміру сиру, яка дорівнює 16 кг» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *терх* «міра ваги молочно-сирних продуктів, яка дорівнює 32 кг» [256, ф.688, оп.1, спр.6081]; вантаж на коня, який складається з двох бербениць, зв'язаних між собою [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *міртук* «міра об'єму чи ваги, що дорівнює двом літрам чи двом кілограмом» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *кавалок* «шматок» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *телётка* «бочечка місткістю 25 літрів» [256, ф.688, оп.1, спр.6081];

12) *номени на позначення ландшафтних об'єктів природного та штучного походження*: *кечера* «крута гора, поросла лісом, за винятком вершини», *бер* «кладка», *ізвір* (рідше – *звір*) «міжгір'я, ущелина» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *грунь* «вершина гори» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *дебра* «стрімке узбіччя гірських потоків, поросле кущами» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *джємора* «місцевість, поросла чагарниками», *сигла* «густий, непрохідний ліс» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *зарінок* «похилий берег ріки, вкритий травою або рівне місце біля річки, вкрите травою» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *царинки* «безлісі ділянки», *строми* «круте урвище, провалля» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *кваша* «болото» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *плай* «чиста від лісу лука в горах», *полонина* «високогірне пасовище» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *ровінь* «рівнина» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *хаща* «ліс», *бакша* «баштан» [256, ф.688, оп.1, спр.6081];

13) *номени-фітолексми*: *жереп* «гірська карликова сосна» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *скоруха* «горобина» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *бриндуша* «шафран» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *невісточки*, *головатень*, *кучєревець*, *нитота*, *горонь*, *брустурник* «трави, що мають лікувальні властивості» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *барабу́ля* «картопля» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *без* «бузок» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *боштан* «гарбуз» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *буриння* «картоплиння» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *глиг* «глід» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *жалива* «кропива» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *косіця* «квітка» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *подорожнік* «спориш» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *яфини*, *афони* «чорниці» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *багна* «трава» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *бриндюшки* «проліски» [256, ф.688, оп.1, спр.6081];

14) *номени-зоолексми*: *маржина* «худоба» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *голубань* «віл, сизий, як голуб», *боцьок* «лелека» [256, ф.688, оп.1, спр.6081], *когут* «півень» [256, ф.688, оп.1, спр.6081].

Лексми, вжиті у прозових творах Гната Хоткевича, є цінним компонентом, складником «його неперевершеного ідіостилю. Вони

характеризуються багатим різнобарв'ям гуцульського колориту. Зокрема варто приділити велику увагу його «Матеріалам про звичаї, побут гуцулів (записи, замітки, уривки творів)», які є своєрідним тлумачним довідником. У ньому чітко та детально пояснює значення, роль та використання тих чи тих лексем, реальне функціонування гуцулізмів та властивих тільки певній території термінів і понять.

Ці матеріали свідчать про тісний зв'язок Гната Хоткевича з місцевим населенням, прагненням передати пізніше у своїх творах усю велич, неповторність, повноту, глибину та автентичність лексичного матеріалу Гуцульського краю» [228], збираючи лексеми з першоджерел (маємо на увазі живе мовлення гуцулів, яке ретельно вивчав Гнат Хоткевич і записував у свій щоденник), носіїв діалектного мовлення. На його переконання, саме гуцульський говір – неповторне джерело літературної української мови, саме завдяки йому наша мова матиме змогу поповнитися новими лексемами, урізноманітнитися, адже він – втілення праукраїнської мови з усіма її архаїчними явищами і формами [46].

Гнат Хоткевич не використовував стилізований гуцульський говір, а послуговувався першоджерелом, оскільки воно містить глибоке сакральне змістове наповнення, яке характеризується образністю, закодованою інформативністю про буття, звичаї, побут, традиції населення Гуцульського краю [46].

2.4 Фразеологізми як один із виражальних засобів ідіостилю Гната Хоткевича

Фразеологізми є одним із засобів увиразнення мови, позаяк дають змогу чітко окреслити висловлене, влучно, дотепно та яскраво охарактеризувати та описати явища й події.

Фразеологізми є невід'ємним складником ідіостилю письменника, адже є специфічним виявом засобів комунікації та репрезентації як мови

власне письменника, так і мови його персонажів. Це, по суті, дозволяє відрізнити ідіостиль одного письменника від іншого, виділити авторське мовлення певного митця серед усієї мовної палітри художніх творів.

Використання загальноновживаної лексики у фразеологізмах, вжитих у текстах, набувають нових значень, яскравих відтінків та замінюють відсутність слів, яких бракує для опису дій, понять, явищ. Це свідчить про образність мови, її стилістичні особливості, які доповнюються й збагачуються завдяки використанню стилістичних засобів контекстуального перетворення фразеологізмів. Саме такої думки дотримується О.Є. Клещова [84, с. 125].

Звісно, ми підтримуємо думку згаданої дослідниці, позаяк вважаємо, що фразеологія є одним з найяскравіших виражальних засобів. Саме фразеологізми надаються певної колоритності мові письменника. Тому можемо стверджувати, що фразеологізми є невід'ємним складником, навіть своєрідним атрибутом індивідуальної мовної манери письменника.

Також ми солідарні з М.М.Шанським [193, с. 24], який зазначає, що «Фразеологічні звороти – яскравий стилістичний засіб зробити мову сильною й барвистою, образною і переконливою. Влучне крилате слово, повне народної мудрості прислів'я, виразна ідіома пожвавлюють мову, за їх допомогою вона стає більш соковитою, емоційною» [193, с. 7].

Цю думку підтримує й В.Д. Ужченко [179, с. 55] у своїх працях: «Добірна, фразеологічно багата мова не лише навчає, а й виховує сентенціями, які містяться в ідіомах, прислів'ях, приказках, примовках, відкриває глибини й самої мови-криниці» [179, с. 65].

Зважаючи на те, що більшість художніх засобів української літератури переважно диктує вибір тих чи тих стильових засобів, що є певними їхніми домінантами, варто зазначити, що фразеологізми є яскравим виражальним засобом, що репрезентує усю мовну палітру художнього стилю письменника. По суті, фразеологізми мають у своєму складі абсолютно граматично і синтаксично незалежні одне від одного слова, які

сприймаються як одне синтаксичне ціле. Читаючи твори Гната Хоткевича, ми можемо спостерігати єдність форми та змісту фразеологізмів у контексті використаних письменником лексичних одиниць.

Саме завдяки влучному та яскравому використанню фразеологізмів ми можемо запевнити в неповторності та своєрідності використаних Гнатом Хоткевичем фразеологізмів, адже саме вони досить яскраво, точно та влучно дають змогу описати, визначити та схарактеризувати явища реальної дійсності. Жодна лексична одиниця не здатна за своїм компонентним складом та граматичними категоріями настільки точно, лаконічно та яскраво відтворити реальну дійсність.

Саме фразеологізми, поряд із часто вживаними діалектами, досить розлого представляють емоційно-експресивну лексику, чітко, довершено та яскраво зіставляються з діями, подіями, явищами, описуваними у творах письменника, а інколи виконують і номінативну функцію, оскільки не тільки окреслюють чи описують щось або когось, а й називають певну дію, явище чи поняття.

Зважаючи на викладене вище, ми схиляємось до думки, що фразеологізми, поряд з іншими мовними засобами, беруть активну участь у створенні ідіостилю письменника, оскільки з іншими лексичними та граматичними одиницями беруть активну участь у доборі відповідних одиниць та побудові тексту художнього твору на основі вдало дібраних письменником мовних засобів.

Досліджуючи фразеологізми у контексті ідіостилю Гната Хоткевича, маємо наразі підстави стверджувати, що, надаючи певну влучну інформацію та надаючи влучну, дотепну характеристику подіям, явищам чи персонажам, а також забарвлюючи зображуване певним колоритом, фразеологізми виконують не тільки називну, а й інформативну, волонтеративну та експресивну функції. Використання фразеологізмів уможливорює більш чітко та яскраво репрезентувати власне ставлення до дій, подій, явищ, персонажів, краще та доступніше сформулювати думку, донести до читача

задум, репрезентувати таким чином свій авторський стиль крізь призму дібраних мовних засобів, серед яких – і фразеологізми.

Також варто додати, що фразеологізми є своєрідними репрезентаторами мовної автентики, закованої в художній творчості письменника, певним рушієм до активізації емоційного підґрунтя, притаманному мовному колориту, відтвореному в прозових творах Гната Хоткевича.

Питанням дослідження фразеології, зокрема у контексті аналізу та вивчення стилю письменників займалося чимало науковців, зокрема Т.О. Євтушина у статті «Соматична фразеологія як ознака ідіостилу західноукраїнських письменників», О.М. Клещова у дисертаційному дослідженні «Мова публіцистики Івана Багряного» [84], І.О. Сидоренко у статтях, присвячених фразеостилістиці Артура Міллера, а саме «Фразеологізми як компоненти ідіостилу Артура Міллера» [161], а також це питання яскраво висвітлене у працях Л.Г. Авксентьєва, М.Ф. Алефіренка, В.М. Білоноженко, В.М. Вакурова, С.А. Ганжі, І.С. Гнатюк, Е.В. Дехтярьової, В.С. Калашника, М.П. Коломійця, Л.Г. Скрипник, В.Д. Ужченка, В.А. Чабаненка та багатьох інших.

Вивчаючи роль фразеологізмів у творах Г. Хоткевича, О.В. Дегтярьова вважає, що фразеологізми є діалектним складником текстів письменника [52]. На жаль, інших праць з цілісного дослідження авторського використання фразеологізмів у художньому текстовпросторі Гната Хоткевича на сьогодні немає. Хоча відомо чимало напрацювань з вивчення фразеологізмів у творчості письменників, навіть поодинокі дослідження фразеології у творах Гната Хоткевича, однак цілісний аналіз цієї проблеми досі відсутній. Зважаючи на викладене вище, ми вважаємо своїм обов'язком ретельно вивчити та дослідити питання функціонування фразеологізмів у творчості Гната Хоткевича як репрезентантів його ідіостилу.

Опрацювавши значну джерельну базу, зокрема архівні матеріали, ми з'ясували, що Гнат Хоткевич досить розлого використовував фразеологізми

у своїх творах для увиразнення не тільки мови персонажів, а й, власне, для змалювання картини реальної дійсності. Відтак ми виявили широке розмаїття фразеологізмів на позначення опису дій, стану, способу, кількості, часу тощо. Простежимо заявлене на прикладах, вилучених з прозової спадщини досліджуваного письменника.

Досить розлого й різнобарвно представлені *фразеологізми на позначення дій*. Це пояснюється, звісно, тим, що дієслово є однією з найбільш часто вживаних частин мови. Зважаючи на це, маємо синхронне використання частотності вживання позначення дій за допомогою фразеологізмів, що дає змогу увиразнити художнє мовлення письменника, зробити його багатим, розмаїтим та довершеним. Наприклад:

- **багато (чимало) води сплило (сплигло, уплигло, утекло, вибігло)** ('дуже давно щось було, минуло багато часу з якоїсь пори' (246, с. 16)) *Багато з того часу уплигло води в Черемоші, багато разів приходив сюди [до схованки] Марусяк ізсипати свою здобич* (Г. Хоткевич);

- **дрижаки (вибивати, бити / забити джерелом (ключем, фонтаном)** ('виявлятися на всю силу, у великій мірі' (246, с. 24)): *Дійсно був красень [опришок]. Сила тремтючим потоком переливалася в жилах, **била ключем*** (Г. Хоткевич);

- **бити по нервах** (занадто хвилювати, виводити з рівноваги, дратувати (246, с. 25)): *А хрипіння й стогін, від яких підскакувало все тіло, **били по нервах**. Наче обнажив хто страшну рану й водить по ній тупим долотом* (Г. Хоткевич);

- **бити через край** (виявлятися на всю силу, у великій мірі (246, с. 26)). *Плач і стогін заповнили повітря: Почування виливалися, **били через край**, коли він є взагалі. Жаль і біль рвали кожну душу, але все те надаремно* (Г. Хоткевич).

Як бачимо, досить часто використовується слово *бити* у фразеологізмах, використаних Гнатом Хоткевичем. Відтак можемо стверджувати про те, що це одне з широко вживаних дієслів є складником

ідіюстилю письменника, що використовується для увиразнення дії чи її характеристики;

- **бігати світами** (бути тривалий час відсутнім; здебільшого перебувати за межами домівки (246, с. 28)). *Кіточкою терлася [Маруся] коло старої їмості, просячи їсти, а бабця робила суворе лице й буркотіла: — Бігає світами не знати де, не знати по що, а ми їй тут маємо семеро обідів наставляти* (Г. Хоткевич);

- **брати / взяти гріх (рідко гріха) на душу (на себе)** (діяти всупереч власній совісті, загальноприйнятим нормам моралі; робити щось неохвальне (246, с. 49)). *Я тоді до нього: — Ах ти ж, хамлюга, сукин син! Та чи в тебе хліба немає, чи грошей, щоб купити, що ти з-за такої погані гріха на душу береш?* (Г. Хоткевич); **прийняти гріх на душу**: *Поклялась стара, прийняла великий гріх на душу. «Клянуся,— каже,— святим Пантелеймоном Цілителем.., що немає панії в хаті!»* (Г. Хоткевич);

- **брати за чисту монету** (щиро вірити, наївно вважати що-небудь за істину, правду (246, с. 57)). *Таки справді щось кава мені не смакує... — Прошу не пити, коли не подобається! — з обуренням виривалася Маруся, схоплюючися. На початках вона брала ще то все за чисту монету* (Г. Хоткевич);

- **брати (рідко одержувати) / взяти (рідко одержати) верх (гору)** (перевершувати кого-небудь чимсь, мати перевагу перед ким-небудь у чомусь (246, с. 54)). *Поволі-неволі, але на всіх пунктах Станіславська дячиха одержала верх.., знала багато речей цілком невідомих сільській дячисі: мала нервову кров, мала.., лаковані черевики, а найголовніше — капелюхи* (Г. Хоткевич);

- **брати (хапати) / взяти (ухопити) на (в) зуби (на зуб, на зуба, на зубок, на зубки)** (обирати кого-небудь об'єктом пересудів, глузування, кепкування, пліток і т. ін.; судити, гудити (246, с. 55)). *Господиня звивалася, як вужівка, стараючися, аби все було якнайліпше, аби любі гості не взяли потім на зуб* (Г. Хоткевич);

- **брати (хапати, хватати) / взяти за серце (за душу)** (надзвичайно зворушувати, розчулювати, хвилювати кого-небудь, забрати за серце (246, с. 67)). *Вибіг на поляну: одна собачка коло дуба стрибає підбита, друга лежить уже.. А тут — торох з дуба, і третя впала. О-ох і забрало ж мене за серце* (Г. Хоткевич);

- **[і] крихти (ріски, росинки, дрібки) в роті не було** (хто-небудь дуже голодний (246, с. 190)). *Я не маю часу. Бійтеся бога, люди добрі! Ви вже харчували, а у мене ще й дрібки у роті не було* (Г. Хоткевич);

- **вибивати (рідко виривати) / вибити (рідко вирвати) з колії** (порушувати узвичаєний хід, спосіб життя в кого-небудь (246, с. 269)). *А між тим сталася в Стебнях новина. І то така, що на много літ вирвала село та й багато других сіл зі звичайної життєвої колії* (Г. Хоткевич);

- **видавлювати (вижимати, вичавлювати, рідко виїдати) / видавити (вижати, вичавити, рідко виїсти) усі соки** (дуже знесилювати, виснажувати кого-небудь (246, с. 85)). *Старий Щербат із жури скоро зійшов у могилу, зосталася удова з дочкою. Ще погіршало. Василь переривався на роботі, але куракінська панщина виїдала усі соки* (Г. Хоткевич);

- **переставати стежити** (послаблювати увагу до кого, чого-небудь (246, с. 97)). *Пан Кишивокольський ніколи не випускав Олекси Довбуша з поля зору* (Г. Хоткевич);

- **випустити кишки (рідко тельбухи, бандури), зневажл. (зарізати, заколотити, убити кого-небудь (246, с. 99)). Кричав Марусяк і грозив, що бандури випустить кожному, хто лиш буде мішатися не в своє діло** (Г. Хоткевич);

- **висисати (висмоктувати, витягати, випивати) і виссати (висмоктати, витягти, випити) [всю] кров (силу, сили, усі соки)** (жорстоко експлуатувати кого-небудь, доводячи до крайнього виснаження (246, с. 102)). *Витягав соки пан Кишивокольський і з своїх хлопів. Він хотів*

би, аби вони й не спали, і не їли, а все би робили, робили, робили (Г. Хоткевич);

- **виставляти / виставити на вид (напоказ)** (робити що-небудь видимим, відкривати для огляду, спостереження, ознайомлення; показувати, демонструвати (246, с. 105)). *А що вже про підленькі елементи, то про їх і говорити нічого: вони при цій добрій нагоді ще раз возблагодисловили милостивого «батюшку царя», виставляючи на вид існуючі й імовірні добродійства самого генерала* (Г. Хоткевич);

- **витягти (витягнути, простягти, простягнути, протягнути, випростати) / витягати (витягувати, простягати, випростувати) ноги**, зневажл. (померти (про людину) (246, с. 109)). *Здохнути (про тварину). Газда так узлостився, що вхопив кіл та текнув [ударив] ним свиню по голові, що вона покрутилася, повертілася та витягла ноги* (Г. Хоткевич);

- **виходити / вийти за рамки (за межі)** (поширюватися поза чим-небудь (246, с. 110)). *Гордіюк розумів лиш одну форму відносин: низький уклін, підлесливу усмішку і виконання всіх, найдурніших навіть, велінь. Все, що виходило за ті межі, найменший опір приводив його до шалу* (Г. Хоткевич);

- **відігрівати / відігріти (вигодувати) змію (гадюку) біля (коло) свого серця (за пазухою)** (виявляти турботу, піклування про того, хто згодом віддячить злом (246, с. 119)). *Захотілося, наприклад, Пашиці вчитися. Тітка-лавушниця в крайнім ступеню обурення казала їй добросеречно: — Ах ти ж, паскудо неприкаяна! А що ж, я по хазяйству сама тоді маю бігати? Навіщо ж ми тоді тебе брали? От і відігрій змію за пазухою!* (Г. Хоткевич);

- **віднайти себе** (правильно визначити, виявити свої здібності, уподобання, своє покликання. Найповніше виявити свої здібності, можливості, своє покликання (246, с. 123)). *Взагалі щось надзвичайне й незрозуміле, аж хочеться скочити на тверду знайому землю і віднайти себе* (Г. Хоткевич);

- **водити на мотузці (на налигачі)** (позбавляти кого-небудь самотійності в діях, у поведінці) (246, с. 125). *Як хочеться іноді їй., приневолити його чим-небудь задуматись. Але вона цього не зробить... Він сам, сам повинен дійти до цього, і не їй водити його на налигачі* (Г. Хоткевич);

- **впиватися / впитися очима (поглядом, зором)** (пильно, не відриваючись, дивитися на кого-, що-небудь (246, с. 148)). *Жалібно-переляканими очима крадучися, оглядались опришки, **впиваючися зором** в кожну темнішу від других пляму, в кожну групу дерев* (Г. Хоткевич);

- **не встигнеш (не встиг, не вспієш, не вспів) і оком моргнути (змигнути) [як]** (миттю, дуже швидко (246, с. 155)). *Не встиг Василь і **оком моргнуть**, як Марусю одірвало від нього й понесло, мов хвилю, убік* (Г. Хоткевич);

- **ганяти (лякати) бліх (собак)** (нічого не робити; байдикувати (246, с. 169)). *Проситься силюнька наверх, смереки хочеться з коренем вивертати, скали на скали двигати, а тут лежи, **бліх ганяй*** (Г. Хоткевич);

- **вогнем (полум'ям) горіти** (бути дуже червоним, гарячим (від приливу крові) (ФСУМ: с. 189)). *Річенко увесь піднявся; **огнем горіло** його обличчя, і на все був тепер спосібний* (Г. Хоткевич);

- **давати / дати право кому** (дозволяти кому-небудь діяти певним чином (246, с. 192)). *Жінка то була здоровенна.., багатенька собі, отже, незалежна, літня досить — все те неначе **давало їй право** на одверте виголошування своїх думок* (Г. Хоткевич);

- **давати / дати себе знати (взнати)** (неприємно виявляти себе в чомусь; дошкуляти (246, с. 192)). *Їм давали трудніші диктанти, більш запутані арифметичні задачі; їх мучили й мордували довше, ніж інших,— одне слово, сердечна опіка **давала себе знати** на кожному кроці* (Г. Хоткевич);

- **давати / дати слово** (обіцяти що-небудь комусь (246, с. 193)). *Чую, що я ревную. Повертаюсь до неї плечима і **даю собі слово**, що буду робити все, що робив би при всяких інших умовах* (Г. Хоткевич);

- **давати / дати стусанів (стусана)** (бити, боляче штовхати кого-небудь короткими різкими ударами (246, с. 203)). *До своїх дітей, і гарна, і ласкава, а що вже чоловікових не злюбила — так і сказати ніяк.. То скубне, то вдряпне, то так стусана дасть... Мачуха, одне слово — мачуха* (Г. Хоткевич);

- **давати (завдавати) / дати (завдати, всипати і т. ін.) бобу** (бити кого-небудь (246, с. 204)). *Молодець врешті не витримував: забирав у жменю рештки Бідочиноного волосся, впихав голову межі гачі і **давав доброго бобу*** (Г. Хоткевич);

- **давати (наганяти) / дати (нагнати) пуду**, діал. (лякати, страхати кого-небудь (246, с. 214)). *Вломився [Марусяк] у ліс, перебрів Красноільський потік, та такими лісами, що аж **пуду давало*** (Г. Хоткевич);

- **давати по гамалику** (яким-небудь рухом, звуком повідомляти, інформувати когось про що-небудь; сигналізувати (246, с. 215)). *Тихим., посвистом **дав** Юріштан **знак** зіходитися* (Г. Хоткевич).

Аналізуючи добірку досліджуваних фразеологізмів, майстерно використаних Гнатом Хоткевичем у своїх прозових творах, ми дійшли висновку, що найбільш частотніше слово, яке використовувалось у складі фразеологізмів, було слово *дати/давати*. Також у своєму текстотворенні Гнат Хоткевич досить широко використовував слова на позначення дії на зразок *дати, встагати, відводити, брати, віднайти, переходити* тощо. Це свідчить про те, що письменник яскраво репрезентує дієвість персонажів за допомогою мовної палітри. Мовним засобом впливу на читача постають фразеологізми, що слугують реалізації емоційно-експресивної функції художнього тексту.

Зважаючи на добірку аналізованого матеріалу, можемо стверджувати про наявність широкої палітри слів богословської тематики. Хоча така

лексика обслуговує досить обмежене коло – церква, релігія, віряни, однак її семантичне поле окреслюється іншою специфікою репрезентації, оскільки у фразеологізмах окремі лексеми почали набувати іншого значення, що можемо спостерігати в наведених нижче фразеологізмах, вибраних з творів Гната Хоткевича. Спостереження свідчать, що серед фразеологічних одиниць, вживаних письменником, яскраво представлені ті, що містять лексеми *Бог, душа, біс*.

- **душу вибирати** (глибоко зворушувати, хвилювати (246, с. 296)). *А дівки — розливом розливаються, всю землю цвітами жури устилають, душу вибирають* (Г. Хоткевич); для повного заперечення (перев. з дієсловами) (246, с. 80)). *Еге! Бісового батька мене обдуриш* (Хотк.); *Про неї-бо кажуть, що вона ні одного дня не може пробути без лайки. І Васирина розуміє, в чий це город камінчик, але що має дуже добру вправу, то відповідає їдучо, влучно, б'є в саму болячку* (Г. Хоткевич);

- **якого біса (ідола, диявола)**, грубо. (уживається для вираження докору, незадоволення ким-, чим-небудь; для чого, навіщо, чому (246, с. 427)). *Якого йому ще ідола треба? Лавка, дім свій, дітей нема, тільки двоє їх з отою беззубою* (Г. Хоткевич);

- **бачить Бог** (уживається як запевнення в правдивості висловленого; справді, дійсно). *А бачить бог, хотілось їй се зробити* (Г. Хоткевич);

- **Бог (Господь, Аллах) [його (їх, тебе) знає (зна, відає, віда)** (ніхто не знає, невідомо (246, с. 36)). *Так от у цього парубка Хведора болів раз живіт. Бог його святий знає, з чого він розболівся* (Г. Хоткевич);

- **іти/піти до Бога** (уживається при наполегливому проханні здійснювати, робити і т. ін. що-небудь (246, с. 345)). *Бога ради. — Та замовчій же ви, бога ради! Що на вас напало? їмость сплять...* (Г. Хоткевич);

- **борони (боронь, сохраний, сохрани)** Боже, перев. з інфін. (уживається для вираження застереження від чого-небудь лихого, неприпустимого, небажаного (246, с. 46)). *Боже борони (сохрани). Треба*

їхати до Нищеретової та раніше вернутися, щоб тут, **боже борони**, лиха якого не трапилося (Г. Хоткевич);

- **виливати / вилити [свою] душу ([своє] серце)** (відверто ділитися з ким-небудь тим, що хвилює, наболіло (246, с. 93)). *Висловлювати свої почуття, переживання. Багато знала й багато співала пісень стара Гафійка, але ні в одній з них не тужила так, **душу всю виливаючи**, як у пісні про славного Яношіка* (Г. Хоткевич);

- **виривати душу** (викликати переживання, страждання в кого-небудь (246, с. 101)). *А хлопець плаче —так аж заходитьсья. І все матір свою згадує, кличе, щоб рятувала.— Та так же жалібно.. Ну прямо **душу тобі вириває своїм** плачем* (Г. Хоткевич).

Зважаючи на викладене вище, ми дійшли висновку, що виявлені у творах Богдана Хоткевича фразеологічні одиниці мають переважно пейоративний характер і передають зневажливе ставлення до когось або чогось, лайливе чи згрубіле волевиявлення чи вираження думок.

Найбільш частотне та, по суті, переважне вживання фразеологізмів на позначення дії, що дає можливість стверджувати про діяльнісний і динамічний характер зображуваних подій мовної картини художніх творів письменника. Також ми з'ясували, що фразеологізми є складником формування ідіостилю Гната Хоткевича, оскільки допомагають створити повну та яскраву палітру у відображенні мовної картини художніх творів письменника.

Проведений аналіз засвідчив, що фразеологізми є однією з визначальних домінантних ознак стильової манери Гната Хоткевича.

Висновок до розділу 2

Мова персонажів творів Гната Хоткевича яскраво відображає всі фонетичні особливості лексем, притаманні гуцульській говірці, у ній

яскраво представлені система вокалізму і консонантизму, граматичні домінанти і лексико-семантичні особливості діалектної лексики.

Для системи вокалізму в ідіостилі Гната Хоткевича характерні такі ознаки: а) голосний [а] у постпозиції після шиплячих і м'яких приголосних переходить в [е] (зрідка – в [і]); б) спостерігаємо перехід фонем [а] в [е] (рідше – в [і]) після [й]; в) структура ненаголошеного вокалізму представлена переходом голосного [о] в [у]; г) характерне також «укання» перед складами з голосним високого і низького підняття ([у], [і]), хоча інколи трапляються такі випадки перед складом з голосним низького підняття; г) специфіка мови персонажів виявляється за допомогою фонем у сильній та слабкій позиціях, зокрема на місці [и] у цих позиціях вжито [і]; д) також відбуваються зміни у постфіксі ся ([а] – [и], рідше – [і]); е) перехід [е] (рідше [о]) в [і]; є) поширені рефлексии [и], [ы], [у] в нових закритих складах, крім типової рефлексії [і], на місці етимологічного [о]. Система консонантизму представлена: а) палаталізацією шиплячих та африкатів у постпозиції; б) переходом передньоязикових [т'], [д'] перед [і], [е] в [к'], [г']; диспалаталізацією [ц], [с], [з] у постпозиції; г) асиміляцією сполук [дн], [тн], [лн], в [н], [нн]; г) асиміляцією передньоязикових [с] – [ш] і [шч] – [ш]; д) заміною звука [з] звуком [ж].

Морфологічні особливості творів Гната Хоткевича представлені властивими для гуцульського говору рисами. Деякі з них мають вузьколокальний характер, зокрема вживання службових частин мови та прислівників, притаманних населенню Закарпаття. Визначено найпоширеніші морфологічними ознаки діалектизмів, виявлених у творах письменника. Функціонуючи як складова ідіостилу Гната Хоткевича, вони увиразнюють неповторні морфологічні особливості стилю автора.

Серед найхарактерніших морфологічних особливостей: стягнене закінчення -ов іменників І відміни в орудному відмінку однини і узгоджених з ними прикметників і займенників; множинні іменники в давальному відмінку мають закінчення -ем, а в місцевому – -ех (єх), -ох; іменник

жіночого роду *голова* в тексті вжито в називному відмінку однини у формі *голов*; вищий ступінь порівняння прикметників твориться за допомогою частки *май* і суфіксів *-іш-*, *-ш-*; для прикметників при відмінюванні характерний твердий кінцевий приголосний основи; характерне вживання видозмінених літературних числівників; дробові числівники творяться за допомогою префікс *пів-* і числівника в родовому відмінку; для особових форм займенників характерні рефлeksi давніх форм; використано редуковані форми вказівних займенників; вживання зворотньої частки *си/сі* у *пре-* і *постпозиції*; відсутність епентетичного *л'* у формах дієслів 1-ї особи однини та 3-ї особи множини теперішнього і майбутнього часу; втрата кінцевого *т* у третій особі однини теперішнього часу дієслів II дієвідміни; твердий кінцевий *т* у закінченнях дієслів 3-ї особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу (синтетична форма) та ін.

Єдність і внутрішній зв'язок художніх мовних засобів, які використовує письменник, визначають індивідуальну мовну манеру Гната Хоткевича. Специфіка використаних гуцулізмів різних тематичних груп позначається на принципах добору художньо-виражальних засобів, необхідних для адекватного втілення авторських інтенцій. Мовленнєва поетична творчість пов'язана передусім із добром лексичних одиниць, з особливостями функціонування лексем у контексті, смисловою насиченістю слова. Вивчення особливостей мови Гната Хоткевича як основи мовотворчості письменника відображено в низці праць.

На синтаксичному рівні виділено такі мовні особливості, як прості дієслівні присудки просторічної форми та переважання спонукальних речень з використанням формотворчої частки *най*; сегментування єдиної синтаксичної структури простого або складного речення, за якої вона втілюється не в одній, а в кількох інтонаційно-смилових мовленнєвих одиницях; прийом приєднання; психологічно мотивований лексичний повтор; звертання в середині речення.

Фразеологізми (найчастіше – на позначення дій (з компонентами *бити, брати, дати* тощо), з лексемами-компонентами *Бог, душа, біс* та ін.) є одним зі складників формування ідіостилю Гната Хоткевича. Вони є виразниками мовної палітри текстів письменника, репрезентантами його світосприйняття і бачення, думок і почуттів персонажів.

Основні результати другого розділу висвітлено в таких наукових публікаціях авторки [136; 137; 142; 143; 144].

РОЗДІЛ 3

СТИЛЬОВІ КОНСТАНТИ І ДОМІНАНТИ ЕПІСТОЛЯРНЮ

ГНАТА ХОТКЕВИЧА

Важливою складовою частиною всієї літературної спадщини письменника є його епістолярій, найвагоміше першоджерело для вивчення художнього світу митця. Він представляє науковий інтерес не лише як матеріал для вивчення біографії, але і як оригінальний чинник, у якому відображена вся багатогранність духовного життя митця, індивідуальні особливості його мислення та способи авторського самовираження.

3.1 Формування епістолярного стилю Гната Хоткевича

Українська епістолярна спадщина вже із самого початку XIX ст. відзначається глибиною взаємин, багатосторонністю зв'язків. Листування в історії мови, зокрема української літературної мови, відіграє значну роль у творенні української літературної мови. Тому й епістолярій Гната Хоткевича має вагоме значення для дослідження його ідіостилу. Він є відображенням основних закономірностей розвитку і загальних структурних тенденцій української літературної мови.

Епістолярій розкриває можливості знайомства зі становленням норм літературного вживання слів. Поширеним критерієм був узус, звичка до певної вимови. Листи були віддзеркаленням живої народної української мови, неминуче «олітературюючи» її. Водночас у листах підкреслювалася вагомість ролі української мови у збагаченні лексичного і фразеологічного складу і розвитку її стилів. Офіційне листування з організаціями, установами, знайомими тощо здійснювалося частково українською мовою, дружнє, інтимне – здебільшого українською (зрідка – російською), яка

дедалі впевненіше входила в побут передових представників освічених верств. Листування українською мовою велося на всій території її поширення. Це забезпечувало повне охоплення всіх її діалектів [35, с. 63-67]. Систематично листами обмінювалися представники різних територій і діалектів, саме це зумовило стандартизацію засобів оформлення й вираження думки.

Була панівною думка про вироблення такої мови на основі мови Гуцульщини, хоч було висловлене судження, що спільна літературна мова повинна охопити літературну обробку всіх діалектів. Епістолярна спадщина дає можливість відстежити процес засвоєння розмовно-побутовим мовленням багатьох нових слів і виразів, що раніше належали писемному різновиду української мови, а згодом увійшли до усного мовлення.

Мова листів всотувала в себе неповторність і велич народної мови, гнучкість її форм. В епістолярній практиці відображено процес формування й розвитку наукового стилю української літературної мови на діалектній основі, висловлення думки про лінгвістичні засади правопису, про проблеми теорії і практики перекладу, жанрового поділу літератури і фольклору. В епістолярній спадщині, принаймні у гуманітарній сфері, активніше вживалися в листах виражальні засоби публіцистичного стилю [97]. Це пов'язано із проблемами міста і села, культурно-соціальним становищем української мови, літератури, соціальним розшаруванням українського народу.

Офіційні листи насичені такими словами, як: *ідеал, розвиток, пропозиція, рада, діяльність, товариство*. Фундаментальну основу листів приватно-ділового та офіційно-ділового характеру Гната Хоткевича становили листи до видавців із приводу передплати, листи до різних громадських організацій і товариств.

Стилі літературної мови не становлять замкнутих систем. Усі стилі постійно взаємодіють між собою. «Історія літературної мови, – зазначає В. Русанівський, – засвідчує постійну взаємодію зазначених стилів» [155,

с. 5]. Ця взаємодія виявляється у взаємопроникненні елементів одного стилю у мовну тканину іншого. Навіть найбільш специфічні засоби певного стилю можуть використовуватися в іншому стилі. Межі стилів рухомі. «Між стилями немає чітких меж, – пише З.Я. Омаєва. Можна виділити ядро типових мовних засобів (лексичних, синтаксичних, словотвірних) для того чи того стилю, відмітити їхню специфіку, проте межі між функціональними різновидами мовлення розмиті» [126, с. 45]. Найбільш обмеженими у цьому відношенні є, передусім, офіційно-діловий стиль. Його потенційний словник найбільш «лімітований» серед спеціалізованої термінології письмового різновиду мови [126, с. 22].

Зважаючи на різноманіття поглядів українських мовознавців на епістолярій як один з функціональних стилів (І. К. Білодід [15], Л. А. Булаховський [24], Дудик П.С. [57], М. А. Жовтобрюх та Б. М. Кулик [66], К. В. Ленець [105], Л. І. Мацько [110], М. М. Пилинський [130], П. П. Плющ [133],) та керуючись тим, що його основне призначення – апелятивність та асоціативність, чільне місце посідає така його ознака, як дискурсивність, що передбачає широкий зв'язок з позамовною дійсністю: спільність інтересів адресата й адресанта; «пристосування» до стилю адресата; двобічність, зумовлена діалогічними властивостями епістолярного стилю [108, с. 152-161]. Синкретизм виражальних засобів епістолярного стилю, що споріднює приватний епістолярій, з одного боку, з розмовним, а з іншого – з художнім мовленням, зумовлює лаконізм у висловленні думки, поширення еліпсисів. Стандартна структура тексту, яка, на перший погляд, обмежує адресата, насправді відкриває перед ним значні можливості у висловленні емоцій, почуттів, станів, що свідчить про конотованість епістолярію [108, с. 155].

У наш час невпинно зростає інтерес учених до досліджень у галузі мовознавства – наукового напрямку, основне завдання якого – «вивчення мови в одній із найважливіших її функцій – комунікативній. Такі питання, як мовець і адресат, мета висловлювання, мовленнєва тактика і принципи

співробітництва, ставлення мовця до повідомлюваного все частіше стають предметом зацікавлення багатьох мовознавців [108, с. 160], зокрема й у контексті дослідження питання ідіостилю Гната Хоткевича.

У колі цієї загальної проблематики особливе місце посідає вивчення мовленнєвого етикету, який у мовознавстві тлумачать як «прийняту певним суспільством систему стійких виразів спілкування для встановлення мовленнєвого контакту співбесідників, підтримки спілкування відповідно до їх соціальних ролей чи рольових позицій» [16, с. 17].

Нині активізувалася зацікавленість дослідників питаннями мовленнєвого етикету, що виявляється у новому осмисленні самого феномену спілкування як найважливішого структуротвірного фактора існування людини й суспільства [120]. Увиразнювальним чинником комунікативного процесу у функціонуванні всіх систем культури зробили його об'єктом вивчення спеціалістів не лише з теорії комунікації, мовознавства й семіотики, але й психологів, соціологів, етнографів. Але, незважаючи на посилений інтерес учених до мовленнєвого етикету, ця проблема в українському мовознавстві ще не знайшла остаточного висвітлення. На сьогодні актуальними залишаються питання функціонування засобів вираження ввічливості в різних стилях і жанрах мовлення Гната Хоткевича.

У сучасному мовознавстві розгляду особливостей використання етикетних конструкцій у листуванні ще не приділено належної уваги. Серед небагатьох робіт, у яких ця проблема розглядається всебічно і ґрунтовно, варто у першу чергу назвати монографію Л. Попович «Епістолярний дискурс української та сербської мов» [148]. Вивченню українських засобів вираження ввічливості на матеріалі дипломатичного листування присвячена кандидатська дисертація О. М. Мацько «Мовні формули у дипломатичних текстах сучасної української мови» [110].

Недостатнє вивчення проблеми функціонування засобів вираження ввічливості на матеріалі українського листування зумовлює актуальність

дослідження. «В епістолярному тексті засоби вираження ввічливості посідають особливе місце. За їх допомогою встановлюється й підтримується контакт зі співбесідником, створюється певна тональність послання, виражається ставлення до адресата. Формули мовленнєвого етикету виконують у тексті листа роль своєрідних термінальних сигналів» [120], які забезпечують здійснення епістолярного діалогу й оформляють його композиційну структуру.

Мовленнєвий етикет листів як одного з різновидів дистантного спілкування відзначається специфічністю, яскравою індивідуальністю й значно відрізняється від мовленнєвого етикету, що обслуговує контактну взаємодію співрозмовників. Своєрідність засобів вираження ввічливості в епістолярному тексті, з одного боку, детермінована композиційними особливостями листа, з іншого боку, залежить від специфіки комунікативної ситуації [16], яка визначається як «ряд умов і обставин, що створюють необхідну атмосферу для виникнення спілкування» [108, с. 17].

Кожен тип листа передбачає свої види етикетних конструкцій, уживання яких зумовлене ступенем стандартизованості послання. Безперечно, в офіційно-діловому листі стандартизованість фраз є вищою, у приватних дружніх листах – нижчою. Час здійснення комунікативного акту та місце його протікання мають важливе значення [24]. Адже будь-який комунікативний процес – це об'єктивна реальність, а будь-яка реальність завжди існує у просторі й часі.

Отже, розміщення засобів мовленнєвого етикету в листах та особливості їхнього функціонування визначаються в першу чергу специфікою епістолярного діалогу, опосередкований характер якого передбачає наявність певного розриву між двома основними комунікативними фазами епістолярної взаємодії співрозмовників – фазою текстотворення (написання листа, введення його в комунікацію) і фазою сприйняття (прочитання послання адресатом) [66]. Дистантність співбесідників у часі й просторі розцінювалася багатьма письменниками як

основний недолік епістолярної комунікації, адже усне спілкування, на їх думку, мало значно кращі можливості для більш довільного й безпосереднього висловлення думки. Леся Українка неодноразово писала про те, що листи не можуть замінити не тільки розмову, а й «навіть мовчання удвох, сам на сам», бо «якби могло писане слово справді вимовити все, що так глибоко почувається, а то воно все виходить неначе холодне та офіційне...» [250, ф.688, оп.1]. Листи виступають ніби продовженням розпочатої у попередньому посланні розмови, максимально наближуючи епістолярний діалог до умов усного спілкування [105].

У наступних підрозділах маємо на меті проаналізувати листи Гната Хоткевича до родичів, дітей та організацій і установ, визначити особливості, що характеризують авторський стиль письменника.

3.2 Мовностилістичні особливості ідіостилю Гната Хоткевича на матеріалі листів до родичів

У встановленні особливостей ідіостилю письменника значну роль відіграє епістолярний стиль, оскільки художні твори чи публікації у періодичних виданнях є несистематичними, окреслені певними суспільними інтересами, тобто повинні відповідати вимогам часу. Однак листування автора не обмежується певними суспільними рамками та тематикою. На глибоке переконання С. І. Гіндіна, епістолярний жанр універсальний, «що є особливо сприятливим полігоном для дослідження мовної особистості в усьому багатстві її виявів... Опора на листи дозволяє лінгвісту побачити й реконструювати динаміку мовних навичок та умінь – поза якою, очевидно, не можна думати про осягнення мовної особистості в реальності й повнокровності її історичного буття» [34, с. 70].

Питання ідіостилю Гната Хоткевича на прикладі його листів може бути вивчене завдяки певним факторам тексту та характерних ознак стилю, що варіюються залежно від функціонального призначення та залежностей

між елементами й одиницями тексту епістолярію. З огляду на це, достатньо проаналізувати найхарактерніші прийоми Гната Хоткевича як адресанта. Написання звичайного листа – творча справа. Ще більше підстав це, коли йдеться про лист письменника, для якого робота над словом – щоденна праця. Епістолярна спадщина – невичерпне й незамінне джерело для вивчення його життєвого й творчого шляху, його громадсько-літературної, культурної діяльності. У листуванні обов’язково виражена індивідуальність і своєрідність таланту його автора.

Важливою ознакою епістолярного стилю є його належність до живої розмовної мови. З листування можемо відтворити реальну картину, як Гнат Хоткевич розмовляв в умовах безпосереднього спілкування. На підставі аналізу архівних даних, які містять листи й щоденникові записи, ми з’ясували, що мова Гната Хоткевича відзначається самобутністю, простотою, безпосередністю і в той же час образністю, чіткістю, логічністю, послідовністю та офіційністю. Його листи – це з’ясування робочих моментів, реалізація творчих прагнень і спілкування з близькими.

Проблемі дослідження епістолярію письменника присвячені праці М. Крячка «З епістолярію Гната Хоткевича» [99], О. Шлемка «Гуцульська говірка як засіб самоідентифікації акторів гуцульського театру Хоткевича» [202] та О. Подолянчук [143].

Листування Гната Хоткевича з рідними налічує близько сорока п’яти аркушів, що містяться у Львівському державному національному архіві, та охоплює не тільки листи, а й телеграми. Серед листів до близьких і рідних заслуговують на увагу адресовані Наталі Мартинівні (коханій), Анні Абрамівні (дружині), Ользі Хоткевич (доньці в дорослому віці), мамі, татові, сестрі, Вовчику, Жені, Толі, Олі (дітям), бабці та ін. Саме ці листи вирізняються теплотою, чуйністю, трепетністю та душевністю.

На основі прочитання, аналізу та вивчення досліджуваного матеріалу визначено, що в цих листах найбільше вживаються зменшено-пестливі слова: *«Милая Наташа, дорогая мамочка, дорогие родители, Тавочка,...»*

[274, ф.688, оп.1, №286, арк..8]. Часто письменник підписується дуже ніжно *Игнаша*. А це свідчить про те, що листи адресуються, справді, таким рідним і дорогим йому людям. Письменник звертається до батьків на Ви.

Він рідко нарікає на щось, більше турбується про рідних:

- просить сестру бути наполегливішою при підготовці до іспитів (*«Занимайся, сестрице, хорошенько, пожалуйста, экзамен на носу... Да попроси маму, чтобы она ... хоть пять минут в день – продиктовать тебе несколько строчек»*);
- про поведінку сина (*«Вові: Вова мусить бути чемний, бо як ні – то всі діти поїдуть до татка на свята, а Вова не поїде. А як буде чемний, то поїде»*);
- намагається бути ближчими до дітей, підтримувати з ними зв'язок (*«Візьміть у бабці 30 коп., підіть на пошту і купіть десять карток. ... і шліть міні регулярно через день: в понеділок Женя, в середу Толя, в п'ятницю Оля, в неділю Женя, у вівторок Толя, в четвер Оля»*) [274, ф.688, оп.1, №286, арк.8].

Культура спілкування має на меті насамперед форму звертання, яка є одним із виразників комунікативних ситуацій. В епістолярному стилі «функція звертання в основному обмежується спрямуванням мовлення до певної особи чи колективу» [154].

Звертання відображає ставлення мовця до співрозмовника. Його форми та умови застосування створюють відтінки певної піднесеності, інтимності, трепетності, чуйності тощо. Вибір форми звертання вимагає від автора особливої уваги, бо від нього залежить подальша тональність листа, вона сигналізує про соціальні відносини, що виражаються в рамках аналізованих листів. Відтак ключовим чинником, що мотивує вибір власне звертання, є зміст листа, соціальний статус співрозмовників, їх особисті взаємини. Основу епістолярію листів до родичів становлять звертання, виражені такими словами:

- стилістично різні слова-титули: *многоуважаемая, Люха-нюха, Дама моя ти!* [274, ф.688, оп.1, №286, арк.8]

- власні імена, імена та по батькові: *Екатерина Абрамовна! Тавочка! Наташа! Вові, Милая Наташа!, Катя, Катенька!, Вовуня!* [274, ф.688, оп.1, №286, арк.5];

- субстантивовані прикметники і зменшено-пестливі іменники та ніжні і лагідні форми звертання: *дорогая мамочка, дорогие родители, милая, дорогие папа и мама!, бабці; дорогі діточки* [274, ф.688, оп.1, №286, арк.6];

- вживання простонародної лексики: *післав вам трохи грошей, так досадно, як же є не знав, се недобре, нема у мене гарних одкрыток* [274, ф.688, оп.1, №286, арк.8];

- поради, настанови, застереження: *«Не люби меня, не люби!», «Забудь!», «Не мучь голубка, милая, дорогая!», «Занимайся, сестрице, занимайся!», «Вова мусить бути чемний, бо як – ні, то всі поїдуть до татка на свята, а Вова не поїде. А як буде чемний, то поїде»;*

- експресивно-емоційна лексика: *«Катя, моя милая, дорогая!»,* [274, ф.688, оп.1, №286, арк.6];

- інтимні форми прощання: *«Прости меня, если сможешь...», «Не муч меня», «Будь моей в этот вечер», «Голубка – целую!», «Письмо, как и всегда, без подписи», «Целую!», «Письмо, как всегда, без подписи»* [274, ф.688, оп.1, №286, арк.5];

- уживання різних синтаксичних структур, різних речень за метою висловлювання та за емоційним забарвленням, односкладних, неповних.

Звертання у листах Гната Хоткевича визначають структурну та інтонаційну особливість речень. З морфологічного погляду, визначено, що листам Гната Хоткевича властиве вживання кличного відмінка іменника та субстантивованих слів. На нашу думку, це інтонаційно позначається як на реченні, так і на листі загалом, визначає емоційно-почуттєвий стан письменника, мету його висловлювання. Переважають звертання, що спонукають до певної дії, до відповіді. Хоча звертання й не змінюють

загалом синтаксичної конструкції речення, однак надають листам певної стилістичної ознаки, риси, що суттєво впливає на тональність, мовленнєву орієнтацію висловлюваного, функціонально забарвлює його.

Зазвичай початкова формула-звертання подається в окремому рядку з абзацу, але інколи може вплітатися у початкову фразу листа [6].

Ширшою варіативністю звертальних конструкцій відзначаються дружньо-фамільярні та ласкаво-інтимні листи – це послання до близьких, родичів, коханої. Різноманітність звертань першочергово пояснюємо фактором адресата і стосунків з ним автора. З огляду на аналіз наявних у нашому арсеналі листів Гната Хоткевича до дітей, можемо ствердно говорити, що у його листуванні найбільш поширеними (чи то його улюбленими) формами звертання є зменшено-пестливі слова-імена його родичів (*милая Наташа, дорогая Наташенька, Вовуня, дорогі діточки, дорогая мамочка, бабці*) [274, ф.688, оп.1, №286, арк..8], що свідчить про його любов до них, відданість, трепетність, переживання, відчуття найніжніших і найглибших почуттів щирості до близьких. Характеризує його як м'яку, добру, щиросердну людину, яка дбає, переживає і піклується про рідних, переймається їх подальшим життям.

На матеріалах листів письменника виявлено низку етикетних епітетів, етикетних лексем, які можна вважати інтенсифікаторами ввічливості: *будьте добры, дорогая мамочка, дорогие родители, милая, милая Наташа!, Катя, Катенька!, дорогие папа и мама!, Кланяюсь вам* тощо [274, ф.688, оп.1, №286, арк.8].

Мовленнєві ознаки дають можливість більш чітко виявити мовностилістичні ознаки епістолярію Гната Хоткевича та їх схарактеризувати, адже саме конотативні особливості розкривають увесь спектр мовної практики крізь призму емоційно-експресивного пізнання реальності та повсякденного спілкування. Беручи до уваги напрацювання Є. М. Беліцької [11], Р. Х. Вольперта [31], Н. І. Іванової [79], І. М. Леденєвої [104], Н. Нешпір [123], можемо ствердно говорити, що конотація є

універсальною категорією текстового рівня й здатна виявляти себе в епістолярному тексті приватного характеру з його елементами інтимізації, психологізації, емоційності, оцінності, експресивності, індивідуалізації, які, наближаючи епістолярій до розмовного стилю, що за своєю природою є найбільш конотованим. До того ж майже не дослідженим щодо конотативних особливостей залишається український письменницький епістолярій, тоді як конотативний компонент у ньому є не лише показником індивідуальності (конотація – психічний феномен індивідуального характеру), а й чинником інтегруючим, явищем узуального характеру (конотація актуалізується в соціумі) [38].

У теорії діалогічності та двоголосся М. М. Бахтіна [9], ученні Ю. М. Лотмана [106] про культуру як ієрархічно вищий і складно побудований текст, концепції лінгвістичного детермінізму А. С. Зеленька [76; 77], теоретичних положеннях про конотацію Ю. Д. Апресяна [3; 4; 5], В. М. Телії [175], В. І. Говердовського [38] конотативний компонент є найбільш значущим, оскільки крізь призму емоційно-раціонального світосприйняття людина пізнає об'єктивну дійсність.

Вивчення конотативних особливостей епістолярію Гната Хоткевича здійснюємо в прагмалінгвістичному та культурологічному аспектах. Орієнтація на соціально-індивідуальну природу конотації зумовлює аналіз мовних явищ від індивідуального до загальноновживаного, за формулою контекст → текст (як вияви певної життєвої ситуації в плані дискурсу) [38].

Такі характерні ознаки епістолярного тексту, як жорсткість структури; його комунікативна, когнітивна й емотивна функції (особливо дві останні); співвіднесеність з мовною ситуацією, яка властива діалогу на відстані; припустимість, експериментування в доборі, часом творенні слів; авторська установка; експресивність; пресупозиція, – апелюють до дослідження конотативних особливостей епістолярного тексту, вивчення яких в епістолярію окремого письменника пов'язане з антропоцентричним підходом (антропоцентризмом у науці). Якщо зважити, що конотація є

універсальною текстово-семантичною категорією, яка тісно пов'язана з такими лексико-семантичними категоріями, як оцінка, експресивність, емотивність (емоційність, емоція), то можна припустити, що кожен мовний стиль оперує системою мовних засобів для вираження конотативного значення. Дослідивши аналізований матеріал, приходимо до думки, що в епістолярному стилі Гната Хоткевича найбільш конотованими є обов'язкові структурні частини листа – формули-звертання, привітання, побажання, прохання й підпису, прощання, постскриптами, які містять оцінку, насичені емоціями, експресією тощо [38, с. 22–23].

У листуванні письменника «засоби вираження ввічливості характеризуються багатством і різноманітністю форм. Серед них можна виділити такі функціонально-семантичні групи, як звертання, прощання, прохання, подяка, вибачення, поздоровлення, побажання, співчуття та ін. Найуживанішими є етикетні одиниці на позначення звертання, прохання, подяки, вибачення, прощання, які обслуговують різні етапи епістолярного діалогу: початок, продовження, завершення. Функціонування їх у листах не є довільним, а детерміновано низкою факторів, серед яких найважливішими є локально-темпоральні умови протікання мовленнєвої дії, ступінь знайомства комунікантів, їхні соціальні ознаки (вік, стать, соціальний статус, посада), характер суб'єктно-адресатних відношень, індивідуально-авторська манера листування та ін.» [2, с. 34].

З огляду на досліджуване, варто підсумувати, що звертання має вагоме значення в системі стилістичних засобів синтаксису, є його домінантою, вживається на позначення особи, крім свого прямого призначення – називати особу (предмет), до якої звернена мова, і залучати її увагу до висловленої думки, звертання характеризує цю особу, виражає певне суб'єктивне ставлення до неї письменника; у листах Хоткевича простежено вживання всіх видів звертань, які функціонують у системі сучасної української мови. Вони використані для вираження різноманітних смислових, функціональних і експресивних відтінків.

Отже, епістолярна спадщина Гната Хоткевича характеризується широкою структурною та емоційно-стилістичною варіативністю формул мовленнєвого етикету [106], зокрема категорій звертання і прохання. Здійснюючи маркування різних соціальних відносин висловами ввічливості різної стилістичної спрямованості, про Гната Хоткевича можна говорити як про людину, яка сприяла утвердженню широкого спектру ввічливих і свояцьких конструкцій звертання в літературній українській мові.

3.3 Мовностилістичні особливості ідіостилю Гната Хоткевича на матеріалі листів до організацій

Упродовж останніх десятиліть епістолярні тексти представників української інтелігенції кінця XIX – початку XX ст. набувають особливої актуальності як джерела для мовознавчих досліджень. Наукові студії, пов'язані із вивченням епістолярію, зосереджено навколо мовностилістичних особливостей листування письменників, культурних діячів, науковців (праці С. Богдан [17; 18]), впливу епістолярію українських письменників кінця XIX – початку XX ст. на процес нормалізації української літературної мови (К. Ленець [105], Л. Лушпинська [107], М. Пилинський [130]), визначення лінгвостилістичних характеристик епістолярного стилю, вивчення його історії та статусу епістолярію (К. Ленець [105]), ролі письменницької листовної спадщини в розв'язанні проблем літературної мови та мовознавства (В. Статєєва [171]), вивчення мовленнєвого етикету (С. Богдан [17; 18], К. Ленець [106], О. Мельничук [115], Н. Журавльова [67]).

Листування стає цінним джерелом для висвітлення соціальних аспектів функціонування української мови періоду становлення її літературних норм в умовах полілінгвізму кінця XIX – початку XX ст. в українському культурному середовищі (О. Пилинський) [130], його також залучено для вивчення особливостей інтелігентського соціолекту, зокрема

його лексико-семантичних, стилістичних, граматичних особливостей у контексті взаємодії двох варіантів української літературної мови кінця XIX – початку XX ст. – східноукраїнського та західноукраїнського. Серед праць, у яких досліджено мовний досвід освічених верств кінця XIX – початку XX ст. з метою з'ясування його граматичних характеристик, варто виділити статтю Л. Ткач «Соціолінгвальна зумовленість граматичної інтерференції в українській літературній мові кінця XIX – початку XX ст.». На основі різних джерел (періодики, художніх творів, епістолярію), що представляють західноукраїнське літературне мовлення, показано інтерференційні явища на різних мовних рівнях, які мали системний характер і були спричинені іншомовним впливом [130].

До представників освіченої верстви населення того часу належав і Гнат Хоткевич, який вів активну кореспонденцію з організаціями й установами. Його творчість не могла залишитися поза увагою, і хоча епістолярна спадщина і була предметом обговорення, однак досі немає ґрунтового її дослідження. З огляду на це, ми маємо на меті використати і соціолінгвістичний аспект дослідження епістолярію Гната Хоткевича.

Зазначений аспект вивчення епістолярних текстів, який можна окреслити як соціолінгвістичний, на нашу думку, є актуальним, оскільки дозволяє виявити специфічні мовні риси, витворені в співпраці східноукраїнської та західноукраїнської інтелігенції, які були характерні для інтелігентського соціолекту. Такий підхід вважаємо продуктивним для висвітлення багатьох проблемних моментів, пов'язаних із взаємодією двох варіантів української літературної мови кінця XIX – початку XX ст., що виявлялася саме на рівні усного й писемно-листового спілкування представників наддніпрянської та галицько-буковинської інтелігенції [108, с. 159].

Епістолярій Г. Хоткевича представлений такими жанровими різновидами, як: дружній лист, інтимний, офіційний, діловий, побутовий, відкритий лист, лист-заява, лист-звернення, лист-привітання. Виходячи з

того, що епістолярій – явище комунікативне, звідси й залежність змісту листа, його форми, теми, манери мовлення від конкретного адресата.

Епістолярна спадщина Гната Мартиновича має вагоме значення для аналізу та оцінки його творчої діяльності та розуміння життєвого шляху, змалювання повної картини особливостей його творчості. Впродовж свого життя він вів активну діяльність, листувався з різноманітними організаціями, установами, товариствами, зокрема варто відзначити такі листи: «До робітничих і солдатських депутатів про необхідність розв’язання питання національного самооприділення української нації» [271, ф.688, оп.1, №212, чернетка, автограф. 2 арк.], відкритий лист Гната Хоткевича директору «Державної зразкової капели бандуристів Г. Аронському з оцінкою діяльності згаданого колективу» [273, ф.688, оп.1, №271, 15 арк.], лист Хоткевича, члена етнографічної комісії при Московському антропологічному товаристві, товариству з надання допомоги солдатам та їх сім’ям з пропозицією організувати цикл пересувних етнографічних концертів з метою утворення постійного фонду згаданого товариства [274, ф.688, оп.1, №286, 8 арк.], листи Гната Хоткевича, надіслані культосвітнім, фінансовим товариствам та іншим громадським організаціям про заснування капели бандуристів, вокального квартету, організацію концертів, скликання нарад, засідань, встановлення персональної пенсії та інших питань [241, ф.688, оп.1, 12 арк.], – що свідчить про активну багатоаспектну діяльність письменника. Ці листи є прикладом активної і плідної діяльності письменника. Про це свідчить відповідь на лист Гната Хоткевича до «тов. Сталіна», в якому секретаріат ЦК ВКП(б) Москви розпорядився негайно розглянути справу Гната Хоткевича, по лінії мистецтва розпочати видання й ознайомлення з творами Гната Хоткевича музичними і художніми, надати йому персональну пенсію місцевого значення, дати грошову допомогу і можливість підтримати здоров’я. По лінії мистецтва було дещо зроблено, і Гнат Хоткевич подав матеріали до відділу мистецтв при Раднаркомі.

Саме листи письменника до організацій дають інформацію про невідомі факти його життя та творчості.

Гнат Хоткевич вів досить активну кореспондентську діяльність (близько 73 листів): послання його побратимів, зокрема Й. Гулейчука, О. Ремеза, І. Стадника та інших; листування, що розкриває взаємини Гната Хоткевича з видатними російськими театральними діячами, зокрема у цих листах ведуться переговори зі К. Станіславським про постановку п'єси «Довбуш» на сцені Московського Художнього театру.

Опрацювавши архівні фонди, у яких зберігаються листи Гната Хоткевича, можемо з упевненістю стверджувати, що манера його листування відзначається виразністю, чіткістю, наявністю бездоганно побудованих фраз. Усі вони написані літературною мовою на високому рівні.

Гнат Хоткевич звертався до багатьох відомих письменників з проханням про допомогу та підтримку в реалізації намірів опублікувати свої твори. Проте такі листи не завжди сприймалися схвально. Наприклад, Б. Грінченко, який видав біля п'ятдесяти книжок для народного читання, не бажав мати справу із студентом, котрий звернувся до нього, як до рівного, без належних почесностей [249, ф. 688, оп.1]. Гнату Хоткевичу часто на заваді стояли його самовпевненість та безпосередність, про що свідчать його спогади (приклад 1):

(1) *«Пам'ятаю, щось писав Грінченкові про ціни, знижки і таке ін., торговельні справи, а він мені гордо відповів: «Я не торгівець». Отуди к бісу. А я так був і торгівець, і редактор, і коректор, і продавець, і в дуду грець. Ніколи не стратив 15 коп. на ваньку, щоб перевезти книжку зі складу, а таскав на горбі. Було, несеш дві пачки, мотузки в руки пов'ідаються, піт очі заливає. І книгоноша в мене був – селянин Зозуля з Біликів, Полтавської губернії, ходив по ярмарках. На тодішні часи таке просування книжок безпосередньо в маси було справою, думаю, неабиякої ваги. І з щетиниками я зв'язався, і з робітництвом: кожний робітник член*

гуртка (про нього потім) був у той же самий час – агентом продажу українських книжок в себе на заводі» [249, ф. 688, оп.1, 6 арк.].

Листи Гната Хоткевича до П. Синиці та В. Беляєва зберігаються у фондах Центрального державного музею музичної культури ім. М. Глінки (20 одиниць). Варто зазначити, що у фондах Національного музею у Львові зосереджено весь малярський спадок (150 одиниць). Зустрічі та творче спілкування з майстром народних інструментів В. Андрєєвим залишили слід у документах архівів Санкт-Петербурга.

Найбільше документів зберігається в ЦДІА України (Львів). Фонд № 688 складається з 398 архівних справ-документів, що висвітлюють різноманітні сфери діяльності Гната Хоткевича [249, ф.688, оп.1]. Хронологічний діапазон цих матеріалів охоплює 1891–1942 роки. Різного ступеня збереженості матеріали – рукописи, копії листів, першодруки тощо – розкривають цікаві деталі життя і творчості митця.

Листи Гната Хоткевича зберігаються в Центральному державному історичному архіві України, м. Львів, зокрема в його особистому фонді (ф. 688) та фондах 379, 381, 735, 745, Львівській науковій бібліотеці ім. Василя Стефаника НАН України (ф. 34, 93, 206); відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України – в особовому фонді митця (ф. 62) та фондах 3, 34, 36, 47, 59, 81, 98, 131; особистому фонді Г. М. Хоткевича у ЦДАМЛМ України (ф. 817).

Частина листів митця з плином часу не збереглася. Певні лакуни його біографії заповнює епістолярій людей, які спілкувалися з ним. Однак ті листи, що збереглися, дають уявлення про взаємини Гната Хоткевича, наприклад, з московським письменником О. П. Белоруковим [250, ф.688, оп.1, 2арк.]. Їхнє листування розпочалося в 30-х роках ХХ ст. на основі спільних інтересів – дослідження творчості кобзарів та лірників. Ці листи характеризуються образністю, повнотою, відповідністю стилю; їм притаманне використання літературної мови, що свідчить про освіченість письменника (приклад 2):

(2) «Такая моя досада. Ведь у меня года три уже лежит черновое второе значительно дополненное издание – вот лежит, и только. Думал перевести на русский язык, написал в Академию, а оттуда пишут: «Мы можем говорить об этом лишь при соответствующем отзыве Украинской Академии». А с Укр[аинской] Академией как мне сговариваться, когда они рукопись мою было потеряли и два года искал её у них же».

Як відомо, більшість неперевершених народних піснярів і музикантів були незрячими. Листи митців доповнює родинне листування, що тривало до кінця 50-х років минулого століття (приклад 3):

(3) «Относительно лирического языка вот Вам ещё несколько примечательных слов: молоко – альмо, это латинск[ое] *alnius* (*alimenit*, теперишние «алименты»); мёд – милас, это *mel*; церковь – клюса, греческое *ekklesia* (итальянское *chiesa*); малый-микрый (лат[инское] *micro*); сахар – крэмус (лат[инское] *cremo* – пережигать); я – ман(немец[кое] *der Mann* – мужчина) и т. д. Да вы посмотрите сами, скажем, «Киевская старина», 1889, статья Ф. Николайчик – «Отголосок лирич[еского] язык[а]», А. Малинка «Кобзари – лирики», а если найдёте укр[аинский] журнал «Зоря», 1886, то там Кость Викторин – «Дедовска (жебрацька) мова». Думаю, что Вас удовл[етворит] «Киевская старина». Жму руку» [249, ф.688, оп.1, 2арк.].

Публіковані листи віддзеркалюють певні аспекти творчості Гната Хоткевича, широкий кругозір митця, його енциклопедичну обізнаність.

Листування письменника є досить вагомим для дослідження його ідіостилю, біографічного і життєвого шляху. Це, по суті, ключ до розуміння часових і просторових меж, у яких творив письменник, і значний ареал для визначення його ідіостилю. Адже це є підґрунтям для формування і становлення, у тому числі вибору, мовних засобів, що складають основу індивідуального стилю Гната Хоткевича.

Потрібно зауважити, що досі не вивченою сторінкою біографії Гната Хоткевича залишається його діяльність як літературного та театрального

критика. Ростислав Пилипчук у статті «Гнат Хоткевич як театральний критик» вказує, що «дослідники зосереджували увагу головним чином на відомій літературній полеміці між Гнатом Хоткевичем та С. Єфремовим» [249, ф.688, оп.1, №276, 5 арк.].

Йдеться про епізод, коли у відповідь на статтю С. Єфремова «В поисках новой красоты» Гнат Хоткевич написав листа до редакції «Літературно-наукового вісника», яка відреагувала досить різко. «Літературно-науковий вісник» опублікував лист, а у вступі редакція вказала на «гарячковий, нетолерантний тон надісланих безпосереднім учасником дискусії матеріалів», а також «брак у них доказової аргументації та об'єктивності» [249, ф.688, оп.1, №276, 5 арк.], таким чином звинувативши літератора Гната Хоткевича у невмінні вести дискусію. Цей факт підтверджує насамперед надмірну емоційність рецензій Гната Хоткевича. Його статті – «Сумний стан теперішнього українського театру» та друга частина «Літературних вражень» вказують на глибоку зацікавленість Гната Хоткевича українським театром та літературою (зокрема драматургією). Водночас Гнат Хоткевич виявив досить вузьке бачення сучасного літературного процесу, зокрема неприйняття явища «нової драми» (йшлося про п'єсу В. Винниченка «Щаблі життя»).

Як зазначає О. Волосова, «у літературній критиці Хоткевич займав винятково позиції старого реалізму» [29]. У листах Гнат Хоткевич піднімає гострі питання щодо українського артиста, сучасної драми та її творців, зокрема він зауважує, що після завершення діяльності корифеїв українське театральне мистецтво занепало.

У листах дотримано норм української літературної мови, однак простежуються вкраплення народорозмовної мови. Так, аналізуючи текст листів, адресованих організаціям та установам, зосереджених у фондах львівського архіву, ми дійшли висновку, що офіційній мові Гната Хоткевича притаманні не літературні скорочені форми займенників і числівників (*одної – однієї, тім – в тому*), характерне вживання літери **и** замість **і**, **й**

навпаки, найчастіше на початку слова (*иниий – інший, річи – речі*), використання калькованих слів (*ради заради, для, впрочім – загалом, послідня – остання*). Ми вважаємо, що це зумовлено впливом російської мови. Також ми виявили в поодиноких випадках заміну суфіксів **н** на **к** та префіксів **по** на **з** (*видно – видко, згоджуватися – погоджуватися*), що, на нашу думку, спричинено тривалим перебуванням письменника на Галичині. Також помітили відсутність вживання правила правопису слів через дефіс (*будь який, який небудь, яке небудь*), написання формотворчих часток (*наче-б то, ніби-то*).

У ході аналізу епістолярію ми визначили порушення й синтаксичних норм, зокрема трапляються поодинокі випадки порушеного порядку слів, невідокремлення вставних слів, а також відсутність розділових знаків у складних реченнях з підрядним умови або причини, що підтверджується прикладами нижче (приклад 4):

(4) **Впрочім** мало удачне виконання двох головних ролей – це теж помилка Курбаса. Як знаємо Шекспір писав на прикінці XVI й початку XVII в.в. коли гру заміняла штука декламації, тому й усі **монологи Шекспіровські** чисто декламаційні. **Ми тепер декламувати і не** вміємо і не хочемо, а **монологи Шекспіровські** залишаємо непорушними. Ну й надолужує артист або артистка всякими «оригінальними» рухами. Але тут уже хоч лягай на підлогу хоч сідай, хоч рачки лізь, а не наповниш змістом величезного монологу. Публіка винуватить артиста, а винен режисер. Що до інтермедій, **то** **якось не подобаються вони мені;** найкращі – це перша й **послідня**, а виступи блазня по моєму неудачні. (Я не про гру кажу – гра собі як гра)... А то тема **остроумія** **неначе-б то** сучасна, але саме воно таке вже товстолапе, що вражіння не робить. Та й теми... Все той же цар, все той же буржуй – весь **привичний** антураж минулих літ, коли то так приємно було **верноподанному** «пройтиця нащот помазанніка божія». А тепер це вже таке далеке від нас, що **піднадоїдає**. Та ще й дозволене цензурою, а це ж уже відомо з усіх епох, що

річи одобрені цензурою завжди припахують кастрацією. Пора б уже хоч би блазням насміятися говорити щось з сучасною «ізіюмінкою» не зовсім цензурованою (я звичайно, не кажу щоб вони не цензурно виражались)... Гнат Хоткевич [271, ф.688, оп.1, №212, автограф. 2арк.].

Однак такі порушення не є системними, вони поодинокі і вживаються досить нечасто.

Можемо з упевненістю стверджувати, що мова Гната Хоткевича, незважаючи на поодинокі порушення, відзначається унормованістю, правильністю побудови однорідних членів речення, нормативним вживанням дієприслівникових зворотів, грамотним використанням непрямой мови, відзначається великим словниковим запасом.

Залежно від змісту листа, мети листування, адресата, манери висловлюватися адресанта, від взаємин з адресатом визначаються засоби стилістичного вираження. Листування письменника репрезентує до того ж літературно вироблену мову і віддзеркалює його літературну манеру. Деякий загальний колорит «художності», звичайно, накладався і на його листування.

Вибір звертання, як правило, залежить від змісту і тематики листа. Так, офіційно-ділові послання письменника до громадських організацій товариств та офіційних осіб писані у високій тональності. Шанобливо-офіційний тон такої кореспонденції підтримується урочистими звертаннями доповненими не менш піднесеними епітетами та означеннями [6]: *Світлий зборе! Вельмишановна редакція! Вельмишановний пане редакторе!, Велимишановний добродію пане редакторе!* [249, ф.688, оп.1, спр. 290]. По суті, це є домінантними мовними особливостями ідіостилю Гната Хоткевича. А загалом можна сказати, що листування відповідає усім комунікативним якісним ознакам культури мовлення, таким як правильність, точність, багатство, чистота, доречність і логічність.

У цій же тональності писана офіційна кореспонденція до приватних осіб, громадсько-культурних діячів, з якими автора пов'язували літературні

та наукові інтереси. Опорними лексемами у таких звертаннях є офіційні *вельмишановний/шановний* або нейтральні *добродій/добродійка*, які були обов'язковими засобами вираження ввічливості [29]. В офіційно-діловій кореспонденції письменника вищеназвані компоненти функціонують не як самостійні, а як елементи складених звертань, доповнені такими ж офіційними атрибутами, що засвідчують велику повагу до адресата [29]. Зокрема лексема *пан* – часто у поєднанні зі звертанням *добродій* – виступає засобом титулування: *Високоповажаний Пане После! Вельмишановний Пане Професоре! Високоповажний Добродію Пане Професоре!* [249, ф.688, оп.1, спр. 290].

Варто також зауважити, що спілкування аналізованої в цьому підрозділі групи листів Гната Мартиновича ведеться, на відміну від листів до друзів та родичів, здебільшого українською мовою.

Гнат Хоткевич відстоює автентичність своїх творів, просить не замінювати поданий матеріал до друку редакторськими правками, аргументуючи це переважно тим, що втрачається зміст твору, особливості та характерні риси тощо. До прикладу наведемо лист письменника до головного редактора ДВУ (приклад 5):

(5) «*В рукопису нема не то що одної сторінки, яка була би не вичищеною. Мова йде про збереження стилю автора, характерних його рис його бесіди нема й мови, і редактор не стісняється ставити свої слова не тому, щоби вони були конче потрібні, а тому, що вони йому подобаються, і так замість «жертвопріношення» ставить «пожертва», «жертва»; слово «запах» замінено на слово «дух», так начеб у нас і слова «запах», «запахний» нема...»* [249, ф.688, оп.1, спр. 290]. Після повернення рукопису «Шевченко» він все-таки відстоює свою позицію щодо друку цієї роботи (приклад 6):

(6)

Уважаемый дов. редактор.

Я получил обратно рукопись «Шевченко» и рецензию. Прошу разрешить сказать мне по этому поводу несколько слов.

Основное: в русской литературе нет ничего о Шевченке. Вы будете ожидать... удовлетворяющего ваши требования произведения, а читающая масса как не знала о Шевченке, так и не будет знать. Вы не хотите строить деревянный мост, желая сразу поставить железный... [249, ф.688, оп.1, спр. 290].

Цим самим Гнат Мартинович відстоює історію свого народу, потребу знань українських мас різних прошарків про відомих людей українського народу, про його історію, справжність і достеменність.

Характеристика особливостей ідіолекту письменника, відображеного в епістолярії, бере до уваги фонетичний, лексичний, морфологічний, стилістичний рівні, виявляє першовитоки мовної спадщини Гната Хоткевича. Використання у своїх листах української та російської мов, чого вимагали умови того часу, свідчить про національно-мовну самоідентифікацію автора в мовознавстві та літературознавстві. Епістолярна спадщина письменника повинна стати автодокументальним жанром письма, що дасть змогу повною мірою відтворити широкомасштабну характеристику ідіостилю Гната Мартиновича.

Ключовими ознаками епістолярної спадщини, аналізованої у цьому підрозділі, є щирість, сповідальність, свобода самовираження, адресність і призначеність для публічного сприйняття; чіткість, відвертість, стриманість і культура спілкування.

Дослідження проблеми побутування російської мови в Україні в ХІХ – початку ХХ століття засвідчує опрацювання лексичної, морфологічної, синтаксичної інтерференцій у епістолярії Гната Хоткевича, яких зазнала російська мова під впливом української. Загалом, можна стверджувати, що

для ідіолекту письменника властиве більшою мірою перемикавання українсько-російського мовного коду, аніж їх змішування.

Епістолярна спадщина має перевагу над усіма іншими текстами, адже під час листування автор виявляє свою індивідуальність, зокрема мовну, демонструє відкритість та щирість, яка впливає на добір мовних засобів, що й стає засобом безпосереднього вираження почуттів, істинності мовної культури та засвідчує реальний стан володіння мовою. Основна частина листа базується відповідно до адресного алгоритму, який передбачає обов'язкову транспозицію, переведення однієї форми в іншу, а саме: живомовної усної безпосередньої комунікації у текстову писемну. Вибір мови, історії, культури – основа ідіолекту та «себе-самовибір» [2, с. 86-91]. Епістолярна спадщина письменника, виявляючи свідчення письменницького саморозвитку, манеру писання, самоідентифікування, створюють іманентний образ репрезентатора.

Листи Гната Хоткевича до редакцій та організацій є надзвичайно цікавим джерелом дослідження, адже містить взірці живого мовлення автора та відображає вплив на нього соціальної верстви, чия діяльність була пов'язана з українським мовно-культурним відродженням, дає змогу окреслити риси соціально-мовленнєвого портрета української інтелігенції кінця XIX початку – XX ст.

Документальна цінність епістолярію зумовлена тим, що саме в листах зафіксовано такі мовні факти, без яких неможливо об'єктивно висвітлити процес становлення фонетичних, лексичних, граматичних норм у період активного формування української літературної мови як загальнонаціональної. Завдяки листуванню ми простежили наслідки впливу різних соціальних чинників на вироблення і закріплення мовних навичок Гната Мартиновича, а також виявили соціально детерміновані мовні символи-маркери, що їх можна кваліфікувати як диференційні ознаки письменника, особливості авторського тексту.

У листуванні Гната Хоткевича частково представлено процес становлення норм української літературної мови, який переходив через стадію варіантності граматичних та фонетичних форм слів, що впливала з діалектного розшарування української мови, особливостей розвитку її літературного зразка на західноукраїнських і східноукраїнських землях та інтерферентних чинників.

Соціолектизмами інтелігентської верстви можна вважати: 1) слова, які тематично охоплюють суспільно-політичну, офіційно-ділову, професійну сфери й позначають поняття, специфічні для діяльності представників цієї соціальної верстви; 2) слова, що позначають поняття повсякденного життя представників освічених верств; 3) іншомовні вкраплення, які характеризують культурно-освітній рівень й уживаються переважно зі стилістичною настановою.

Листи Гната Хоткевича написані виключно літературною мовою, однак натрапляємо на поодинокі вкраплення росіянізмів та діалектизмів. Простежуємо такі елементи, наприклад, у листах (приклади подаємо нижче), а також систематичне невиділення вставних слів, наприклад, у листі до видавництва «Дивосвіт», Ч. Шляху, До Літфонду Харківської філії С. Плевменників, Д.В.У. та ін. [249, ф.688, оп.1, спр. 290] (приклади 7-12):

(7)

В-во «Дивосвіт»

У своєму листі я писав до в-ва, що у дружини хвороба...і просив одстрочити мені термін з огляду на те, що однаково в-во в цім році друкувати мої роботи не стане...

Г. Хоткевич

(8) *«...У Вас мій рукопис про оперу «Мазепа». Або поверніть, але не згубіть».*

(9)

*Вп.т. редакторе!**(Не знаю, хто з вас, товариші, зараз заміняє Блакитного)**Чим є зараз для Харькова Держ. Бібліотека Ви певно знаєте; мабуть знаєте й те... Можливо редакція й не дістала офіційного запрошення... Будьте певні, се тому, що...*

(10)

*До редакції**Ч. Шляху!**...2. Ч.Шл. за два роки не видрукував ні одного мого рядка (і затириє при тім мою статейку про кобзаря)*

(11)

*До Літфонду Харк.філії С. Плевменників**Прошу підняти клопотання про надання мені трудової пенсії.**Підстави:**...інвалідність (у 1934р. попав під поїзд внаслідок чого – при пів-атрофованій і без того нозі – втратив можність свобідно передвигатись)*

(12)

*Головному редакторові Д.В.У.!**Моя робота «Дивні пригоди комаха Сагвіна»... вийшла в тої редакції в такому вигляді, що я мусів внести протест проти калічення мови...**З рукопису БУКВАЛЬНО не зосталося живого місця. Немає не то що одної сторінки, а навіть одної фрази, яка не була би перемазаною...*

У папці № 564 розміщені архівні матеріали Гната Хоткевича, а саме: неповний перелік друкованих праць письменника, матеріали про його

творчу діяльність: виписки з газет і документів, зроблені професором В. Полєком та П. В. Хоткевич. Стаття Гната Хоткевича «Під розвагу», опублікована у газеті «Діло» 17 грудня 1910 р., актуальна і сьогодні. Розпочинається вона так (приклад 13):

(13) *«Наша Гуцульщина все видавалася мені закопаним скарбом, о котрім ніхто не знає, красовицею, котра буде жінкою королевича, але поки що ходить у подертій суконці»* [281, ф.688, оп.1, № 564, арк. 71]. Тут можна стверджувати про наявність образних засобів у листах Гната Хоткевича.

Зачарований красою Гуцулії, самобутністю та обдарованістю її корінного населення, письменник став великим пропагандистом, популяризатором усього гуцульського. Про це свідчить його занепокоєння (приклад 14):

(14) *«Чи варто тую красовицю виводити у світ?» Чи не зашкодить цивілізація, розвиток туризму первісній красі краю та життю самих гуцулів? І відповідає, що необхідно «приваблювати капітал і талант для того, щоб Гуцульщина зосталася нашою, українською, і від цього мали вигоду самі гуцули»* [281, ф.688, оп.1, № 564, арк. 71]. Варто звернути увагу на те, що письменник широко застосовує як суспільну, так і наукову лексику, також послуговується як експресивною, так і нейтральною лексикою.

Член-кореспондент Академії Наук УРСР Є. Шабліовський писав (приклад 15):

(15) *«Мені відомі праці Г. М. Хоткевича – про Енгельгардтів, про дитячі роки Шевченка, розвідка Г. Хоткевича на теми: «Чи був Шевченко у Варшаві?», «Рустем чи Лампі?», «Фантастичні дати», розвідка про Кирилівку, а також фрагменти фундаментальної праці Г. Хоткевича белетристичного характеру – з циклу «З сім'ї геніїв»... Хочу відзначити, що науково-дослідчі праці Г. Хоткевича відрізняються високим науковим рівнем, оригінальною і свіжою постановкою проблем, солідною аргументацією на основі першоджерел архівних і мемуарних. Що ж торкається*

белетристичних творів Г. Хоткевича, то зроблені вони з великою художньою майстерністю і являють собою кращі зразки в цьому жанрі» [271, ф.688, оп.1, спр. 290, арк. 15].

З цієї цитати бачимо, що і в той час епістолярій Гната Хоткевича визначався високим науковим рівнем, актуальністю порушених питань, чіткою аргументованістю, відповідністю мовних засобів унормованій літературній мові.

У своїх доробках Гнат Хоткевич знайомить нас із умовами написання роману «З сім'ї геніїв». В інших спогадах дружини письменника йдеться про творчу діяльність Гната Мартиновича, зокрема в Галичині, про яку він писав у спогадах (приклад 16):

(16) *«Гуцульщино! Найкращий закуток землі української! Хто бачив гори, жив у гуцульському селі, відчув їх велич і красу, чув тужливу трембіту, чув шум Черемоша і потоків, що несуть свої води до нього, той тебе не забуде»* [271, ф.688, оп.1, спр. 290, арк. 25].

Архівні матеріали вказують на те, що стиль Гната Хоткевича є надзвичайно увиразненим мовними засобами. Індивідуальний стиль письменника досяг вершин культури, хоч його життя було сповнене горя й поневірянь (приклади 17-18):

(17) *«...Працювати за чотирьох душ..., щоб скрізь було повно Хоткевича, – такий девіз поставив собі письменник, і лишався вірним йому до кінця свого життя. Творча іскра не жевріла, а яскраво палала в його серці впродовж усього його нелегкого життєвого шляху. Так, він не тлів, а горів, як і личить справжній Людині, вірному синові свого народу, якому він віддав увесь свій хист і снагу – до останнього подиху... Недарма академік О. Білецький ще 1937 р. назвав Гната Мартиновича одним із найзначніших явищ в українській літературі XIX – XXст., розміри й вага якого будуть оцінені по-справжньому не так швидко...»* [271, ф.688, оп.1, спр. 290, арк. 56];

(18) *«Те, що встиг створити за своє життя Г. Хоткевич, розкриває перед нами у всій красі його різнобічний талант, його надзвичайно тонку мистецьку душу, все багатство якої він віддав служінню рідному народові», – згадувала Платонида Володимирівна» [271, ф.688, оп.1, спр. 290, арк. 59].*

Вищезгадані рядки дають підстави стверджувати про те, що ідіостиль епістолярію Гната Хоткевича відзначається образністю мовних засобів, унормованістю.

Аналіз епістолярної творчості Гната Хоткевича дає підстави вважати, що його листи містять різноманітні мовні засоби, згадані вище, спеціальну лексику. Жанрова специфіка листа полягає в тому, що пишеться він по свіжих слідах, адресований одній особі або значно рідше широкому колу читачів, призначений для певного повідомлення, має особливі ознаки: орієнтація на адресата, власне ставлення до якихось подій, збереження індивідуального стилю автора, його почуттів, настроїв на момент написання. Будучи складовою частиною жанрової системи української літератури, лист відрізняється від більшості інших жанрів спогадів (роману, повісті, нарису, есе, літературного портрета тощо) відсутністю дистанції в часі між подіями та відтворенням їх в епістолі [Ветрова Е.: Лінгвістичні студії].

Епістолярна спадщина письменника увиразнює його як непересічну творчу особистість з багатогранним талантом і великим життєвим досвідом, адже він – український письменник, історик, бандурист, композитор, мистецтвознавець, етнограф, педагог, театральний і громадсько-політичний діяч. Мова епістолярної спадщини Гната Хоткевича, незважаючи на поодинокі випадки заміни суфіксів **н** на **к** та префіксів **по** на **з**, відсутність вживання правила правопису слів через дефіс, порушення синтаксичних норм, зокрема неправильний порядок слів, невідокремлення вставних слів, а також відсутність розділових знаків у складних реченнях з підрядним умови або причини, характеризується образністю мовних засобів, унормованістю,

правильністю побудови однорідних членів речення, нормативним вживанням дієприслівникових зворотів, грамотним використанням непрямої мови, відзначається великим словниковим запасом.

Висновок до розділу 3

Здійснена спроба цілісного розгляду епістолярної спадщини Гната Хоткевича дає підстави стверджувати, що його листи варто розглядати як самостійне художнє явище, як специфічний мистецький феномен. Письменник виявляє авторську ретельність у ставленні до епістолярію.

Кваліфікаційними ознаками епістолярію Гната Хоткевича постають самобутність, простота, безпосередність і в той же час образність, чіткість, логічність, послідовність й офіційність.

Епістолярна спадщина Гната Мартиновича характеризується широкою структурною та емоційно-стилістичною варіативністю вічливих формул. Маркуючи різні соціальні відносини висловами ввічливості відповідно до стильової диференціації, Гнат Хоткевич сприяв утвердженню широкого спектру ввічливих і свояцьких конструкцій звертання в літературній українській мові.

Епістолярій Гната Хоткевича представлений такими жанровими різновидами, як: дружній лист, інтимний, офіційний, діловий, розмовний, відкритий лист, лист-заява, лист-звернення, лист-привітання. Виходячи з того, що епістолярій – явище комунікативне, звідси й залежність змісту листа, його форми, теми, манери мовлення від конкретного адресата – чи то офіційна особа, чи то родичі.

Епістолярій Гната Хоткевича характеризується образністю мовних засобів, унормованістю, правильністю побудови речення, нормативним вживанням дієприслівникових зворотів, грамотним використанням непрямої мови, великим словниковим запасом.

Основні результати третього розділу висвітлено в таких наукових публікаціях авторки [136; 137; 142; 143; 144].

ВИСНОВКИ

Дисертацію присвячено вивченню специфіки індивідуального стилю Гната Хоткевича на різних мовних рівнях (фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному).

Грунтовний аналіз вітчизняної та закордонної наукової літератури уможливив уточнення ознак поняття «ідіостиль» у контексті лінгвостилістики та з опертям на лінгвоперсонологію. Наголошено, що ідіостиль а) виникає на основі переплетення особистісних і соціальних чинників (наприклад, світогляд митця, суспільно-історичні умови, співвідношення традиції та новаторства тощо), б) проходить певні етапи розвитку, в) має носії (зовнішня форма художнього твору, композиція, плани зображення та вираження, система образів тощо), г) може з часом змінюватися. Вважаємо, що *ідіостиль* та *індивідуальний стиль* є синонімами. Поняття *ідіолекту* охоплює увесь спектр текстів у їх хронології. Отже, ідіостиль визначаємо як сукупність мовно-стилістичних особливостей, які увиразнюють мову особистості, вирізняють її з-поміж інших лінгвоперсон, тобто становлять сукупність домінант і констант.

Ідіостиль Гната Хоткевича визначуваний постійним зв'язком із процесом становлення національної літературної мови, впливом діалектного середовища, прагненням протидії гнобленню окупаційною владою галицьких і буковинських українців, бажанням показати світові автентичність галицьких українців, прагненням зберегти етносоціокультурні особливості, можливістю використання мистецтва як способу сприяння духовно-культурному єднанню. Основним об'єктом вивчення ідіостилю Гната Хоткевича є мова його творів, сукупність мовностилістичних засобів та ідейно-художніх особливостей, які вирізняють письменника як індивідуальну особистість з-поміж інших митців слова. Ключовим аспектом усіх одиниць стилю письменника є відтворення його світосприйняття, тому проблема дослідження ідіостилю тісно пов'язана з проблемами зображення

мовної картини світу, специфікою мислення, тематикою, що його цікавить, нормами і законами обраного ним жанру.

Теоретико-методологічне підґрунтя дисертації охоплює напрацювання лінгвостилістики крізь призму антропоцентризму, лінгвокультурології та етнолінгвістики, комунікативної стилістики, лінгвоперсонології, когнітивної лінгвістики, напрацювання у рамках процесів експресивізації художніх дискурсів та образної вербалізації фрагментів концептуальної картини світу етносу, а також методи критичного аналізу та систематизації наукової літератури, дефініційного аналізу, текстологічного аналізу, описовий і зіставно-типологічний методи, тощо.

Дослідження особливостей індивідуального стилю Гната Хоткевича на різних мовних рівнях уможливило визначити місце і роль його творчої спадщини на сучасному етапі становлення мовно-літературного процесу, з'ясувати мовностилістичні засоби творів Гната Хоткевича та встановити зв'язок між мовою його творів світосприйняттям, тобто зв'язок між мовою автора і його персонажів. Гуцульський діалект використано як важливий чинник художнього текстотворення. Способи його застосування різні: маркування мовлення персонажів окремими фонетичними, граматичними й лексичними гуцульськими діалектними рисами. Використання гуцульського діалекту замість літературної мови у художніх текстах, включаючи авторське мовлення, цікаве як підтвердження самодостатності говору та ідіостилу письменника. Ідіостиль Гната Хоткевича визначуваний такими якісно-кількісними параметрами: фонетичний (23%), морфологічний (35%), лексичний (35%) та синтаксичний (7%) рівні, що засвідчує домінування морфологічних і лексичний мовних засобів.

Залучення діалектної та розмовної лексики персонажів для зображення реалій суспільно-політичного, громадського, культурного, професійного життя в аналізованих творах супроводжується переосмисленням, модифікацією семантико-стилістичних характеристик слів щодо тих комунікативних настанов і потреб, які виникають у щоденній

мовній практиці. Специфіка використання гуцулізмів зумовлена принципами добору художньо-виражальних засобів, необхідних для адекватного втілення авторського задуму. Мовленнєва творчість пов'язана передусім із добором лексичних одиниць, з особливостями функціонування лексем у контексті, смисловою насиченістю слова. Аналіз лексико-семантичних ознак гуцулізмів у творах письменника засвідчує тематичну різноманітність. Гуцулізми класифіковано у дослідженні за 14 тематичними групами. Фразеологізми є одним із складників формування ідіостилю Гната Хоткевича. Вони є виразником мовної палітри творів письменника, репрезентантами його світосприйняття і бачення, виразником думок і почуттів персонажів.

Жанрова специфіка листа полягає в тому, що пишеться він по свіжих слідах, адресований одній особі або значно рідше широкому колу читачів, призначений для певного повідомлення, має особливі ознаки: орієнтація на адресата, власне ставлення до якихось подій, збереження індивідуального стилю автора, його почуттів, настроїв на момент написання. Будучи складником жанрової системи української літератури, лист відрізняється від інших жанрів спогадів (роману, повісті, нарису, есе, літературного портрета тощо) відсутністю дистанції в часі між подіями та відтворенням їх в епістолі.

Кваліфікаційними ознаками епістолярію Гната Хоткевича постають самобутність, простота, безпосередність і в той же час образність, чіткість, логічність, послідовність й офіційність. Епістолярна спадщина Гната Хоткевича характеризується широкою структурною та емоційно-стилістичною варіативністю формул мовленнєвого етикету, зокрема категорій звертання і прохання. Автор здійснює маркування соціальних відносин висловами ввічливості різної стилістичної спрямованості. Це дає змогу говорити про Гната Хоткевича як про людину, яка сприяла формуванню широкого спектру ввічливих і свояцьких конструкцій звертання в літературній українській мові. Стиль аналізованого матеріалу

визначуваний великим словниковим запасом, правильністю побудови однорідних членів речення, нормативним вживанням дієприслівникових зворотів, грамотним використанням непрямої мови тощо. Листи Гната Хоткевича зберегли і донесли до наших сучасників неоціненний скарб – мовленнєвий етикет, який є окрасою української мови, свідченням її самобутності і неповторності.

Перспектива подальшого дослідження полягає в поглибленні аналізу рукописів письменників із різних ареалів, що дозволить створити мовні кадастри вихідних текстів, на підставі яких можна буде з'ясувати міждіалектні зв'язки і дослідити механізми формування основ літературного стандарту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык. М. : Флинта : Наука, 2006. 384 с.
2. Антоненко С. Эпистолярный текст как отражение культуры определенной эпохи. *Мова і культура: П'ята міжнар. наук. конф. «Культурологічний контекст мови»*. Київ : Collegium, 1997. Т. II. С. 8-10.
3. Апресян Ю. Д. Избранные труды. М. : Языки русской культуры, 1995. Т. 1 : Лексическая семантика: синонимические средства языка. 2-е изд., испр. и доп. 472 с.
4. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка : попытка системного описания. *Вопросы языкознания*. 1995. №1. С. 44-49.
5. Апресян Ю. Д. Исследование по семантике и лексикографии. Т. I. Парадигматика. 2009. 568 с.
6. Бабич Н. Основы культуры мовлення. Львів : Світ, 1990. 228 с.
7. Балабольшенко А. Гнат Хоткевич. Біографічні написи. К. : Літопис, 1996. 272 с.
8. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. М. : Искусство, 1986. 445 с.
9. Бахтин Н. М. Философия как живой опыт. Избранные статьи. 2008. 240 с.
10. Беценко Т. П. Ідіостиль Василя Стефаника: синтаксичні засоби поетики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2016. Вип. 21. Т. 1. С. 1-4.
11. Беліцька Є. М. Онімне смислоутворення з погляду формальної структури когніції. *Лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 4. С. 9-18.
12. Белова А. Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці. *Вісник іноземної філології*. 2002. Вип. 32. С. 11-14.

- 13.Бибик С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення : [монографія]. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. 589 с.
- 14.Білецький О. Новини драматичної літератури [Гнат Хоткевич і його п'єса «О полку Ігоревім»]. *Нове мистецтво*. 1926. №17. С. 2-4.
- 15.Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис. Київ : Наукова думка, 1972. 516 с.
- 16.Білоус М. П. Мовленнєвий етикет українського народу. *Мова і духовність нації: тези доп. регіон. наук.-практ. конференції*. Л., 1989. С. 18-19.
- 17.Богдан С. Лексико-граматичні особливості мовних засобів вираження авторського коментаря в науковому тексті. *Київський ун-т*. Киев, 1987. Рук. деп. в ИНИОН АН СССР от. 8.07.87. № 30. С. 206.
- 18.Богдан С. Лист як особливий вид комунікативної діяльності. *Актуальні проблеми синтаксису: матеріали Всеукр. наук. конфер., присвяченої 85-річчю проф. І. І. Слинька*. Чернівці : ЧДУ ім. Ю. Федьковича, 1997. С. 144-145.
- 19.Болотнова Н. С. Филологический анализ текста. Ч. 1. Томск : Изд-во Томского гос. пед. ун-та, 2001. 129 с.
- 20.Болотнова Н. С. Коммуникативная стилистика текста: словарь-тезаурус. М.: Флинта: Наука, 2009. 384 с.
- 21.Бондаренко А.І. Художній текст в інтерпретаційному вимірі (лінгвостилістичний аспект). Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2008. 226 с.
- 22.Бороденко Л. М. Графічно-орфографічні маркери іншомовності в художньому тексті кінця XX – початку XXI століття : [монографія]. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 184 с.
- 23.Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Українська література в середній школі: Курс методики. Київ : Радянська школа, 1962. 392 с.
- 24.Булаховський Л. А., Чикобава А. С. Введение в языкознание. М. : Учпедгиз, 1952-1953. Ч. 1; М. : Учпедгиз, 1954. Ч. 2.

- 25.Вдовіченко Л. П. Героїчна минувшина у творчості Гната Хоткевича (фольклорні та історичні джерела, їх інтерпретація): дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. К., 2004. 195 с.
- 26.Виноградов В. В. О языке художественной прозы. М., Л. : Гос. издательство, 1930. 255с.
- 27.Виноградов В. В. Проблемы русской стилистики. М. : Высшая школа, 1981. 320. с.
- 28.Винокур Г.О. О языке художественной литературы. М.: Высшая школа, 1991. 48 с.
- 29.Волосова О. І. Юрій Шерех (Шевельов) як літературний критик : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01, Харків, 2002. 177 с.
- 30.Волошук В. Індивідуальний авторський стиль, ідіолект, ідіостиль: питання термінології. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. Том 92. Випуск 79 С. 5-8.
- 31.Вольперт Р. Х. Коннотативный уровень описания грамматики. 1979. 159 с.
- 32.Габидуллина А. Р., Жарикова М. В. Основы теории речевой коммуникации. Горловка: ГПИИЯ, 2005. 282 с.
- 33.Галич О., Назарець В., Васильев Є. Теорія літератури: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти / за наук. ред. О. Галича. Київ : Либідь, 2001. 488 с.
- 34.Гарбера І. В. Мовноареальне поле концепту ЛЮДИНА: фразеокогнітивний рівень і лінгвокомп'ютерне моделювання : [монографія]. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 172 с.
- 35.Гиндин С. И. Биография в структуре писем и эпистолярного поведения. Язык и личность / отв. ред. акад. Д. Н. Шмелёв. М. : Наука, 1989. С. 63-77.
- 36.Глазкова М. Ю. Экспрессивный синтаксис в современной публицистике (на материале русскоязычных и англоязычных

- аналитических общественно-политических статей) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Ростов-на-Дону, 2010. 22 с.
37. Гливінська Л. К. Актуальні аспекти вивчення поетичної мови. *ауковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов.* 2012. Вип. 8. С. 14-19.
38. Говердовский В. И. Диалектика коннотации и денотации. *Вопросы языкознания.* 1985. №2. С. 71-79.
39. Голобородько К. Ю. Ідіостиль Олександра Олеся : лінгвокогнітивна інтерпретація : [монографія]. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2010. 527 с.
40. Головченко Н. І. Література модернізму: художній стиль, методика вивчення. К.: Освіта України, 2011. 236 с.
41. Голоюх Л. Домінанти поетичного синтаксису Лесі Українки. *Лінгвостилістичні студії.* 2014. Вип. 1. С. 63-69.
42. Гоца Н. М. Текст як лінгвостилістична єдність та основні аспекти й методи його аналізу. Філологічні науки. Риторика і стилістика. URL : http://www.rusnauka.com/15_DNI_2008/Philologia/32722.doc.htm
43. Грица С. Проблеми репрезентації фольклору на святі народної творчості. *Народна творчість та етнографія.* 1989. № 3-4. С. 6.
44. Гриценко П. Ідіолект і текст. *Лінгвостилістика : Ідіолект і текст. Лінгвостилістика : об'єкт – стиль, мета – оцінка :* [зб. наук. праць, присвячен. 70-річчю від дня народж. проф. С. Я. Єрмоленко]. К., 2007. С. 16-43.
45. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. М. : Прогресс, 1985. 452 с.
46. Грещук В., Грещук В. Південно-західні діалекти в українській художній мові. Нарис. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 309 с.

47. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. Луцьк : Вежа, 1997. 296 с.
48. Данилюк І. Перспективи застосування методу машинного навчання для моделювання мовної особистості. *Лінгвістичні студії*. 2017. Вип. 33. С. 159-164.
49. Данилюк І. До історії становлення лінгвоперсонології: 1980-ті роки. *Лінгвокомп'ютерні дослідження*. 2019. Вип. 12. С. 74-82.
50. Данилюк І. До історії становлення лінгвоперсонології: 2000-ні роки. *Лінгвокомп'ютерні дослідження*. 2020. Вип. 13. С. 55-58.
51. Данилюк І. Г. Ключові етапи становлення лінгвоперсонології. Теорія лінгвістичних парадигм : [колективна монографія на пошану професора, член-кор. НАН України Анатолія Загнітка] / за ред. Ж. Краснобаєвої-Чорної. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2019. С. 407-441.
52. Дегтярьова І. О. Стилiстичний синтаксис української постмодерністської прози. *Українська мова*. 2009. №3. С. 27-38.
53. Демченко Л. И. Семантические типы предикатов в эллиптических конструкциях. *Проблемы теории членов предложения* / отв. ред. В. Н. Мигирин. Кишинев : Изд-во «Штиинца», 1973. С. 23 - 36.
54. Демська-Кульчицька О. Основи Національного корпусу української мови. Київ : Ін-т української мови, 2005. 218 с.
55. Димченко С. Творчість Гната Хоткевича та українська національна музична культура. *Народна творчість та етнографія*. 1998. №1. С. 75-78.
56. Дідух Х. І. Ідіостиль як відображення авторської картини світу. Філологічні науки. Риторика і стилістика. URL : http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm
57. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (просте речення; еквіваленти речення). К. : Наукова думка, 1973. 288 с.

58. Етнолінгвістичні студії : зб. наук. пр. Вип. 1 / ред. : П. Гриценко; В. Конобродська; Ін-т укр. мови НАН України, Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, Центр етнолінгв. дослідж. Житомир : Полісся, 2007. 204 с.
59. Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова. К. : Наукова думка, 1987. 246 с.
60. Єрмоленко С. Я. Стилистический компонент в семантике синтаксических единиц : дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.02. К., 1989. 400 с.
61. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). К. : Довіра, 1999. 431 с.
62. Єрмоленко С., Бирик С. Домінантні вияви ідіолекту Володимира Винниченка. *Українська мова*. 2017. №4. С. 139-142.
63. Єсін А. Б. Принципи та прийоми аналізу літературного твору : навчальний посібник. М. : Флінта, 2000. Наука. 248 с.
64. Жайворонок В. В. Національна мова та ідіолект. *Мовознавство*. 1998. №6. С. 27-35.
65. Жирмунский В. М. Материалы к библиографии учёных СССР. М., 1965. С. 7-25.
66. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. 4-те вид. Київ : Вища школа, 1972. 190 с.
67. Журавльова Н. М. Мовна ввічливість українців кінця ХІХ – початку ХХ ст. та її відображення у творах Марусі Вольвачівни. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2012. №1. С. 185-190.
68. Загнітко А. П. Лінгвоіндивідуації та лінгвоіндивідуалізації в епістолярному дискурсі: закономірності реалізації мовної особистості. *Лінгвокомп'ютерні дослідження*. 2016. Т. 9. С. 121-143.

69. Загнітко А. П. Категорійний і парадигмальний простір сучасної лінгвоперсонології. *Studia Linguistica* : зб. наук. праць. Київ : ВД Дмитра Бураго, 2016. Vol. IX. С. 150-160.
70. Загнітко А. Теорія лінгвоперсонології : [монографія]. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 136 с.
71. Загнітко А. Комунікативний і дискурсивний простір особистості Івана Франка. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*: зб. наук. праць. Хмельницький : ФОП Бідюк Є. І., 2019. Вип. 16. С. 72-81.
72. Загнітко А. Мовносоціумна об'єктивна граматика: категорії, рівні, аспекти. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2019. Vol. 7. S. 153-164.
73. Зайченко Ю. О. Конотація як лінгвістичне явище: дефініція, типологія, властивості та структура. *Science and Education a New Dimension. Philology*. VII(61). Issue: 210. 2019. Nov. P. 81-85.
74. Закревська Я. Гуцульські говірки та їх місце на діалектологічній карті української мови. Гуцульщина. *Лінгвістичні етюди*. Київ : Наукова думка, 1991. С. 6-15.
75. Зеленько А. С. Проблеми семіології в різних парадигмах. *Лінгвістика*. №1 (19). 2010. Вип. 4. С. 386-388.
76. Зеленько А. С. До переоцінки загальнотеоретичної спадщини академіка М. Я. Марра. *Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку: збірник наукових праць, присвяч. 100-річчю від дня народження професора Стефана Пилиповича Самійленка*. Запоріжжя : ЗНУ, 2006. С. 72-79.
77. Зеленько А. С. Про становлення семасіології у філософсько-психологічному осмисленні: стан і перспективи : [монографія]. Луганськ : Альма-матер, 2005. 199 с.
78. Іванишин В. П. Нариси з теорії літератури : навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2010. 256 с.
79. Іванова Н. І. Синтез мистецтв у творчості Л. Довженка. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету*

- ім. Г. С. Сковороди. Сер. : Літературознавство. 2011. Вип. 3(1). С. 88-97.
- 80.Івкова Н. М. Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Горлівка, 2007. 218 с.
- 81.Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія : У 3 кн. / упоряд. П. М. Федченко. К. : Либідь, 1998. Кн. 2. 352 с.
- 82.Калашник В. С. Мова художньої прози Гната Хоткевича. *Традиції і сучасне в українській культурі: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 125-річчю з дня народження Гната Хоткевича.* Харків : НТУ «ХПІ», 2002. С. 133-134.
- 83.Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Москва: УРСС, 2003. 167 с.
- 84.Клещова О. Є. Мова публіцистики Івана Багряного : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. 2003. К., 223 с.
- 85.Кобилянський Б. Діалект і літературна мова. К. : Радянська школа, 1960. 276 с.
- 86.Коваленко Б. О. Діалектизми рукописного тексту як джерело вивчення історії мови. *Славистиката и българистиката днес: въпроси, идеи, посоки: сб. с доклади от международната конференция по повод 20 годишнината от създаването на специалност славянска филология (г. Благоевград 16–18 октомври 2014).* Благоевград : УИ «Неофит Рилски», 2015. С. 237-243.
- 87.Кодак М. П. Поетика як система: літ-крит. нарис. 2-ге вид., доп. Луцьк : ПВД Твердиня, 2010. 176 с.
- 88.Конопленко Н. А. Текстотвірний потенціал парцельованих конструкцій : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2007. 20 с.

89. Корнієнко А.І., Бугайова В.М. Ідіостиль автора: мовно-літературознавчий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2016. №25. Т. 1. С. 36-38.
90. Космеда Т. А., Піддубна Н. В., Осіпова Т. Ф. Степан Руданський: феномен моделювання «живого» мовлення українців / за наук. ред. проф. Т. А. Космеди. Харків-Познань-Дрогобич : Коло, 2015. 312 с.
91. Космеда Т., Горнятко-Шумилович А. Феномен креативності Василя Симоненка: літературознавчий та лінгвістичний аспекти / за заг. ред. проф. Т. Космеди. Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM. 2016. 266 с.
92. Космеда Т., Олексенко О., Павлова І. Семантика й прагматика дискурсивного слова та його потенціал для діагностики психотипу мовної особистості: аспектуальний опис / за наук. ред. проф. Т. Космеди. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2019. 308 с.
93. Кочерган М. П. Стан і перспективи сучасного мовознавства. *Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія : Філологія*. Т. 6. №1. К. : Видав. центр КНЛУ. С. 5-18.
94. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Емотивна картина світу в українській фраземіці: аксіологічний вимір фундаментальних емоцій людини. *Studia Slavica Hung.* 2018. Vol. 63/2. Pp. 321-332.
95. Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность: человек, сознание, коммуникация. Москва : Dialog-Mgu, 1998. 352 с.
96. Кримський С. Б. Стиль та метод творчого мислення. Під сигнатурою Софії. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. 367 с.
97. Криницька О. І. Особливості реалізації комунікативних стратегій і тактик у драмі Гната Хоткевича «Непросте». *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Філологія (мовознавство)*. Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. Вип. XIX-XX. С. 155-161.

- 98.Криницька О. І. Реалізація комунікативних стратегій у художньому тексті (на матеріалі української модерної драми кінця ХІХ – початку ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2009. 24 с.
- 99.Крячок М. З епістолярію Гната Хоткевича. *Архіви України*. 2006. №1-6 (259). С. 103-124.
100. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови : [у 2 ч.]. Київ : Радянська школа, 1959 - 1961. Ч. 2 : Синтаксис : підруч. для ф-тів мови і л-ри пед. ін-тів. 1961. 284, [1] с.
101. Кухар-Онишко О. С. Індивідуальний стиль письменника: генезис, структура, типологія. К. : Вища школа, 1985. 175 с.
102. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. М.: Просвещение, 1988. 192 с.
103. Ларин Б.А. Эстетика слова и язык писателя. Л. : Худож. лит., 1974. 288 с.
104. Леденева В.В. Идиостиль (к уточнению понятия). *Филологические науки*. 2001. №5. С. 36-41.
105. Ленець К. В. Лексичні зміни та їх відображення у мові сучасної преси. *Мовознавство*. 1988. №6. С. 41-42.
106. Лотман Ю. М. Избранные статьи: в 3 т. Том І. Статьи по семиотике и топологии культуры. Мозг – текст – культура. *Феномен культуры*. 1992. Вип. IV. С. 25-37
107. Лушпинська Л. Фонетичне впорядкування української літературної мови: історичний дискурс. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2012. Вип. 10. С. 189-197.
108. Мазоха Г. С. Теоретичні аспекти дослідження письменницького епістолярію. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. №2(1). С. 152-161.
109. Маланчук В. А. Побут українців у дослідженнях Гната Хоткевича. *Народна творчість та етнографія*. 1973. №2. С. 28-35.

110. Мацько Л. І. Мовна особистість Андрія Малишка як лінгвокультурологічний феномен національного виховання у світлі лінгвофілософії. *Науковий часопис педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя проблеми теорії і практики*. 2013. №20. С. 141-146.
111. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: підруч. для студ. вищ. закл. освіти. К. : Вища школа, 2003. 462 с.
112. Мацько О. М. Мовні формули у дипломатичних текстах сучасної української мови: функціонально-семантичний аналіз : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2001. 21 с.
113. Мельник Т. Образність художнього тексту через призму лінгвістичного аналізу: посібник для студентів-філологів. Севастополь, 2005. 87 с.
114. Мельничок А. Ф. Фольклористична й етнографічна діяльність Г. М. Хоткевича. *Народна творчість та етнографія*. 1978. №2. С. 57-67.
115. Мельничук О. Понятия системы и структуры языка в свете диалектического материализма. *Ленинизм и теоретические проблемы языкознания*. М., 1970. С. 38-69.
116. Мінцис Є. С., Ладовська С. Проблема ідіостилю у сучасній лінгвістиці (на матеріалі роману «Великий Гетсбі» Ф. С. Фіцджеральда). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Вип. 44. С. 195-196.
117. Михайличенко Б. С. Жанровое и стилевое своеобразие прозы Гната Хоткевича : автореф. дис. ... канд. пед. наук. М., 1975. 30 с.
118. Мороховский А. Н. и др. Стилистика английского языка. К. : Вища шк., 1991. 272 с.
119. Морфологічна варіативність іменникових форм. *Электронная библиотека научно-образовательной, финансовой и художественной*

- літератури. URL :
<http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=1445&chapter=1>
120. Найрулін А., Шарпало Б. Епістолярій – один із резервуарів гуманізації. *Дивослово*. 1996. №11. С. 22-23.
  121. Назарець В., Галич О., Васильєв Є. Теорія літератури. Л. : Либідь, 2001. 345 с.
  122. Наливайко Д. С. Стиль напряму й індивідуальні стилі в реалістичній літературі ХІХ ст. *Індивідуальні стилі українських письменників ХІ – поч. ХХ ст.* : зб. наук. праць. К. : Наукова думка, 1987. С. 14-42.
  123. Нешпір Н. Використання елементів лінгвістичного аналізу тексту на уроках мови та літератури. *Українська мова та література*. 2006. №46. С. 14-15.
  124. Ніколаєнко О. О. Культурно-національна ідентичність в контексті сучасних студій культурної пам'яті. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. 2013. Вип. 3. С. 61-63.
  125. Новиков Л.А. Художественный текст и его анализ. М.: Рус. яз., 1988. 304 с.
  126. Омаева З. Я. Синтаксические конструкции экспрессивного типа как средство выражения авторских интенций (на материале художественных произведений В. В. Набокова) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Махачкала, 2006. 176 с.
  127. Павличко Д. В. Наш співавтор – час. Літературознавство. Критика: у 2 т. К. : Вид-во Соломії Павличко – Основи, 2007. Т. 1. : Українська література. 566 с.
  128. Переломова О. Мовний аспект ідіостилю Валерія Шевчука. *Волинь – Житомирщина*. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. 2010. №20. С. 281-290.

129. Переломова О. С. Ідіостиль Валерія Шевчука : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2002. URL : <http://referatu.net.ua/referats/7569/147184>
130. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль : [монографія]; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К. : Наукова думка, 1976. 288 с.
131. Пилипчук Р. Український аматорський театр на Буковині (друга пол. XIX – поч. XX ст.). *Народна творчість та етнографія*. 1964. №1. С. 43-132.
132. Пилипчук Р. Театр на західноукраїнських землях. Український драматичний театр: Нариси історії в двох томах / ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ : Наукова думка, 1967. Т. 1: Дожовтневий період. С. 414-441.
133. Плющ П. П. Історія української літературної мови : підручник для студ. філолог. спец. ун-тів та пед. ін-тів. К. : Вища школа, 1971. 423 с.
134. Погребенник Ф. Примітки [до творів Г. Хоткевича] // Хоткевич Г. Твори в 2 т. Т.1. Київ : Дніпро, 1966. С. 519-533.
135. Погребенник Ф. Гнат Хоткевич і його історична проза // Хоткевич Г. Авірон. Довбуш. Оповідання. Київ : Дніпро, 1990. С. 539-552.
136. Подолянчук О. Фонетичні риси ідіостилю Г. Хоткевича на прикладі творів «Потомок Довбушів», «Чарівна палиця», «Блуд», «За Юріштаном». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: зб. Наук. праць. Серія «Філологічна». Острог : Національний університет «Острозька академія», 2015. Вип. 51. С. 290-292.
137. Подолянчук О. Гуцульська діалектна лексика прозових творів Гната Хоткевича. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного ун-ту*. Бердянськ : ФОП Ткачук О. В., 2015. Вип. VI. С. 111-118.

138. Подолянчук О. Діалект як джерело формування ідіостилю Г. Хоткевича: лінгвальний феномен і лінгвістична проблема. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. Вип. 6. С. 82-84.
139. Подолянчук О. Класифікація лексем прозових творів Гната Хоткевича як основа вивчення його ідіостилю. *Філологічний дискурс: збірник наукових праць*. Хмельницький : ФОП Сікорська С. В., 2018. Вип. 7. С. 238-247.
140. Подолянчук О. Мова драматичних творів як засіб самоідентифікації ідіостилю Гната Хоткевича. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. Вип. 29. 2019. С. 44-50.
141. Подолянчук О. Мовознавчі аспекти творчості Г. Хоткевича: стан, перспективи. *Філологічний дискурс: збірник наукових праць*. Хмельницький : ФОП Сікорська С. В., 2019. Вип. 9. С. 227-236.
142. Подолянчук О. Языковедческий подход к исследованию творчества Г. Хоткевича. *Universum: Филология и искусствоведение: электрон. науч. журн.* 2015. № 7(20). URL : <http://7universum.com/ru/philology/archive/item/2328>
143. Подолянчук О. Мовностилістичні аспекти епістолярію Г. Хоткевича (на прикладі листів до його дружини Катерини Абрамівни). *Збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів (15–16 березня 2016) : у 3-х томах*. Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка. Вип. 15. Т. 3. 2016. С. 92-93.
144. Подолянчук О. Система вокалізму у творах Г. Хоткевича на прикладі оповідань «Самітник», «Bella donna», «Що бачила скеля»,

- «Гуцульський рік». *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (26–27 березня 2015 р.)*. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, 2015. С. 139-140.
145. Подолянчук О. Фонетичні риси ідіостилю Г. Хоткевича на прикладі творів «Потомок Довбушів», «Чарівна палиця», «Блуд», «За Юріштаном». *Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Міжкультурна комунікація: мова – освіта – особистість» (23–24 квітня 2015 р.)*. Острог : Національний університет «Острозька академія», 2015. С. 290-292.
146. Подолянчук О. Фонетичні особливості ідіостилю Г. Хоткевича. *Матеріали XXI щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права «Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави» (14 березня 2018 р.)*. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 270-272.
147. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. 3-є вид. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2000. 246 с.
148. Попович Л. Епістолярний дискурс української і сербської мови. Белград, 2000. 450 с.
149. Приходько І.Ф. Українські класики без фальсифікацій: С. Руданський, П. Мирний, П. Грабовський, Г. Хоткевич: посібник з української літератури для студентів та учнів старших класів. Харків, 1997. 112 с.
150. Псурцев Д. В. Перевод и дискурс. *Вестник МГЛУ*. Вып. 463. М. : 2002. URL: <http://www.thinkaloud.ru/sciencelr.html>
151. Радзієвська Т. В. Деякі проблеми текстової комунікації: до постановки питання. *Мовознавство*. 1992. № 2. С. 14-20.

152. Романюк Л. М. Поетичний ідіостиль Тодося Осьмачки. Ученые записки *Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2011. Т. 24 (63). № 2. Часть 2. С. 528-533.
153. Рудницький М. Гнат Хоткевич. Письменники зблизька. Львів: Книжково-журн. вид-во, 1959. Кн. 2. С. 125-146.
154. Рудницький М. Невгамовний темперамент. *Бібліотека українського світу. Постаті*. Львів, 1936. URL : <http://fs131.www.ex.ua/get/872f45ba1b6d3f8a09b7674657bbef78/13489285/>
155. Русанівський В. М. Світогляд і мова. *Мовознавство*. 1989. №2. С. 3-10.
156. Салимова Ф. О. О некоторых стилистических особенностях перевода художественного текста. *Лингвостилистические особенности функциональных жанров*. Переводческий аспект. Ташкент : ТашГУ, 1986. С. 175-178.
157. Самохина В.А. Функционально-коммуникативная стилистика текста: проблемы и пути решения. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. №725. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. Харків : Константа. 2006. С. 125-129.
158. Семенюк М. Гнат Хоткевич: думки про людину і творчість. *Слово і час*. 2000. №6. С. 72-78.
159. Семенюк М. Іван Франко у дзеркалі творчості Гната Хоткевича. *Вісник Львівського університету. Серія: Мистецтвознавство*. 2006. Вип. 6 (До 150-річчя від дня народження Івана Франка). С. 191-198.
160. Селіванова О.О. Актуальні напрямки дослідження сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). К., 1999. 148 с.
161. Сидоренко І. А. Фразеологізми як компонент ідіостилу Артура Міллера. *Науковий вісник Дрогобицького педагогічного університету*

- імені І. Франка. Серія : Філологічні науки. Мовознавство, №12. 2019. С. 202-206.
162. Ситченко А. Л. Визначення індивідуального стилю письменника на основі структурування поняття. *Дивослово*. 2002. №5. С. 48-50.
  163. Совтис Н. Художній текст як відображення мовної картини світу. *Київські полоністичні студії*. 2013. Т. 22. С. 476-479.
  164. Соколов А. Н. Теория стиля. М., 1968. 176 с.
  165. Солганик Г.Я. Стилистика текста. М.: Флинта: Наука, 2009. 256 с.
  166. Сологуб Н. Мовний світ О. Гончара. Київ : Наукова думка, 1991. 140 с.
  167. Сологуб Н.М. Поняття «індивідуальний стиль письменника» в контексті сучасної лінгвістики. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 117-118 «Слов'янська філологія». Чернівці: «Рута», 2001. С. 34-38.
  168. Ставицька Л. Про термін ідіолект. *Українська мова*. 2009. №4. С. 3-15.
  169. Ставицька Л. О. Про характер взаємодії категорії індивідуально-поетичного стилю і літературної мови. *Мовознавство*. 1986. №4. С. 61-64.
  170. Статєєва В. Західноєвропейські видання другої половини ХІХ ст. про правове становище української мови в підросійській Україні. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2009. Вип. 13. С. 168-181.
  171. Статєєва В. Проблеми історії українського мовознавства на закарпатті в працях Й. О. Дзендзелівського. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2011. Вип. 16. С. 404-408.
  172. Суворова П. Є. Сильова домінанта доби як стилетвірний фактор в поетичних системах. 1997. 123 с.

173. Супрун Н. О. Всесоюзний форум пам'яті Гната Хоткевича. *Народна творчість та етнографія*. 1989. №3. С. 84-85.
174. Тарасова И. А. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте. М. : Флинта, 2012. 196 с.
175. Телія В. М. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. М. : Наука, 1986. 143 с.
176. Ткаченко А. О. «Дитячий світ» І. Драча. *Література. Діти. Час*. Київ : Веселка, 1989. С. 22-34.
177. Ткачук В. М. Категорія суб'єктивної модальності. Тернопіль : Підручники й посібники, 2003. 240 с.
178. Томусяк Л. М. Семантико-синтаксична організація речень з дуплексивами : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 1999. 19 с.
179. Ужченко В. Д. Один із способів трансформації фразеологізмів у творах Остапа Вишні. *Вісник Харківського ун-ту*. №88. Філологія. Вип. 8. 1973. С. 55-63.
180. Фёдоров А. В. Язык и стиль художественного произведения. М. Л. : ГосЛитИздат, 1963. 137 с.
181. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ віку. Збір. творів: У 50 т. Київ, 1984. Т. 33. С. 12.
182. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ століття. Збір. творів: У 50 т. Київ, 1984. Т. 41. С. 515-516.
183. Франко І. Львівський театр і народна честь. Збір. творів: [у 50т.]. Київ : Наукова думка, 1982. Т. 35 : Літературно-критичні праці (1903-1905). С. 337-348.
184. Франко І. Руський театр. Збір. творів: [у 50 т.]. Київ : Наукова думка, 1981. Т. 29 : Літературно-критичні праці (1893-1895). С. 96-112.
185. Харченко С. В. Семантико-синтаксична та комунікативна структура речень спонукальної модальності : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. К., 2001. 21 с.

186. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
187. Чарнецький С. Нарис історії українського театру в Галичині. Львів : Накладом фонду «Учітєся, брати мої», 1934. Ч. 11. (1). 251 с.
188. Черемська О. С. Роль харківських мовознавців у становленні правописних норм української літературної мови (20-ті рр. ХІХ ст. – 20-ті рр. ХХ ст.). *Лінгвістичні дослідження*. 2019. Вип. 50. С. 285-295.
189. Черемська О., Жовтобрюх В. Діалектні особливості прози Г. Хоткевича: на матеріалі повісті «Довбуш». *Вісник Прикарпатського університету*. Івано-Франківськ, 2008. Вип. ХІХ-ХХ : Філологія (мовознавство). С. 131-133.
190. Черник О. О. Ідіостиль письменника як лінгвістичний феномен та методи його вивчення. *Філологічні науки*. 2016. Вип. 1(83). С. 113-121.
191. Чугуй Т. Деякі особливості просвітницької діяльності Г.М.Хоткевича. Харків, 2002.
192. Чумаченко А. От фольклора к литературной драме. Становление историко-культурного типа восточнославянской драматургии. Херсон, 1991. 169 с.
193. Шанский Н. М. Основные свойства и приёмы стилистического использования фразеологических оборотов. *Русский язык в школе*. 1967. №3. С. 7-24.
194. Шахматов А. А. Очерк современного русского литературного языка. М., 1941. 288 с.
195. Шаховский В. И. Категории эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж : Изд-во ВГУ, 1987. 192 с.
196. Шаян В. Джерело сили української культури. 2-е вид. Лондон; Торонто : Інститут Володимира Шаяна, 1972. 32 с.

197. Шевченко Т. В. Парцеляція в українському поетичному мовленні другої половини XX ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2007. 20 с.
198. Шевчук В. Друге відкриття Гната Хоткевича. Дорога в тисячу років: Роздуми, статті, есе. К. : Радянський письменник, 1990. С. 329-335.
199. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен : Молоде життя, 1951. 402 с.
200. Шипова И. А. Эмоциональный синтаксис в немецкоязычном художественном дискурсе : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.04. М., 2005. 17 с.
201. Шкловский В. Б. О теории прозы. М. : Искусство, 1929. 267 с.
202. Шлемко О. Світоч національно-культурного відродження України (Про Гуцульський театр Гната Хоткевича). *Народна творчість та етнографія*. 1999. №4. С. 3-12.
203. Шлемко О. Гуцульський театр під «опікою» шовіністичних режимів трьох імперій. *Історія Гуцульщини / редкол.: М. Домашевський (гол.), Н. Библюк (заст. гол.) та ін. Л. : Логос, 2001. Т. 6. С. 144-157.*
204. Шляхова Н. М. Еволюція форм художнього узагальнення : навчальний посібник. Вид. друге, доповнене. Одеса : Астропринт, 2011. 152 с.
205. Шумило Н. Із «схови» застережної літератури [Про творч. шлях Г. Хоткевича і його повість «Авірон»]. Київ, 1990. №7. С. 61-62.
206. Шумило Н. Під знаком національної самобутності. К. : Радуга, 2003. 354 с.
207. Эйдинова В. В. Стил ь художника. М. : Худ. лит., 1991. 285 с.
208. Эльсберг Я. Вопросы теории сатиры. М. : Советский писатель, 1957. 428 с.

209. Юріна Ю. М. Ідіостиль Олени Теліги: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2016. 24 с.
210. Якобсон Р. О. Лингвистика и поэтика. Структурализм : «за» и «против». М. : Прогресс, 1975. С. 193-230.
211. Яхонтова Т. В. Теорія мовленнєвих жанрів М. М. Бахтіна в сучасному філологічному контексті. *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія*. 2003. №4(50). С. 247-251.
212. Fowler R. *Linguistics and the Novel*. London: Methuen, 1977. 145 p.
213. Kosmeda T., Zahnitko A., Krasnobaieva-Chorna Zh. *Delineation of Linguopersonology and Linguoaxiology*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2019. 254 p.
214. Krasnobaieva-Chorna Zh., Harbera I., Zhurkova O., Lakomska I. *Phraseology in Interdisciplinary Dimension: Tradition and Innovation : Collective Monograph / [ed. by T. Kovalevska]*. Odesa; Vinnytsia, 2020. 160 p.
215. *Motifs in Language and Text / ed. by Liu, Haitao and Liang, Junying*. Berlin/Boston : De Gruyter Mouton, 2017. 271 pp.
216. Semino E. A Cognitive Stylistic Approach to Mind Style in Narrative Fiction. *Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis / [ed. by Elena Semino and Jonathan Culpeper]*. Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company. 2002. Pp. 95-122.
217. Semino E. Mind Style 25 years on. *Style*. 2007. №41/2. Pp. 153-203
218. Spillner B. *Linguistik und Literaturwissenschaft. Stilforschung, Rhetorik, Textlinguistik*. Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: Kohlhammer, 1974. 147 S.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

219. Алчевская Х. На гуцульском вечере. *Южный край*. 1914. 19 марта.

220. Большой Академический Словарь Русского Языка. Российская академия наук, Институт лингвистических исследований. М. : СПб.: Наука, 2004. С. 42, 315.
221. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук. Т. 3: Философия духа. Москва : Мысль, 1977. 471 с.
222. Гончар О. Щоденники : у 3 т. Київ : Веселка, 2002. Т. 1. (1943–1967). 455 с.
223. Гончар О. Щоденники : у 3 т. Київ : Веселка, 2008. Т. 2. (1968–1983). 607 с.
224. Гончар О. Щоденники : у 3 т. Київ : Веселка, 2008. Т. 3. (1984–1995). 646 с.
225. Гротовський Є. Перформер / пер. з пол. Н. Бічуї. Театр. Ритуал. Перформер / перек. з пол. / упоряд. та вступ. стаття Б. Козака. Львів, 1999.
226. Гротовський Є. Гуцульський театр в Тернополі. Подільське слово. 1911. 2 черв. Перформер. Пер. з польськ. Н. Бічуї / Театр. Ритуал. Перформер / пер. з польськ.; упор. та вступ. ст. Б. Козака. Львів, 1999. (Сер. «Мистецтво театру»). С. 135-139.
227. Гротовський Є. Театр і ритуал / перек. з пол. Б. Козака. Театр. Ритуал. Перформер / упоряд. та вступ. стаття Б. Козака. Львів, 1999. С. 32.
228. Гуцулы и Гуцульщина. Украинская жизнь. 2013. № 10. С. 57 - 78.
229. Гуцульщина. *Русские ведомости*. 1910. №214. М. С. 3.
230. Гуцульские «співаночки». Музыка и пение. 1915. № 6. С. 3.
231. ДО ХВ. Управи т-ва «Час». Вітчизна. 1991. № 3. С. 20-23.
232. Погребенник Ф. Високоповажний товаришу президенте [О. Богомолець: Лист до президента Академії наук України щодо надання матер. допомоги шляхом друк. творів авт. та виділення

- індивід. пенсії]. Передм. Ф. Погребенника. Березіль. 1991. № 3. С. 178 - 181.
233. Пульсація живої мислі: лист до О.Кобилянської, груд. 1902. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. К., 1963. С. 90 - 91.
234. Роллан Р. Народный театр. Опыт эстетики нового театра / пер. с франц. А. Смирнова и Т. Кладо. Р. Роллан. Собр. соч.: [в 20 т.]. Л. : Время, 1932. Т. 12. 406 с.
235. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т Гром'як, Ю. І. Ковалівтаін. Київ : ВІД «Академія», 1997. 752 с.
236. Лебедева С. Диалектный театр. История западноевропейского театра / под общ. ред. Г. Бояджиева и др. Москва : Искусство, 1974. С. 203 - 224.
237. Маленькі образки великої справи. Буковина. 1909. № 160-161, 165, 166, 180-182.
238. Нитченко Д. Листи письменників. book-7491. 1992. Мельбурн : Видавництво «Ластівка». 190 с.
239. По горной Галиции. *Гуцулы и гуцульщина: Очерки. Природа и люди.* – 1915. № 13. С. 193 - 197.
240. По горной Галиции. *Гуцулы и гуцульщина: Очерки. Природа и люди.* – 1915. № 14. С. 220 – 233.
241. По горной Галиции. *Гуцулы и гуцульщина: Очерки. Природа и люди.* – 1915. № 15. С. 234 - 235.
242. Пульсація живої мислі: лист до О.Кобилянської, груд. 1902. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. К., 1963. С. 90-91.
243. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля. К., 2006. 716 с.
244. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
245. Українська мова. К.: «Укр. енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.

246. Фразеологічний словник української мови / за ред. Паламарчук Л. С. К. : Наукова думка, 1993. 529 с.
247. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер ; пер. с нем.и доп. О. Н. Трубачев ; ред. и предисл. Б. А. Ларин. М. : Прогресс. 1973. 852 с.
248. Przedstawienie huculskie w Krakowie. Nowa Reforma. 1911. N 138. 24 mar.; N 142. 28 mar.; Ilustrowany Kurier Codzienny. 1911. N 71.; Przedstawienie hu-culskie. Czas. 1911. N 140. 27 mar.; Głos Narodu. 1911. N 73. 27 mar.; Rolicz. «Kar-paccy gyrale» i oryginalni bohaterzy. Там само. N 74. 31 mar.; Teatr Huculski w Krakowie. Nowości Ilustrowane. 1911. N 13. 01 kwiec.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

249. Листи Г. Хоткевича до редакції газет та журналів про публікацію видань ЦДІАЛ України, ф. 688, оп. 1, спр. 290, арк. 72.
250. Ф. 688 та фонди 379, 381, 735, 745. Центральний державний історичний архів України. Львів.
251. Хоткевич Г. «Добуш»: п'єса в 5 діях. ЦДІА України у Львові, ф. 688, оп. 1, спр. 112, арк. 61-109.
252. Хоткевич Г. Гуцульський рік. ЦДІА України у Львові, ф. 688, оп. 1, спр. 107.
253. Хоткевич Г. Гуцульський театр. Діло. 1911. 8 лип.
254. Хоткевич Г. Камінна душа. Чернівці : Руска Рада, 1911. 376 с.
255. Хоткевич Г. Матеріали про звичаї, побут гуцулів. ЦДІА України у Львові, ф. 688, оп. 1. спр. 251.
256. Хоткевич Г. Спогади з театральної діяльності. ДМТМК України, від. рукоп. фондів, архів Г. Хоткевича, спр. 6081.

257. Хоткевич Г. Спогади з театральної діяльності. Твори : У 2 т. /упоряд., вступ. ст. та приміт. Ф. Погребенника. К. : Дніпро, 1966. Т. 2. С.501-578.
258. Хоткевич Г. Театр гуцульський. ДМТМК України, від. рукоп. фондів, архів Г. Хоткевича, спр. 6081.
259. Хоткевич Гнат. Твори в 2т. Т. 2. К., 1966.
260. ЦДАМЛМ України, ф. 817, оп. 2, спр. 1, арк. 1 зв. Оригінал.
261. ЦДАМЛМ України, ф. 817, оп. 2, спр. 5, арк. 2 зв. Оригінал.
262. ЦДІАЛ України, ф. 688, оп. 1, спр. 332, арк. 23 зв.
263. ЦДІАЛ ф.688, опис I, № 56 Остання лекція / Г.Хоткевич. с. 121
264. ЦДІАЛ ф.688, опис I, № 56 Що бачила скеля / Г.Хоткевич. с. 121.
265. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №107 Гуцульський рік. с. 84.
266. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №114 П'єса «Залізничники». Автограф. с. 56.
267. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №117 Люблю женщину: драма. Автограф. с. 6
268. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №118 Люди, люди: драма. Автограф. с.36.
269. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №119 Море: драма. Автограф. с.79
270. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №21 Історична повість Г. Хоткевича «Довбуш». Уривки
271. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №212 Лист Г. Хоткевича до робітничих і солдатських депутатів про необхідність розв'язання питання національного самооприділення української нації. Чернетка. Автограф. 2 арк.
272. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №251 Матеріали про звичаї, побут гуцулів, зібрані Г.Хоткевичем (записки, замітки, уривки творів). С.174.

273. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №271 Відкритий лист Г. Хоткевича директору «Державної зразкової капели бандуристів г. Аронському з оцінкою діяльності згаданого колективу». 15 арк.
274. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №286 Лист Хоткевича, члена етнографічної комісії при Московському антропологічному товаристві, товариству по наданню допомоги солдатам та їх сім'ям з пропозицією організувати цикл пересувних етнографічних концертів з метою утворення постійного фонду згаданого товариства. арк. 8.
275. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №294 Листи Г. Хоткевича до родичів та дітей. 45 арк.
276. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №30 Блуд / Г.Хоткевич. с27.
277. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №30 Блуд, За Юріштаном, Чарівна палиця, Потомок Двбуша: Оповідання (уривки). Автограф. с.27.
278. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №30 За Юріштаном / Г.Хоткевич. с27.
279. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №30 Потомок Довбушів / Г.Хоткевич. с. 27.
280. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №30 Чарівна палиця / Г.Хоткевич. с. 27.
281. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №332 Листи Г.Хоткевича, надіслані культосвітнім, фінансовим товариствам та іншим громадським організаціям про заснування капели бандуристів, вокального квартету, організацію концертів, скликання нарад, засідань, встановлення персональної пенсії та інших питань
282. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №40 Життя на горі: Оповідання. Гірські акварелі. Автограф. с.35.
283. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №41 Фрагменти оповідань. Гірські акварелі. Автограф. с. 24.
284. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №48 Новели з гуцульського життя. Гірські акварелі. Автограф. с. 77.
285. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №56 Bella dona / Г.Хоткевич. с. 121.
286. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №56 Jesns patipilis / Г.Хоткевич. с. 121.

287. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №56 Новела «Що бачила скеля та літературні твори, назви яких не встановлені». Рукописи. с. 121.
288. ЦДІАЛ ф.688, опис I, №56 Самітник / Г.Хоткевич. с. 121.

Додаток А**Словник лексем-гуцулізмів,
вжитих у творах Гната**

анцуг –	костюм
баба-бранка –	баба-повитуха
багна –	трава
баді́ка –	сільський дядько тощо,
байбарак –	короткий кожух
ба́йор –	кольоровий пояс, виплетений з вовняних ниток
бакша –	баштан
балагу́ра –	візник з возом (підвода) для перевезення вантажів і людей на далекі відстані
балган –	лісорубська хатина круглої форми
балта –	сокира
барабу́ля –	картопля,
бараниця –	укривало з кожушаного овечого хутра
ба́рда –	широка теслярська сокира
бардичка –	теслярська сокира
ба́ртка –	гуцульський топірець
баршівка –	вишитий чоловічий фетровий капелюх
батар –	гультай, хуліган, авантюрист,
бегар –	кийой
без –	бузок
бер –	кладка
бе́рівка –	барило, бочечка
берфела (кужба) –	груба дерев'яна пластина з дірками, на яку вішають котел
бесаги –	дві торби, з'єднані одним полотном, які носять перекинутими через плече
бовар –	волячий пастух
болгарка –	тимчасово загороджене місце для худоби на полонині
бордюг –	шкіра, знята цілою з кози чи теляти
ботелев –	дірявий круг з ручкою, який використовують під час приготування сиру
боцьок –	лелека
бочкори –	постоли
боштан –	гарбуз
бриндуша –	шафран
бриндюшки –	проліски

бринздєнка,	дерев'яний посуд продовгуватої форми з двома
бербениця –	днами для зберігання молока і бринзи
бринздєнка,	
бербениця –	одиниця виміру сиру, яка дорівнює 16 кг
брич –	бритва
будз –	овечий сир кулястої форми зі свіжого молока
буриння –	картоплиння
бутин –	лісові роботи
бутинар –	лісоруб
бюрок –	невеличкий стіл, призначений для письма
вакар –	коров'ячий пастух
ватаг –	отаман, керівник
ватаг –	старший вівчар
ватага –	гурт людей
ватарник –	частина стаї, де палять вогонь на ватрі
ватра –	вогонь
вберя –	одяг
верета –	домоткане полотно з вовни чи льону
верклюд –	стовп, що обертається навколо своєї осі, до якого
верховинець –	кріпиться берфела
вожжі –	мешканець гори,
волічка –	віжки
воловіця –	кольорові нитки для вишивання або ткання килимів
ворина –	мотуз, мотузка, налигач, мотузок
вудра –	зрубаний тонкий довгий стовбур дерева, який
вуйко –	використовують для огорожі
вуставка –	сир вторинної переробки молока
гажда –	дядько по матері
гайдер, бовгар –	вишивка на рукавах жіночої сорочки
гаман –	гуцульська садиба
гачі –	пастух великої рогатої худоби на полонині
глиг –	злочинець,
голубань –	штани з домотканого сукна або полотна
гомость, єгомость –	глід
грунь –	віл, сизий, як голуб
гугля –	священик, імость
	вершина гори
	верхній одяг без рукавів

гурма –	юрба, натовп
газда –	господар
газдиня –	добра господиня,
гелётка –	бочечка місткістю 25 літрів
грáлі –	вила
грис –	висівки
дебра –	стрімке узбіччя гірських потоків, поросле кущами
дедя –	батько
джемора –	місцевість, поросла чагарниками
джірга –	вовняне укривало на ліжко тощо
дзьобня –	невелика за розміром торбина з полотна, вовни чи шкіри, яку носять через плече
дідич –	поміщик
дійник –	дояр
жалива –	кропива
жандарм –	міліціонер
жентиця, дзер –	сироватка
жердина, кішня –	жнива
жереп –	гірська карликова сосна
заватра, застайка –	прибудова до стаї, призначена для ночівля пастухів та ін.
зарінок –	похилий берег ріки, вкритий травою або рівне місце біля річки, вкрите травою
збанок –	бутель, велика банка, але з ширшим отвором
збуй –	розбійник
зимáрка –	хатина і стайня в горах, де господарі взимку згодовували худобі сіно
зимовник –	місце переховування опришків взимку,
ізвір (рідше – звір)	міжгір'я, ущелина
–	
їмость –	попадя
кавалок –	шматок
казáн –	відро
каптур –	капішон
кваша –	болото тощо
кептар –	верхній хутряний одяг без рукавів
керлиба –	відходи від переробки молока, призначені для виготовлення сиру нижчої якості

кечера	крута гора, поросла лісом, за винятком вершини
клебука –	крюк, гачок
ключер –	суддя
кобеняк –	верхній чоловічий одяг
ковбки –	колоди
когут –	півень
колиба –	хатинка пастухів на полонині
косіця –	квітка
кошера –	тимчасово загороджене місце для овець
крис –	рушниця
крисаня –	чоловічий літній фетровий капелюх з прикрасами
курей –	шнурок
легінь–,	хлопець
ліжник –	вовняна ковдра або килим з геометричними візерунками
лудіння –	новий, святковий одяг
любас –	коханець
любаска –	коханка
маржина –	худоба
мешти –	туфлі
міртук –	міра об'єму чи ваги, що дорівнює двом літрам чи двом кілограмам
молодєк –	молода людина
мундур –	переважно військовий форменний одяг,
невісточки,	
головатень,	
кучєревець,	
нитота, горонь,	
брустурник –	трави, що мають лікувальні властивості
неня –	мати
обійстя –	двір
обора –	частина садиби, приміщення для худоби
опришок –	злодій, народний месник
оструб –	дерев'яна стіна
очкур –	мотузка для під'язування штанів
підтрою́дити –	підмовити, підбурити
пíзьма –	вороже ставлення до когось
піймити –	спіймати, зловити

плай –	чиста від лісу лука в горах
плебанія –	двір, на якому розташовувалась церква і помешкання священика
побережник –	лісник
подорожник –	спориш
полонина –	високогірне пасовище
помана –	річ, подарунок в пам'ять за померлу людину
попружка –	жіночий пояс, зроблений з грубої кольорової пряжі
порошниця –	порохівниця
пугар –	склянка
пушка –	рушниця
пушкар –	поліцай
пушкар –	стрілець, мисливець
рівінь –	рівнина
ровта –	загін війська
сардак –	короткий верхній теплий домотканий одяг, оздоблений вовняною ниткою
сигла –	густий, непрохідний ліс
сірак –	старовинний верхній довгополий одяг із грубого сукна
скоруха –	горобина
смоляк –	спеціальний поліцейський підрозділ, завдання яких – переслідування опришків
сохтирія –	псалтир
спузар –	пастух, в обов'язки якого входить догляд за вогнем у колибі
стадар –	пастух, який випасає стада коней
стаднарка –	стайня для коней на полонині
стая –	пастуша хатина на полонині
стая –	дерев'яна будівля пастухів на полонині
строми –	круте урвище, провалля
струнка –	намет, призначений для доїння овець
табівка –	шкіряна сумка, яку носять через плече міра ваги молочно-сирних продуктів, яка дорівнює 32 кг; вантаж на коня, який складається з двох бербениць, зв'язаних між собою
терх –	рідня, родина, прізвище
фамілія –	хлопець

флє́шка –	пляшка
фузія –	зброя
хаща –	ліс
храм –	храмове свято
царинки –	безлісі ділянки
челідь –	жінки
челядина –	жінка
	старовинний широкий шкіряний пояс, зшитий
черес –	уздовж з двох складених разом ременів так, що мав
	усередині порожнину для грошей та інших цінних
	речей
шандар –	жандарм
шпїхлір –	приміщення для зерна
яфини, афони –	чорниці